

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

BOSNALI SIRPLARA GÖRE BOSNA-HERSEK SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GONCA KAPADAN

**ANABİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

KOCAELİ - 2009

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

BOSNALI SIRPLARA GÖRE BOSNA-HERSEK SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GONCA KAPADAN

**ANABİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

DANIŞMAN: DOÇ. DR. İRFAN KAYA ÜLGER

KOCAELİ - 2009

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BOSNALI SIRPLARA GÖRE BOSNA-HERSEK SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Gonca KAPADAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarih ve No: 13/05/2009 - 2009/11

Doç. Dr.
İrfan Kaya ÜLGER

Yrd. Doç. Dr.
Bekir GÜNAY

Yrd. Doç. Dr.
M. Mert SUNAR

KOCAELİ, 2009

ÖNSÖZ

Tez için seçilen konu; “Bosnalı Sırlara Göre Bosna-Hersek Sorunu”dur. Literatürde “Bosna-Hersek Sorunu”nun genelde Bosnalı Müslümanlar ağırlıklı incelenmiş olması Bosnalı Sırların konuya bakışlarının daha az araştırılmış ya da incelenmiş olması sebebiyle bu konu seçilmiştir.

Bosnalı Sırlara göre Bosna-Hersek Sorunu’nu incelemek ve inceleme sonunda doğru bir yargıya varmak için tarihsel ve coğrafi geçmiş incelenmelidir. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümünde Bosna-Hersek’in sahip olduğu stratejik öneme değinilerek Sırbistan Sırlarının ve Bosnalı Sırların Bosna-Hersek Sorunu’na bakışları açıklanmıştır.

Çalışmanın ana araştırma konusu olan Bosnalı Sırların Bosna-Hersek Sorunu’na yaklaşımının tarihsel süreç içerisinde nasıl bir seyir izlediği, Bosna-Hersek Sorunu’nu hangi unsurlarla temellendirdiği gibi sorulara yanıt arayan ikinci bölümünde, Bosnalı Sırların Bosna-Hersek Sorunu’nu algılayış biçimleri, Bosna-Hersek’e yaklaşımları bölgedeki diğer etnik grupların Bosna-Hersek’e yaklaşımları incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise Bosna-Hersek Sorunu’nun son dönemdeki durumu, Dayton Barış Antlaşması sonrası yaşanan yapısal ve etnik problemler taraflar arasında yaşanan problemler Bosnalı Sırlar Bosnalı Müslümanlar temelinde ağırlıklı olarak incelenmiş, uluslararası toplumla bütünleşme sürecine yönelik öngörülerde bulunulmuş, son olarak da Kosova’nın bağımsızlığını ilân etmesinin Sırp Cumhuriyeti üzerindeki etkilerine değinilmiştir.

Tezin hazırlık ve oluşturulması süreçlerinde bana yol gösteren ve destek olan hocam Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER’e teşekkürlerimi sunarım. Tezin hazırlanış aşamalarında sabır, tecrübe ve önerileri ile her zaman yanımda olan, sevgili aileme ve arkadaşlarıma minnettarım.

Kocaeli, Haziran 2009

Gonca KAPADAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK TARİHİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Bosna-Hersek'in Jeostratejik Konumu ve Tarihi.....	4
1.2. Bosna-Hersek Sorununun Tarihi.....	7
1.2.1. Boşnaklara Yönelik Olarak Gerçekleştirilen Kısımlar.....	7
1.2.2. 1683-1699 Arası Dönemde Yaşananlar.....	8
1.2.3. 1700-1804 Arası Dönem	9
1.2.4. 1804-1820 Sırp Ayaklanmaları Dönemi.....	10
1.2.5. Rusya'nın Desteği ile Özerk Sırbistan'ın Oluşturulması.....	10
1.2.6. 1876-1878 Dönemi ve Berlin Kongresi.....	11
1.2.7. 1912-1913 Arası Dönem.....	15
1.2.8. 1918-1940 Yugoslavya'nın Kurulması.....	16
1.2.9. 1941-1945 İkinci Dünya Savaşı.....	18
1.2.10. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemdeki Gelişmeler	20
1.2.11. Soğuk Savaş Dönemi.....	22
1.3. 1992-1995 Bosna Savaşı.....	29
1.3.1. Bosna-Hersek'in Bağımsızlık Kararı.....	30
1.3.2. 3.5 Yıl Süren Bir Soykırım.....	35
1.3.3. Dayton Barış Antlaşması.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

BOSNALI SIRPLARIN BÜYÜK SİRBİSTAN ÜLKÜSÜ VE BOSNA-HERSEK KONUSUNDAKİ ANLAYIŞLARI

2.1. Sırların, Hırvatların ve Bosnalı Müslümanların Bosna -Hersek Stratejisi	40
2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Yaşanan Gelişmelerin Bosnalı Sırlar Üzerindeki Etkileri.....	42
2.3. Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Sırbistan'ın Bosnalı Sırlara Etkileri.....	48
2.4. Balkanlardaki Etnik Gruplar ve Milliyetçilik Akımları Çevresinde Gelişen Sırp Milliyetçiliği.....	53
2.5. Dinsel Farklılıklar ve Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Etkileri.....	64
2.6. Büyük Sırbistan Projesi.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ BOSNA-HERSEK CUMHURİYETİ ve DEVAM EDEN SORUNLAR

3.1. Dayton Bosna'sının Yapısal Sorunları.....	70
3.2. Dayton Bosna'sındaki Etnik Sorunlar.....	74
3.2.1. Bosnalı Sırlar ve Bosna-Hersek.....	76
3.2.2. Bosnalı Hırvatlar ve Bosna-Hersek.....	77
3.2.3. Halkların Eşitliği Konusu.....	78
3.2.4. Mülteciler ve Mülkiyet Sorunu.....	81
3.2.5. Savaş Suçluları Sorunu	83
3.2.6. Ortak Güvenlik Sorunu ve Savunma Reformu.....	85
3.3. Dayton Antlaşması Sonrası Bosna-Hersek'in Dış İlişkileri	86
3.3.1. Dayton Kriterlerinden AB Kriterlerine Bosna-Hersek.....	88
3.3.2. Yüksek Temsilcilik Makamı ve Bosna-Hersek.....	89
3.3.3. Avrupa ile Bütünleşme Süreci	92

3.4. Kosova Bağımsızlığının Bosna-Hersek’e Yansımaları.....	94
SONUÇ.....	97
EKLER.....	X
KAYNAKÇA.....	XI

ÖZET

Bosna-Hersek, Balkanların etnik ve kültürel çeşitliliği içinde kendine özgü nitelik taşıyan bir ülkesidir. Tarih boyunca pek çok kültüre ev sahipliği yapmış olan Bosna-Hersek'in 6.yüzyılda Slavların Balkanlar'a gelip yerleşmesi ile başlayan tarihi, çeşitli imparatorluklar ve Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında devam etmiştir. En son Yugoslavya Federasyonu'nun bir cumhuriyeti olan Bosna-Hersek 3 Mart 1992 tarihinde bağımsızlığını ilân etmiştir. Bağımsızlığı takiben Yugoslav ordusunun saldırısına uğrayan Bosna-Hersek'te savaş üç yıl boyunca sürmüş ve 1995'te uluslararası toplumun araya girmesi barış sağlanabilmiştir.

Bosna-Hersek'in çatışma ortamı olmasının nedeni Sırp, Hırvat ve Boşnak milletlerinden meydana gelen ayrı dini ve etnik özellikteki karma bir toplumu bünyesinde barındırmasıdır. Bu gruplardan Boşnaklar hariç, Sırpların ve Hırvatların Bosna-Hersek'e komşu bağımsız birer devletleri vardır.

Çalışmanın konusu "Bosnalı Sırlara Göre Bosna-Hersek Sorunu" dur. Çalışma ile "Bosna-Hersek Sorunu" nun tarihsel süreç içerisinde oluşumu ve gelişimi geçmişten günümüze taraflar ele alınarak incelenmiştir. Diğer incelemelerden farklı olarak Bosnalı Sırp'ların sorunu algılayışları ve izledikleri politikaların analizi ön planda tutulmuştur.

Çalışma ile Bosnalı Sırp'ların, Bosna-Hersek politikasının hangi temellerle şekillendiği sorusuna geçmişten günümüze bölgede yaşanan gelişmeler incelenerek yanıt aranmıştır.

Tarihsel süreç günümüze kadar değerlendirildiğinde Bosnalı Sırp'ların Bosna-Hersek Sorunu'na bakışlarının Sırp Milliyetçiliği ekseninde dinsel ve etnik farklılıklar gibi araçları kullanarak şekillendiği ve bu noktadan hareketle Eski Yugoslavya'nın bütününe yayılan bir hakimiyet kurmak istedikleri arzusu içerisinde oldukları sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

Bosnia and Herzegovina is a country with unique characteristics within the ethnical and cultural variety of the Balkan Peninsula. The era of Bosnia and Herzegovina, which hosted scores of cultures throughout history, began with the Serbian settlement in the Balkans in the 6th century and proceeded under the reign of various empires including the Ottoman Empire. Formerly one of the six federal units constituting the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Bosnia and Herzegovina, declared its independence on March 3, 1992. Following the declaration of independence, the country was attacked by the Yugoslav Army, the war that followed lasted for three years and peace could only be achieved in 1995 when the international community decided to step in.

The underlying reason behind conflicts in Bosnia and Herzegovina is that the country embodies a highly mixed society, comprising of Serbians, Croats and Bosnians, each one having separate religious and ethnic characteristics. Of these, only Serbians and Croats have independent states, neighbouring Bosnia and Herzegovina.

The subject of the study is “Bosnia and Herzegovina Problem in the Eyes of Bosnian Serbs”. The study examines the emergence and historical development of the Bosnia and Herzegovina problem by taking into consideration the sides from past to present. Different from other studies dealing with the Bosnia and Herzegovina problem, the study gives particular importance to the perception of the problem by Bosnian Serbs and analyses the policies they pursued.

The study seeks answers to the question of “On what grounds Bosnian Serbs shaped their policies towards Bosnia and Herzegovina”, by analyzing the developments in the region that has been taking place up until today.

The study concluded in the light of the historical process that the Serbs of Bosnia shaped their perception of Bosnian and Herzegovina basically on nationalism

concept, by means of religious and ethnic differences, and from this point forth, aimed to assert their dominance over a territory of Former Yugoslavia.

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	:Avrupa Topluluğu
BiH	:Bosna-Hersek (DBA Sonrası)
BİO	:Barış İçin Ortaklık
BM	:Birleşmiş Milletler
CARDS	:Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation (İstikrar, Kalkınma, Gelişme ve Yeniden İnşa Yardımı)
COMECON	:Council for Mutual Economic Assistance (Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi)
CTF	:Consultative Task Force (AB-Bosna Danışma Görev Gücü)
DBA	:Dayton Barış Antlaşması
EBRD	:European Bank for Reconstruction and Development (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası)
FBiH	:Bosna-Hersek Federasyonu (DBA Sonrası)
HDZ	:Hrvatska Demokratska Zajednica (Hırvat Demokratik Birliği)
HVO	:Hrvatsko Vijeće Obrane (Hırvat Savunma Konseyi)
IFOR	:Implementation Force (Uygulama Gücü)
JNA	:Jugoslavenska Narodna (Yugoslav Ulusal Ordusu)
COMINFORM	:Communist Information Bureau Komünist Partileri Enformasyon Bürosu
NATO	:North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Paktı)
OHR	:Office of the High Representative in Bosnia and Herzegovina (Bosna-Hersek Birleşmiş Milletler Yüksek Temsilcilik Ofisi)
OZN	:Halkı Koruma Şubesi
PIC	:Peace Implementation Council (Barışı Uygulama Konseyi)
RS	:Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti

SAA	:Stabilisation and Association Agreement (İstikrar ve Katılım Anlaşması)
SAO	:Serbian Autonomous Oblast (Sırp Özerk Bölgesi)
SAP	:Stabilisation and Association Process (İstikrar ve Ortaklık Süreci)
SDA	:Demokratik Eylem Partisi
SDS	:Sırp Demokratik Partisi
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNHCR	:United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
UNPROFOR	:United Nations Protection Force (Birleşmiş Milletler Koruma Gücü)
USSM	:Uluslararası Savaş Suçluları Mahkemesi
YSFC	:Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti

GİRİŞ

Geçmişten günümüze etnik ve dini çatışmaların, sosyal ve siyasi karışıklıkların varolduğu ve olmaya devam ettiği Balkanlar coğrafyasında yaşanan gelişmeler Avrupa kıtasının istikrarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bölge istikrarını etkileyen en önemli unsurlardan birisi olan etnik milliyetçiliğin nelere yol açacağını gösteren en somut alan kuşkusuzdur Bosna-Hersek'tir. 5 Nisan 1992'de Bosna-Hersek'in Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrıldığını ilan etmesinin ardından yüzbinlerce insanın ölümüne, milyonlarcasının göç etmesine sebep olan Bosna Savaşı Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gördüğü en kanlı olay olmuştur.

Bosna-Hersek'in çatışma ortamı olmasının nedeni Sırp, Hırvat ve Boşnak milletlerinden meydana gelen ayrı dini ve etnik özellikteki karma bir toplumu bünyesinde barındırmasıdır. Bu gruplardan Boşnaklar hariç, Sırpların ve Hırvatların Bosna-Hersek'e komşu bağımsız birer devletleri vardır.

Bugün özellikle Balkanlar'a bakıldığında, heterojen devlet anlayışının kurumlaşmış bir demokrasiyle temel alınarak kurulma sorunun yaşandığı görülmektedir. Bu anlamda Balkanlar'daki milliyetçilikler, Sırp milliyetçiliği başta olmak üzere, etnisiteye dayalı bir Doğu Avrupa milliyetçiliği kategorisinden ziyade, demokrasinin kurumlaşmadığı toplumlarda Ernest Gellner'in tanımından yola çıkarak bir 'siyasal birimle ulusal birimi örtüştürme' mücadelesi olarak görülmelidir. Dolayısıyla Bosnalı Sırp, ülke içerisinde halkı göç ettirme ve bölme aracı olarak savaşa ihtiyaç duymuştur. Etnik olarak temizlenen bölgeler savaşın sonucu değil esas amacı olmuştur. Toplama kampları, kültürel, tarihi ve dini kimliğin tahribi, çökmüş ekonomi, medya savaşı, etnik temizlik gibi ibareler savaşın hafızalarda bıraktığı izler haline dönüşmüştür.

"Doğu" ve "Batı" milliyetçilikleri kavramları üzerinden hareket eden Hans Kohn'a göre Batı'da milliyetçilik, zaten var olan millete eşlik etmek için oluşarak, bir 'gerçeklik' halini alırken, Doğu'da ise devlet çoğunlukla diğer etnik grupları feda ederek, egemen bir etnik grubu temel alarak milleti yaratmak zorunda kalmış, milliyetçilik ise gerçeklikten uzaklaşarak mitler ve düşlerle şekillenmiştir. Bosnalı

Sırp'ların, milliyetçiliği kendini ortaya koyuş şekli de mitler aracılığıyla olmaktadır. Sırp milliyetçiliği çerçevesinde gündeme gelen mitlerin başlıcaları, belirli bir toprağa ait mitler, çöküş ve zulüm mitleri, haksız muamele mitleri , askeri kahramanlık mitleri ve yeniden doğum ve yenilenme mitleri olmuştur. Bu mitler Sırp tarihinin çeşitli dönemlerinde Sırp milliyetçiliğinin araçları olmuşlardır. Sözü edilen mitlerin hepsinin de Sırp tarihinin çeşitli dönemlerinde kullanıldıkları gözlemlenmesine rağmen, özellikle öne çıkan mitler çöküş ve zulüm mitleri ile haksız muamele mitleridir. Anavatanları üzerinde dış ve iç kaynaklı olarak yenilgiye uğramış ulusların mitleri olan çöküş ve zulüm mitleri, dışa bakıldığında düşman olarak tanımlanan diğer uluslar tarafından, içe dönük olarak değerlendirildiğinde de karşı tarafa geçmiş hainler tarafından gerçekleştirilmesi üzerine kuruludur. Haksız muamele mitleri ise bir ulusun tarihinin çeşitli dönemlerinde farklı sebeplerden dolayı kendini sürekli “kurban” durumunda görmesini konu almaktadır.

Rogers Brubaker da milliyetçiliğin etkilerini ‘ulusal azınlıklar’, ‘ulusallaşan devletler’ ve ulusal azınlıkların etnik kökenleriyle bağlı oldukları ‘dışsal ulusal anavatan’ olarak oluşturduğu üçlü yapının, birbirleriyle kurduğu ilişkiler açısından yola çıkarak değerlendirmiştir. Bu görüşe göre, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya gibi çok-uluslu yapıya sahip olan devletlerin dağılmasıyla kurulan ulus-devletler etnik olarak heterojen bir yapıya sahip olmalarına rağmen, o ulusa egemen etnisitenin dayattığı siyasete göre şekillenen ‘ulusallaşmış devletler’ oluşturmuşlardır. Bu yeni Avrupa devletleri -ki bunlar bugünkü Doğu Avrupa’da yer almaktadırlar- iktidarı elinde bulunduran etnisitenin dilini ve kültürünü dayatarak ulusu homojenleştirme amacı gütmektedirler.

Sırbistan ile yakın ilişkiler içerisinde bulunan Bosnalı Sırp'lar, kökeni Berlin Kongresi’ne uzanan ve Rusya’nın önderliğinde tüm Slavları bir araya toplama ideolojisi olan Pan-Milliyetçiliği çerçevesinde Belgrad merkezli politikalar izlemiştir. Bu nedene dayanarak tarihsel arka plana bakıldığında; Bosnalı Sırp'ların, Bosna’da izledikleri politikanın kökeninin Rusya’ya kadar uzandığı sonucuna varılabilir. Bununla beraber Rusya’nın Balkan politikasının gerçek amacı Balkan Yarımadası’nda Türk ve Müslüman olmayan unsurların çıkarlarını korumak değil

kendi yayılcılığını pekiştirmek, ekonomik ve siyasi çıkarlarını korumak yönünde olmuştur.

Bosnalı Sırpların politikalarına yön veren Belgrad'ta bulunan Sırp Bilimler Akademisi 1986 Eylülünde bir Memorandum yayımlayarak Tito'nun Federal Yugoslavya'sından hoşnutsuzluklarını dile getirmişler, 1945'ten beri ekonomide önceliğin Hırvatistan ve Slovenya'ya verildiğini, Sırbistan'a karşı ayrımcı bir siyaset izlendiğini "güçlü Yugoslavya zayıf Sırbistan" prensibinin uygulamada olduğunu iddia etmişlerdir. Bu Memorandum Balkanlar'da sürekli emperyalist bir yayılmanın peşinde olan Sırpların iddialarının teorik temelini oluşturmuştur. Memorandum, etnik bakımdan arındırılmış bir Sırbistan elde etmek için tüm Müslümanların göçe zorlanmasını, göç etmemekte ısrar eden Müslümanların Hristiyan yapılmasını, bunları gerçekleştirmeyen Müslümanların öldürülmesini ve tüm bunların gerçekleşmesi için her türlü şiddet, baskı ve zulmün uygulanmasını öngörmekteydi. Bu fikirleri pratiğe döken isim ise Sırp Lider Slobodan Miloseviç olmuştur. Aslında memorandumda yer alan değerlendirmeler ve belirlenen hedeflere Miloseviç yönetiminin programı ve eylem kılavuzu olarak da bakılabilir. Çünkü Miloseviç burada çizilen hedeflerden hiç şaşmamıştır: Büyük Sırbistan'a ulaşmak nihai hedeftir ve bu hedefe varma yolunda her şey meşrudur.

Uzmanlık alanı olarak milliyetçiliği seçen akademisyen Anthony D.Smith, milliyetçiliği; toprağa bağlı milliyetçilikler ve etnik milliyetçilikler olmak üzere iki gruba ayırır. Bu milliyetçiliklerden etnik milliyetçilik, bağımsızlık öncesi ve sonrası durumlarına göre incelenecek olursa, bağımsızlık öncesi dönemde "ayrılıkçı" ya da "diaspora" milliyetçilikleri şeklindedir. Bağımsızlık sonrası süreçte ise etnik milliyetçiliğin hedefi etnisiteye dayalı milletin sınırları dışında kalan soydaşlarını ve onların yaşadıkları toprakları toprakları kapsayacak şekilde genişlemeyi ve daha büyük bir devlet kurmayı hedefler. Bunlar genişlemeci ve pan milliyetçilikleridir. Bu noktadan hareketle Bosnalı Sırplar "Büyük Sırbistan " hayalini gerçekleştirmek için Bosna-Hersek topraklarının %68'ini Belgrad yönetimine bağlamak istemişler, bu doğrultuda bombalama, yakma, yağmalama ve sistematik katliam gibi yollara başvurarak Bosna-Hersek topraklarının %70 gibi büyük bir bölümünü ele geçirmişlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK TARİHİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Bosna-Hersek'in Jeostratejik Konumu ve Tarihi

Avrupa Kıtasının güneydoğu, Balkan yarımadasının kuzeybatı köşesinde yer alan Bosna Hersek, toprakları üçgen biçiminde dağlık bir araziden oluşmaktadır. Kuzeyde ve batıda Hırvatistan, güneydoğuda Karadağ, doğuda Sırbistan toprakları ile çevrilidir. Kuzeyde ve batıda Hırvatistan, güneydoğuda Karadağ, doğuda Sırbistan toprakları ile çevrilidir.¹

Bosna adının ülkeyi kuzeyden boydan boya geçen ve önce Hırvatistan daha sonra da Sırbistan ile sınır teşkil eden Sava Nehri'nin önemli bir kolu olan Bosna nehrinden (eski çağdaki adı Bosante nehri) geldiği ileri sürülmektedir. Hersek ise, gerçekte Bosna eyaletinin güneydoğu bölgesini meydana getirmekte olup, adını Ortaçağ'da bu bölgede kurulmuş olan Hersek Dukalığı'ndan almıştır.²

Ülkenin başkenti, Osmanlı hâkimiyetinden sonra bölgenin kültür ve mimaride sayılı yerlerinden biri olmuş olan Bosna Irmağı'nın Mijlačka suyu ile birleştiği yerde ve doğuya doğru ülkede merkezi bir konumda bulunan, Yugoslavya zamanında dördüncü büyük şehir olan Saraybosna'dır. Şehrin adı eski dilde Bosna-Saray olarak batılı terminolojide de Sarajevo olarak ifâde edilmiştir. Ülkenin diğer önemli şehirleri Banja Luka, Tuzla (Bijeljina) ve Hersek'in merkezi olarak bilinen Mostar'dır.

Bosna-Hersek'in stratejik önemi, mevcut coğrafi konumundan ziyade, sahip olduğu yeraltı ve yerüstü doğal zenginliklerinden kaynaklanmaktadır. Bosna

¹ İsmet Görgülü, Veli Yılmaz ve Ali Erdinç, **Bosna-Hersek**, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 1992, s. 3.

² Pınar Yürür, Balkanlar'da Uluslararası Himaye Yönetimleri: Bosna-Hersek Örneği, **Avrasya Dosyası**, Cilt / Vol. 14, Sayı/No 1, 2008, s.160.

ortaçağda bir maden ülkesi olarak tanınmaktaydı. Dinar Dağları iç sıralarından birisine bugün de Bosna Maden Dağları denilmesinin sebebi budur.³

Sırp Kralları 13. yüzyılda Saksonyalı madencileri memleketlerine çağırıp bu kaynaklardan yararlanmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla Yugoslavya Federasyonu'nun madenlerinin büyük bölümü Bosna-Hersek'den elde edilmekte idi. Nitekim 1950'lerin başında hazırlanmış bir hükümet kitapçığında, Bosna dağlarının maden cevheri ve bakır açısından zengin, kömür ve tuz ocakları açısından ise dünyanın en iyileri arasında olduğu, ayrıca işletilmeyi bekleyen zengin uranyum yataklarını olduğu belirtilmektedir.⁴ Çinko, kurşun, manganit, krom ve gümüş maden rezervlerinin de oldukça yüksek seviyede olduğu Bosna-Hersek, sahip olduğu yeraltı zenginliklerinin yanı sıra çok yüksek oranda Hidro-Elektrik gücünü de barındırmaktadır.

Bosna-Hersek'in stratejik önemini arttıran diğer bir neden de ülkede üç ayrı dini ve etnik özellikteki Sırp, Hırvat ve Boşnak milletlerinden meydana gelen karma bir toplumu bünyesinde barındırmasıdır. Bu gruplardan Boşnaklar hariç, Sırpların ve Hırvatların Bosna-Hersek'e komşu bağımsız birer devletleri vardır. Bununla birlikte her üç toplumun da farklı dinleri ağırlıklı olarak benimsemeleri (Ortodoks, Katolik ve Müslüman), ülkede dinsel çeşitliliğe de damgasını vuran bir faktör durumundadır.

Bosna Devleti, Orta Çağ'dan itibaren sürekli var olmuş; önce ban⁵lar ardından krallar tarafından yönetilmiştir. Bosna Devleti'nin Orta Çağ Tarihi yeterince araştırılmamış olmakla beraber bu konudaki boşluğu kapatmaya çalışan Zagreb Üniversitesi'nden Hırvat asıllı tarihçi Nada Klaić'e göre, Orta Çağ'daki Bosna Devleti, komşu Sırp ve Hırvat devletlerinden daha eski bir tarihe sahiptir⁶ ve en eski yerlileri olarak İlliryalılar anılmaktadır.⁷

³ Görgülü, Yılmaz ve Erdinç, **Ag.e.**, s.3.

⁴ Anthony Rhodes, **Where the Turk Trod - A Journey to Sarajevo with Slavonic Mussulman**, London, 1956, s. 87.

⁵ Osmanlı Devleti'nde Macaristan ve Hırvatistan'da sancak beylerine ve küçük prenslere verilen unvan, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=34029>.

⁶Nada Klaić, "Srednjovekovna Bosna:Politički Položaj Bosanskih Vladara do Tvrtkove Krunidbe (1337.g)", Jusuf Žiga (der.), **Savremeno Bosansko Društvo-Hrestomatija**, Saraybosna: Bosanski

Osmanlı Döneminde Bosna ayrı bir birim olarak varlığını sürdürmüş, Boşnakça ise devlet dillerinden sayılmıştır. Bosna, 1878 yılından itibaren girdiği Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yönetimi altında da, 1918 yılında kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda ve Yugoslavya devletlerinde de daima kendi topraklarıyla ayrı bir bütünü oluşturmuştur.

Tarihçi Enver Imamović, “Boşnak” kelimesinin 2000 yılda değişime uğrayarak oluştuğunu iddia etmektedir. Imamović'e göre Antik Çağ'da Bosna'da “Poseni” (Boseni) olarak anılan bir İllir Kavmi yaşamıştır. Imamović ayrıca Roma İmparatorluğu döneminde Bosna'nın “Bassania” ismiyle anıldığını belirtmektedir. Slavların 6. ve 7. yüzyıllarda Balkanlar'a gelmesiyle “Bassania”nın önce “Bosona”, ardından “Bosna” olarak değişikliğe uğradığını savunmaktadır.⁸

Enver Imamović'in analizlerine göre Boşnaklar ne “İslâmı seçen Sırlar” ne de “İslâmı seçen Hırvatlar"dır. Öte yandan tarihçi Mustafa Imamović'e göre Boşnaklar, etnik açıdan Güney Slav kökenli, dini, kültürel, politik deneyim açısından farklı bir millettir.⁹ 6. ve 7. Slav istilalarının Bosna yerlileri üzerindeki etkisi son derece büyük olmuştur.¹⁰ Bosna'yı oluşturan nüfusun Slav olarak anılması bu nedene bağlanabilir. Bununla birlikte, Bosna nüfusundaki ırksal çeşitlilik de dikkate alınmalıdır. Tarih boyunca Gotlar, Hunlar, İranlı Alanlar ve Avarlar gibi değişik ırklar Batı Balkanlara yerleşip, Romalılar ve Slavlar arasına karışmışlardır.¹¹ Nada Klaić, Slavların ilk devletsel örgütlenmelerinde Avarlara ait unsurların bulunduğunu, Avarların Bosna topraklarında 200 yıl egemen olduklarını ileri sürmektedir.¹² Klaić ve diğer bazı tarihçiler, ilk Slav yöneticilerine ait “Ban” ve “Jupan” gibi ünvanların kökeninin

Kulturni Centar, 2000, s.51'den Erhan Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, **Uluslararası Suçlar ve Tarih**, Asam Yayınları, Yaz 2006 ,sayı 1,s.178.

⁷Enver Imamović,**Porijeklo i Pripadnost Stanovništva Bosne i Hercegovine**, Saraybosna:Art 7,1998, s.5-30'dan Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.178.

⁸ Enver Imamović, **Porijeklo i Pripadnost**, s.31-32'den Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.179.

⁹ Mustafa Imamović, “Bošnjački Etnos:Identitet i Ime”, **Prilozi,Saraybosna:Institut za Istoriju**, 2003, s.314-315'den Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.179.

¹⁰ Harun Crnovršanin ve Nuro Sadiković, **Sandžak-Porobljena Zemlja:Bosna, Sandžak i Kosovo Kroz Historiju**, Tuzla:Bosanska Riječ, 2001, s.30'dan Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.179.

¹¹ Noel Malcolm, **Bosna'nın Kısa Tarihi**,(çev.)Aşkın Karadağlı,İstanbul:Om Yayınevi,1999, s.34-36.

¹² Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.179.

Avarlardan geldiğini ve “zengin”, “mülk sahibi” anlamlarına geldiğini iddia etmektedirler.

1.2. Bosna-Hersek Sorununun Tarihi

1.2.1. Boşnaklara Yönelik Olarak Gerçekleştirilen Kısımlar

Osmanlı Devleti Balkanları fethederken, istinai olaylar hariç, fethettikleri yerlerin halklarına sistematik baskılar uygulamamış, yönetim ve toplum yapısına müdahale etmemiştir. Ayrıca gayrimüslimleri Müslümanlaştırma yoluna gidilmemiştir.¹³ Sultanlar yetkilerini kullanırken yönettikleri halkların örf ve adetlerini dikkate almışlardır.¹⁴ Osmanlılar yerel halkın dinsel yapısına zorunluluk olmadıkça müdahale etmediği gibi birçok yeni kilise ve manastırın açılmasına da izin vermiştir.¹⁵

Osmanlı Devleti Avrupa’ya buralarda baskı unsuru olmak için gitmemiş olmasına rağmen, çekilme sürecinde, buralarda yerleşik Müslüman halk sistematik mezalime maruz kalmıştır. Batılı tarihçilerin hemen hemen hiçbiri Balkan Müslümanlarının başlarına gelen trajedilerle ilgilenmemişlerdir. Resmi rakamlara göre günümüzde Balkanlardaki Müslümanların toplam sayısı 8 milyon 250 bin civarındadır. Bu rakam bölgenin toplam nüfusunun yüzde 12’sine karşılık gelmektedir. Oysa, Osmanlı nüfusu ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapan Kemal Karpat’a göre, 19.yüzyılın ikinci yarısında Müslümanların Balkanlardaki nüfusa oranı yüzde 43’lere varmıştı.¹⁶ Bu fark, başlı başına Balkanlardaki Müslüman varlığın yok edilşinin incelenmesini gerektirmektedir.

¹³ Ahmad Feroz, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu”, Marian Kent (der.), **Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu ve Büyük Güçler**, çev.Ahmet Fethi, İstanbul:Tarih Yurt Yayınları, 1999, s.23; Vladimir Velebit, “Kosovo:A Case of Ethnic Change of Ethnic Change Population”, **East European Quarterly**, Cilt 33, Sayı 2,Yaz 1999.

¹⁴ Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I:Osmanlı Devleti’nin Doğuşundan 18.Yüzyılın Sonuna**, çev.Server Tanilli, İstanbul:Adam Yayınları,1999, s.170.

¹⁵ Géza Dávid, “Osmanlı Avrupası’nda Yönetim”, Metin Kunt ve Christine Woodhead (der.), **Kanuni ve Çağ:Yeniçağda Osmanlı Dünyası**, çev.Sermet Yalçın, İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları 124, 2002, s.76.

¹⁶ Halil İnalcık, “Türkler ve Balkanlar”, **BAL-TAM Türklük Bilgisi** 3, Eylül 2005, s.42.

Boşnaklar, tarihin en acımasız davrandığı halkın kendileri olduğunu düşünmektedirler. Öyle ki son 350 yıl içinde Boşnaklar on ayrı devrede sistematik mezalimin kurbanı olmuşlardır. 1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı, bu mezalimlerin sonuncusu niteliğindedir. Geçmişten günümüze yaşanan bu mezalimler incelendiğinde görülecektir ki Boşnaklar barış dönemlerinde bile, hiçbir suç işlemeden, sırf sahip oldukları kimlikleri yüzünden öldürülmüşlerdir.

1.2.2. 1683-1699 Arası Dönemde Yaşananlar

Bosna'nın Osmanlı Devleti içine dahil edilmesinin ardından, Boşnaklar da bu yeni yöneticilerinin fetih ordusu içinde yer almıştır. 1711 yılında Rusya'ya karşı yürütülen seferde 1553 Bosnalı sipahinin katılmış olması da, Osmanlı ordusunda Bosna kuvvetlerinin taşıdığı önemi göstermektedir.¹⁷

Savaşlarda gösterdikleri başarılarından dolayı, Boşnaklar ödül olarak Avrupa'nın değişik yerlerine yerleştirilmekteydi. Tarihi belgelerden Tsetinyska, Krayina, Dalmaçya, Lika, Slavonya ve Macaristan'ın çoğu kentlerinde Boşnakların yaşadığı görülmektedir. Boşnakların bu şekilde Avrupa'nın değişik yerlerine yerleştirilmesi, kendilerine karşı ilk mezalimin işlenmesine de ortam hazırlamıştır. 1683 yılında başlayan ve Avusturya, Polonya ile Venedik Cumhuriyeti ordularının ittifakı karşısında başarısızlıkla sonuçlanan İkinci Viyana Kuşatması ardından, Macaristan, Slavonya, Lika, Krbava, Dalmaçya ve Boka Kotorska gibi bölgelerden Osmanlı ordusu geri çekilmeye başlamış, bu gelişme ise buralardaki Boşnak ahalinin de göçüne yol açmıştır. Çünkü, Katolik İttifak Güçleri sadece Türklere karşı değil, İslâm'ı benimseyen herkese karşı savaş açmıştı. Gönüllü göç etmeye yanaşmayanlar ya zorla göç ettirilmiş, ya öldürülmüş, ya da zorla Katolikleştirilmiştir.¹⁸

Bugünkü Macaristan ve Slavonya sınırlarında kalan Kanyija Bölgesi'ndeki Boşnaklar, Hristiyan ittifak güçleri tarafından öldürülmüştür.¹⁹ 1683'te başlayan birinci mezalim dalgası, Osmanlı Devleti ile ittifak güçleri arasında 26 Ocak 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması'na kadar sürmüştür. Bu antlaşmadan önce İttifak

¹⁷ Malcolm, **A.g.e.**, s.165-166.

¹⁸ Aleksandre Popovic, **Balkanlar'da İslâm**, İnsan Yayınları, 1995, s.188.

¹⁹ Türbedar, "Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim", s.182.

güçleri, günümüzde Makedonya'nın başkenti Üsküp'e kadar ilerlemiş ve Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Saraybosna, Yeni Pazar ve Üsküp gibi kentleri ateşe vermişlerdir.²⁰ 24 Ekim 1697'de , Savoy Prensi Eugene'nin komutası altındaki Avusturya Ordusu Saraybosna'ya girip kenti ateşe vermiş, orada bulunan Boşnakların çoğunu öldürmüştür. Prens Eugene'nin beraberinde de yaklaşık olarak on bin Saraybosnalı Müslümanı köle olarak götürdüğü tahmin edilmektedir. Bu olay Saraybosna'nın tarihinde yaşadığı en büyük trajedi olarak hatırlanmaktadır.

1.2.3. 1700-1804 Arası Dönem

28 Haziran 1389'da gerçekleşen Birinci Kosova Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki egemenliğinin kapılarını önemli ölçüde açmıştır. Bu savaşta Osmanlı'nın karşısında yenik düşen ittifakın liderliğini, Osmanlı güçleri tarafından öldürülen Sırp Prens Lazar Hrebelyanoviç yapmıştır. Birinci Kosova Savaşı'nı kazanmış gibi davranan Sırp lar, 28 Haziran tarihini en kutsal günleri arasında saymakta ve "Vidovdan" adı altında kutlamaktadırlar. Sırp ve Karadağlılar söz konusu savaşta yenilgiyi hiçbir zaman sindirememiş, yüzyıllarca bu olayın intikamını Balkanlar'daki Müslümanlardan almışlardır.

Boşnaklara yönelik ikinci mezalim 1711 yılında Karadağ'da gerçekleştirilmiştir. Boşnaklara karşı islenen mezalimlerin ikincisi olan ve "Türkleşenlerin İmha Edilmesi (*İstraga Poturica*)"²¹ olarak adlandırılan bu olayda, Karadağ'ın Tsetinye kentinde Çekliçi aşiretinden ağırlıklı olmak üzere, bin civarında Boşnak katledilmiştir.²²

Günümüzde Sırbistan ve Karadağ okullarında öğrencilere ezberletilen, Karadağ edebiyatının başyapıtı ve aynı zamanda Sırp şiirinin şaheserlerinden "*Gorski Vijenac*" (Dağ Çelengi), 1711'deki Boşnak katliamına yer vermektedir. Yazarı Petar

²⁰ Harun Crnovršanin ve Nuro Sadiković, **A.g.e**, s.65'den Türbedar, "Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim", s.182.

²¹ Burada "Türk" kelimesiyle dini kimlik ifade edilmektedir. "Poturica" kelimesiyle Hristiyanlık'tan İslâm'a geçenler kast edilmektedir. Süer Eker, "Bosna'da Etno-Linguistik Yapı ve Türk Dili ve Kültürü Üzerine", **Millî Folklor**, 2006, Sayı: 72, s.80.

²² Ragip Hadžić, "Sva Bošnjačka Stradanja", **Novi Horizonti**, Sayı 79, Mart 2006'dan Türbedar, "Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim", s.183.

II. Petrović Nyegoş olan bu eserde, söz konusu Boşnak katliamı büyük bir heves ve zevkle kaleme almıştır, olayı gerçekleştirenler ise kahramanlaştırılmıştır.²³

1.2.4. 1804-1820 Sırp Ayaklanmaları Dönemi

Sırbistan için 19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nden kopma ve zamanla devlet kurumlarının inşa edilmesi çabaları ile geçmiştir. Bu doğrultuda adımlar atıldıkça, Müslümanlar üzerinde sistematik vahşetler yaşanmıştır. Nitekim Boşnaklara yönelik üçüncü mezalim, birinci ve ikinci Sırp ayaklanmalarının sonucu olarak 1804 yılında, “Belgrad Paşalığı” olarak bilinen Sırbistan topraklarında başlamış ve 1820’ye kadar devam etmiştir. Sırp Kralı Corce Petrović-Karacorce’nin isyancıları sürekli Müslümanların üzerine gitmiş, malvarlıklarını talan etmiş ve cinayetler işlemiştir²⁴. Karacorce’nin resmi biyografçısı Konstantin Nenadović, Belgrad’da yaşananlar hakkında şunları yazmıştır: “Türkler nerelerde yakalandıysa, kesildi. Ne yaralılar, ne kadınlar, ne de çocuklar affedildi”.²⁵

1.2.5. Rusya’nın Desteği ile Özerk Sırbistan’ın Oluşturulması

Sırlar, 19. y.y. itibarı ile Rusya sayesinde Osmanlı Devleti’nden imtiyazlar elde etmeye başlamıştır. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Mayıs 1812’de imzalanan barış antlaşmasında Sırlara bazı ayrıcalıkların sağlanacağı vaadedilmiştir.²⁶ Sırp Prensi Miloş Obrenović, gücünü pekiştirmeyi ve ülkesini bağımsızlığa kavuşturmayı amaç edinmiştir. Ekim 1826’da imzalanan Osmanlı-Rus Antlaşması’nın beşinci maddesinde Osmanlı Devleti’nin Sırlara bazı imtiyazlar vereceği ifade edilmiştir.²⁷ Sırlar tarafından istenen ayrıcalıklar, içişlerinde bağımsızlık, Bosna’ya ait bazı bölgelerin Sırbistan’a bağlanması, vergi muafiyeti, Müslümanlara ait toprakların idaresinin Sırlara devredilmesi; Osmanlı garnizonlarının bulunduğu yerler dışında,

²³ Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.184.

²⁴ Enver Imamović, **A.g.e.**, s.95’den Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.184.

²⁵ Mirko Grmek, Mark Gjida ve Neven Šimac, **Etničko Čišenje: Povijesni Dokumenti o Jednoj Srpkoj Ideologiji**, (çev.) Ivan Gotthard Škiljan, Zagreb: Globus, 1993, s.17’den Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.185.

²⁶ Snezana Trifunovska (der.) “Treaty of Peace Between Russia and Turkey, Bucharest, 16 May 1812”, **Yugoslavia Through Documents From its Creation to its Dissolution**, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1994, s.5.

²⁷ Trifunovska, “Convention Between Russia and Turkey Explanatory of the Treaty of Bucharest 1826”, **Yugoslavia Through Documents From its Creation to its Dissolution**, s. 6-8.

Müslümanların Sırbistan'a yerleşmesinin yasak edilmesi gibi hususlardan oluşmaktaydı. Osmanlı Devleti, 1 Ekim 1829'da yayımladığı bir Hatt-ı Şerif ve Ekim 1830'da yayımladığı bir fermanla, bu isteklerin yerine getirilmesini kararlaştırmış ve Sırbistan özerkliğe kavuşmuştur.²⁸

Sırbistan'ın Osmanlı Devleti içinde özerk bölge statüsüne kavuşmasının bir sonucu olarak, 1830-1867 yılları arasında Boşnaklara yönelik dördüncü mezalim yaşanmıştır. Sırbistan özerkliğini elde eder etmez, Boşnaklar ve diğer Müslümanları, siyasi, psikolojik, ekonomik ve dini sebeplerle planlı bir şekilde göçe zorlamıştır. Bunun sonucunda zamanla Ujitse, Çaçak, Sabac, Soko ve Belgrad'daki Müslümanlar sürekli olarak göç etmek zorunda kalmışlardır.²⁹

Sırbistan'ın özerkliğiyle birlikte, Balkanlar'da "Büyük Sırbistan"ın kurulması yönünde fikirler ileri sürülmeye başlamıştır. Nitekim 1843 yılında, Sırbistan İçişleri Bakanı olarak görev yapmaya başlayan İliya Garaşanin "Büyük Sırbistan Projesi"ni geliştirmiştir.

1.2.6. 1876-1878 Dönemi ve Berlin Kongresi

Boşnaklar üzerindeki beşinci mezalim, 1876 ile 1878 yılları arasında gerçekleşen savaşlar sonucunda, Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı'dan ele geçirdikleri topraklar üzerinde yaşanmıştır. O yıllarda Osmanlı ordusunun iyice gücünü yitirmiş olması, Sırp ve Karadağlıların Türklere savaş ilân etmesine zemin hazırlamıştır. Balkan Müslümanları açısından yeni bir mezalim dalgasının habercisi olan savaş, Ruslar tarafından desteklenmiştir.

Avrupa devletleri 1871 Alman-Fransız savaşı ile ilgilendikleri sırada Rusya'da Balkanlar'da karışıklıklar çıkararak Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerinde kargaşalıklar yaratmaya uğraşmıştır. Bu amaç ile, Girit Rumlarını kışkırtmış, Karadağ halkına silah sağlamış, Romanya'da, Bulgaristan'da çeteler kurulması için

²⁸ Trifunovska, "Firman of the Sultan of Turkey Relating to Servia, Constantinople, October 1830", s.13, "Hattı-Sheriff Issued by the Sublime Porte to Servia, Constantinople, 1 October 1829", **Yugoslavia Through Documents From its Creation to its Dissolution**, s.9-10.

²⁹ Türbedar, "Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim", s.187.

uğraş vermiş, dahası Sırbistan'da da karışıklık çıkarmaya çalışmıştır. İşte yaşanan tüm bu olaylar ve özellikle 1875'de Hersek'te çıkıp Balkan Yarımadası'nın ortalarına doğru yayılan ayaklanmalar, 1877 yılında başlayıp Berlin Antlaşması'yla son bulan Osmanlı-Rus savaşının başlıca nedenleri olmuşlardır. Rusya'nın 1875 yılından başlayarak Balkanlar'da yaydığı ayaklanmalarının en büyük ve temel nedeni Panslavizm idi.

Hersek ayaklanmasının Bosna havasisine yayılması üzerine Avusturya, Rusya ve Almanya 1876'da Osmanlı Devleti'ne başvurarak Bosna-Hersek için bazı imtiyazlar istemeye karar vermişlerdir. Avusturya tarafından gönderilen nota ile Osmanlı Devleti 'nden Bosna-Hersek'te Hristiyan halka din ve mezhep serbestliği verilmesi, iltizam usulünün kaldırılması, çiftçilerin araziye sahip olma usullerinin düzenlenmesi, Bosna-Hersek'te girişilecek ıslahata nezaret etmek üzere yerli Müslüman ve Hristiyanlar arasından seçilecek bir komisyonun kurulması, Bosna-Hersek'ten alınacak vergilerin mahalli ihtiyaçlara harcanması şeklinde bazı reformlar, özellikle vergi usullerinde değişiklikler yapılması istenmekteydi.

Osmanlı Devleti bu notayı kabul edip Sultan Abdülaziz bir ferman yayınlamış olsa da Rusya ve Avusturya'dan her türlü yardımı gören Bosna-Hersek'teki ayaklanma yatıştırılamamış, hatta Karadağlılar da bu ayaklananlara katılmışlardır.

Osmanlı Devleti'ndeki yaşanan iç karışıklıklar Balkan buhranını daha da genişletmiş. 1876 Temmuzunda Karadağ ve Bosna ile Makedonya'yı topraklarına katmak isteyen Sırbistan Osmanlı Devleti 'ne savaş açmışlardır. Osmanlı Devleti, Sırpların Ruslardan para ve asker yardımı gibi destek görmesine rağmen duruma hakim olmuş Slavların yenilmesi üzerine Rusya, müdahale ederek barış yapılmasını istemiştir.

İngiltere, 23 Aralık 1876'da Rusya'nın emellerine göre halledilmesini istemediğinden İstanbul'da devletlerarası bir konferans toplanmasını teklif etmiştir. Osmanlı Devleti konferansta yapılan teklifleri kabul etmeyince Boğazları ve Balkan Yarımadası'nı kendi kontrolü altına almak ve Doğu Akdeniz'e inmek gayesinde olan Rusya'nın, Balkan Yarımadası'nda bir müdahalede bulunma ve Osmanlı Devleti'ne

karşı savaş açması için uygun zemin hazırlanmış oluyordu. 1877 –1878 Osmanlı-Rus savaşı Osmanlıların aleyhine olarak Ayastefanos Antlaşması ile sona ermiştir.

Ancak Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını o zamanki durumuna ve dış siyasetine uygun bulmayan İngiltere ve Osmanlı-Rus savaşlarından bir fayda sağlayamayan Avusturya-Macaristan devletleri, Ayastefanos Antlaşması'nı kabul etmemişlerdir. Almanya'nın yardımı ile Ayastefanos Antlaşması'nın Rusya, İngiltere ve Avusturya arasında incelenmesine ve antlaşmada bazı değişiklikler yapılmasına karar verilmiş, Berlin Kongresi, Alman Başbakanı Bismarck'ın başkanlığında gerçekleştirilmiştir.

Berlin Kongresi'nde Rus temsilcileri Ayastefanos Antlaşması'nın hükümlerinin korunması için çok çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır. Berlin Antlaşması, Ayastefanos Antlaşması hükümlerinde birçok değişiklikler yapmış; Bismarck'ın, Avusturya'nın Balkanlar'da Rusya'ninki kadar nüfuz ve kuvvet sahibi olmasını Almanya menfaatine uygun bulmasının bir sonucu olarak Rusya'nın çıkarları engellenmeye çalışılmıştır.

1878'in başlarından itibaren Sırp ordusunun Niş, Pirot, Toplitsa ve Vranje bölgelerini ele geçirmesiyle 100 bine yakın Boşnak, Arnavut ve Müslüman Çingene sürgün edilmiştir. Benzer şekilde Karadağ ordusu Niksiç, Bar, Ultsiny gibi bugünkü Karadağ kentlerini ele geçirip, Müslümanları göçe zorlamıştır. 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Kongresi'nde alınan kararlarla bu kentlerin ele geçirilişi meşruluk kazanmıştır. Berlin Kongresi ayrıca, bütün Balkan ülkelerindeki Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen etnik temizlik ve soykırıma “yasallık” sağlamıştır. Sancak Bölgesi Osmanlı Devleti'ne bırakılırken, Bosna Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun işgaline terkedilmiştir.

Dulçino ile Antivaril Limanı Karadağ'a verilmiş ve Karadağ'dan Ispiça alınarak Avusturya'ya bırakılmıştır. Buraların halkı hakkında Sırbistan ve Bulgaristan'a yeniden verilen arazideki halka tanınan haklar aynen kabul edilmiştir.

Ayrıca Sırbistan ve Karadağ'a bırakılan yeni arazi dolayısıyla bu iki devlet Osmanlı umumi borçlarından birer hisse alacaklardır.

Bununla birlikte Bosna-Hersek'i belirsiz bir zaman için askeri işgal altında bulunduracak olan Avusturya- Macaristan Devleti ile Osmanlı Devleti arasında Avusturya'nın gereğinde Yeni Pazar sancağında asker bulundurması hususu ve benzeri sorunların çözümü için antlaşmalar yapılması kararı alınmıştır.

Berlin Kongresi'nin kararlarıyla Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan yönetimi altına bırakılmış olması, yeni göç hareketlerine ve Boşnakların uğradığı altıncı mezalime yol açmıştır. Dört yüzyıldan fazla Osmanlı devleti içinde yaşadktan sonra, başka dinden, başka kültür ve gelenekten yöneticilerin Bosna'ya dayatılmış olması, Boşnakları tereddüt içinde bırakmıştır. Bunun yanında, imtiyazlı toplumsal, ekonomik ve siyasi statünün yitirilmiş olması, can ve mal güvenliği ve baskılar yüzünden de, Boşnakların bir kısmı göç yolunu seçmiştir. Bosna'dan göç edenlerin kayıtları daha geç tutulmaya başladığı için, bu konuda kesin rakam verilememektedir. Ancak, 150 bin ile 300 bin arasında değişik rakamlar ifade edilmektedir. Bosna'dan Anadolu'ya doğru en büyük göçler, 1878-1883, 1888, 1891-1892, 1899, 1900-1901 ve 1909-1912 dönemlerinde gerçekleşmiştir.³⁰

Osmanlı Devleti'nin sınırlarının Avrupa'da gerilemeye başlamasından sonra, Avusturya-Macaristan yönetimi altındaki Bosna'da ilk defa, Müslüman bir halkın kendi hayat tarzını sürdürmesine esasta izin verilmiştir. Bir başka ifadeyle, Avusturya-Macaristan yönetimi Boşnakların göçüne yönelik, "etnik temizliği" andıracak planlı politikalar izlememiştir.³¹ Ancak, söz konusu göçün durdurulması için de yeterli çaba göstermemiştir. Dahası, Boşnakların arazi ve emlaklarına el konulması, ırz ve namuslarına saldırıda bulunulması, evlerinin devamlı aranması, kabristanlarının imha edilmesi, işgalci devlet memurları tarafından insanlık dışı muameleler görmeleri, Boşnakların göç yolunu seçmesine neden olmuştur. Ayrıca Bosna'da Katolik unsuru güçlendirmek amacıyla, Avusturya-Macaristan yönetimi kendi topraklarında bulunan Katolikleri Bosna'ya yerleşmeye teşvik etmiştir. Bosna'nın Avusturya-Macaristan yönetimi altına girmesiyle, Boşnakların kültürel ve siyasi izolasyona maruz kaldıkları da gözden kaçmamalıdır. Örneğin, 1910 yılında Bosna'da 170 Sırp ve 183 Hırvat kültürel derneği varken, Boşnaklara ait kültürel

³⁰ Enver Imamović, **A.g.e.**, s.108'den, Türbedar, "Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim", s.189.

³¹ Vera Kržišnik Bukić, Bosanski Identitet, Saraybosna: Bosanska Knjiga, 1997, s.30'dan Türbedar, "Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim", s.191.

derneklerin sayısı sadece 19'dur.³² Diğer taraftan okullardaki eğitim sistemi Boşnak kültürünü ihmal etmiş, okul kitaplarında ise Boşnaklar yıllarca aşağılanmıştır. Devlet yönetiminde ise Boşnaklara yeterince yer verilmemiştir.

1.2.7. 1912-1913 Arası Dönem

Birinci ve İkinci Balkan Savaşları'nın sonucu olarak, 1912-1913 yılları arasında bütün Balkan Müslümanları üzerinde trajik bir mezalim yaşanmıştır. Bu aynı zamanda, Boşnakların tarihte uğradığı yedinci mezalimdir. Osmanlı'nın terk ettiği topraklarda kalan Müslümanlar, çaresiz ve yaşadıkları ülkelerdeki yöneticilerin insafına kalıyorlardı. Tarih Profesörü Justin McCarthy'nin verilerine göre, Balkan Savaşları öncesinde, Osmanlı'nın Avrupa'daki bölümlerinden alınmış topraklarda (Arnavutluk hariç), 2.315.293 Müslüman yaşamaktaydı. Balkan Savaşları sonrasında bu rakam yüzde 62 oranında, 1.445.179 için eksilmiştir. Bu rakamın içinden 632.408 kişi ölmüş, 812.771'i ise göç etmiştir.³³

Balkan Savaşları boyunca Boşnaklar genel olarak bir nebze de olsun rahat kalabilmiştir ancak bu savaşların sonucunda topraklarını genişleten Sırp ve Karadağlıların Müslümanlara yönelik gerçekleştirdiği cinayetler, yağmacılık ve kundaklama tarzındaki olaylar olağan hale gelmiştir.

Plav ve Gusinye'deki olaylar üzerine araştırmalar yapan Tarihçi Mustafa Memiç'e göre Plav ve Gusinye'deki Boşnak ile Arnavutlar 1912 yılının Kasım ve Aralık aylarında önce silahsızlandırılmıştır. Ardından, önde gelen bazı Müslüman aileler tutuklanarak Karadağ'ın Niksiç Kenti'ne sevk edilmiştir. Karadağ Askeri Bakanlığı'nın onayıyla, Komutan Avro Tsemoviç, 'in kurdurduğu askeri sıkıyönetim mahkemesi kanalıyla Boşnak ve Arnavutların sistematik olarak kursuna dizilmesi gerçekleştirilmiştir. Şubat-Nisan 1913 dönemi içinde nerdeyse her gün Müslümanlar topluca kursuna dizilmiştir. Bu süreç içinde 600-800 kadar kişinin kurşuna dizildiği üzerinde durulmaktadır. Tsemoviç, yürüttüğü bu katliamların paralelinde, Gusinye ve Plav'daki Müslümanların Hristiyanlaştırılmasını da sürdürmüştür. Haç öpmeyi

³² Nijaz Duraković, A.g.e., s.93'den Türbedar, "Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim", s.191.

³³ Justin McCarty, **Ölüm ve Sürgün:Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi,1821-1922**, (çev.) Bilge Umar, İstanbul:İnkılap Kitabevi, 1998, s.191-192.

reddedenler öldürüldüğü için, Müslümanların bir kısmı ölmektense, Hristiyanlaşmaya boyun eğmeyi seçmiştir. Bu eylemde Hristiyanlaşan Boşnak ve Arnavutların sayısı 12 bin civarındadır.³⁴

1.2.8. 1918-1940 Yugoslavya'nın Kurulması

1914'te Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip, Habsburg tahtı veliahtı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Silahlı Kuvvetlerinin Başmüfettişi olan Arşidük Franz Ferdinand'ı öldürüp, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. 1915'te önde gelen Sırp, Hırvat ve Sloven mülteciler, merkezi Londra'da bulunan bir "Yugoslavya Kurulu" oluşturarak Yugoslavya Devleti'nin kurulması fikrini ortaya atmışlardır. Avusturya-Macaristan örneğinde olduğu gibi Balkanlar'da etkili olacak yeni bir koalisyonun kurulmaması için Fransa, İngiltere ve Rusya bu fikri desteklemişlerdir. Yugoslavya Kurulu ile Sırbistan Hükümeti arasında 20 Temmuz 1917'de imzalan "Girit Deklarasyonu"nun ardından 1 Aralık 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ilan edilmiş, 1929 yılından itibaren de krallığın adı Yugoslavya olarak anılmaya başlanmıştır.

I. Dünya Savaşı sonunda oluşturulan yeni düzenin süreklilik arz etmeyeceğine dair izlenimler kısa sürede oluşmuştur. Almanya üzerindeki ağır yaptırımlar, bu ülkenin yeniden radikalleşmesine neden olacaktı. Avrupa genelinde geçerli olan bu atmosfer, Yugoslavya topraklarında da hissedilebiliyordu. İlk etapta Güney Slavları tarihte ilk kez bir araya gelerek ortak bir devlete kavuşmuşlar gibi görünüyordu fakat gerçekte ortaya bir "Büyük Sırbistan" çıkmıştı. Diğer Güney Slavları ise, başta Hırvatlar olmak üzere bu Sırp hegemonyasını kabul etmek istememişlerdir. Hırvatlar haksız değillerdi. Savaşın ardından kurulan "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı" gerçekte bir "Sırp Krallığı" idi. Meşruti bir yönetime sahip olan ülke, Sırp Kral Aleksander tarafından yönetilmekteydi. Ayrıca, ordu ve bürokraside de ezici bir Sırp üstünlüğü mevcuttu. Aynı durum hükümet için de geçerliydi. Birkaç Sloven veya Hırvat bakan hükümette görev yapmakta iken başbakanlık ve dışişleri, ordu, donanma, içişleri ve adalet gibi önemli bakanlıklara her zaman Sırlar getirilmekteydi.

³⁴ Türbedar, "Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim", s.194.

Bosna ve Boşnakların durumunun ne olacağı konusunda ise Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın ilk başbakanı olan Sırp asıllı Stoyan Protić 1917 yılında geleceğe dair ilk ipuçlarını vermiştir: “Bosna’yı bize (Sırbistan) bırakın. Bizim Bosna ile ilgili çözümümüz var. Ordumuz Drina Nehri’ni geçince Türklere 24 saat, en çok da 48 saat süre verilecektir. Daha önce Sırbistan’da yaptığımız gibi, verilen süre içinde dedelerinin dinine geri dönmeyen Boşnakların hepsi kesilecektir.”³⁵

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı içindeki bütün Müslümanlar zor günler yaşamıştır. Cinayetler, soygunlar, Müslümanların evlerinin kundaklanması, Müslüman çocukların okula gitmesini engellemek için derslere Ortodoks dualarıyla başlanması gibi olaylarla Müslümanları göçe zorlamak amaçlanmıştır. Toprak Reformu adı altında 1918-1919 yıllarında Müslümanlardan toplam 231.098 hektar toprak alınmıştır.³⁶ Ayrıca bu dönemde Müslümanların silahları toplanarak, Sırp ve Karadağlılara silah yardımıyla bulunulmuştur. Müslümanlara yönelik faili belli olmayan yüzlerce cinayet işlenmiştir. Örneğin sadece Plav ve Gusinye’de yaşayan Müslümanlardan 1919 yılına 450’ye yakın kişi öldürülmüş, durum Boşnaklarca 1920 yılından mektupla Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı hükümetine bildirilmiş; Müslümanların asılsız iddialarla tutuklanmasına son verilmesi ve Müslümanların daha adil bir şekilde devlet kurumlarında istihdam edilmesi istenmiştir.³⁷

Müslümanlara karşı işlenen bu zulümler sebebiyle zaman zaman bazı Müslümanlar silahlanarak ormanlık bölgelere sığınmışlardır. Bu şahıslardan birisi de Sancaklı Boşnak Yusuf Mehonyiç idi. Mehonyiç bahane gösterilerek Sancak Bölgesi yakınlarındaki Şahoviçi’de³⁸ Kurban Bayramı’na denk gelen 10 Kasım 1924’te 750’ye yakın Boşnak katledilmiştir.³⁹ Sağ kurtulmayı başaran tanıklar, küçük çocukların ailelerinin gözleri önünde kesildiklerini, insanların samanlıkta içinde diri diri yakıldığını, imamların alınlarına haç kazındığını, Kurban Bayramı nedeniyle

³⁵ Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.194.

³⁶ Dzenana Efendic Semiz, “Srpska Agrarna Reforma i Kolonizacija 1918 Godine” Aleksander Ravlic (haz.) **Jugoistocna Europa 1918-1995 Zbornik Radova s Medunaradnog Znanstvenog Skupa**, Zagreb:Hrvatski Informativni Centar&Hrvatska Matica Iseljenica, 1997, s.82’den Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.195.

³⁷ Hajrudin Çengiç, **A.g.e.**, s.34-35’ten Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.195.

³⁸ Bugünkü adıyla Tomaşevo.

³⁹ Harun Crnovršanin ve Nuro Sadiković, **A.g.e.**, s.301’den Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.196.

kurban kesen bir Boşnak'ın ise bir grup tarafından ağaca asılıp, kurban gibi kesildiğini anlatmışlardır.⁴⁰ Katliam ile ilgili hiçbir araştırma yapılmamış, suçlular cezalandırılmamışlardır.⁴¹ Boşnaklar bu katliamı ancak 1991'den sonraki dönemde yazıya aktarabilmişlerdir.

Bu dönemde Bosna'da Müslüman etkinliğin azaltılmasına da çalışılmıştır. 1929'da Bosna-Hersek toprakları Vrbas, Primorye, Drina ve Zeta Banlıklarına bölüştürülerek, Müslümanların bu bölgelerde çoğunluğa sahip olmaları engellenmiştir ancak Saraybosna'da kurulan Yugoslavya Müslüman Örgütü sayesinde, Bosna fiili olarak özerkliğini koruyabilmiştir.Öte yandan 1939'da Tsevtkoviç Maçek anlaşmasıyla, Primorye Banlığı ile Drina Banlığı topraklarının bir kısmı, yeni kurulan Hırvatistan Banlığı'na dahil edilmiştir.Bosna'nın Hırvatlar ile Sırlar arasında bölüştürülmesine yönelik olan bu plan İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte uygulanamamıştır.

1.2.9. 1941-1945 İkinci Dünya Savaşı

Boşnaklar İkinci Dünya Savaşı yıllarında da kendini Sırlarla Hırvatların arasında bulmuştur. Hırvat Ustaşalar, Bosna topraklarının bir kısmını sınırlarına dahil eden “Bağımsız Hırvatistan Cumhuriyeti”ni 1941 yılında ilân etmişlerdir.

Noel Malcolm'a göre İkinci Dünya Savaşı sırasında 75 bin Boşnak hayatını yitirmiştir. Mustafa İmamoviç ise bu rakamın 103 bin olduğunu iddia etmektedir. Önemli olan, Boşnaklar dışardan gelen bir düşman tarafından değil kendi komşuları tarafından öldürülmüştür. Özellikle Sırp Çetnikler, bir taraftan dinsel nedenlerden diğer taraftan “Büyük Sırp Devleti”ni oluşturmak hedefi ile acımasızca ve sistematik bir şekilde Boşnakları katletmiştir.

Çetniklerin hedefleri, Stevan Molyeviç tarafından hazırlanan 20 Haziran 1941 tarihli ve “Homojen Sırbistan” isimli memorandumda açıklanmıştır. Söz konusu memorandumdaki ana fikre göre, “Sırların Yugoslavya içinde yönetici millet olma

⁴⁰ Ulvija Musovic, “Osamdeset Godina od Zlocina Nad Muslimanima u Sahovicima”,Danas, 23 Kasım 2004'den Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.196.

⁴¹Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.196.

hakları vardır. Böyle bir şeyin gerçekleşebilmesi için, Sırp'ların yaşadığı bütün bölgeleri içerecek şekilde homojen bir Sırbistan oluşturulmalıdır". Bir başka ifadeyle, büyük Sırbistan'ın oluşturulması için, kentler ve köyler etnik açıdan temizlenip, Sırp olamayanların yerine Sırp'ların yerleştirilmesi gereklidir. Bu çerçevede, 20 Aralık 1941'de Çetnik lideri Draza Mihailoviç'in yayımladığı bir talimatta, Bosna ve Sancak'ta yaşayan Boşnakların ve diğer Müslümanların yok edilmesi, geri kalanların ise Türkiye'ye ve diğer bölgelere sürülmesi emredilmiştir. Bununla birlikte Mihailoviç, Hırvatların da yok edilmesini istemiştir.

İlk toplu kıyımları Çetnikler Lubinye, Vişegrad, Kulen Vakuf ve Koray'da gerçekleştirmiştir. Ancak, Müslümanlara yönelik en vahşice katliamlardan biri, 1941 kışı ile 1942 yazı boyunca yaşanmıştır. Bu dönem içinde özellikle Foça, Gorajde, Vlasenica ve Srebrenitsa'dan binlerce sivil Boşnak katledilip, cesetleri Drina nehrine atılmıştır. Bu olaylarla ilgili Çetnik kaptan Sergiye Mihailoviç'in raporlarından birinde, sadece Foça ve Gorajde'de beş bine yakın Boşnakın katledildiği belirtilmektedir. Benzer katliamları Çetnikler İkinci Dünya savaşının diğer yıllarında da gerçekleştirmiştir. Örneğin Şubat 1943'te, Foça-Çayniçe bölgesinde, sekiz bini ihtiyar, kadın ve çocuk olmak üzere, dokuz binden fazla Boşnak öldürülmüştür.

Çetniklerin saldırılarından kurtulmak için Boşnaklar farklı çıkış yolları aramıştır. Aralarından bir kısmı Hırvatlarla işbirliğine girmiş, bir kısmı Alman yönetimi altında Bosna için bir özerklik talep etmiştir. Bununla beraber Boşnakların büyük kısmı, komünist önder Yosip Broz Tito'nun liderliğindeki faşizm karşıtı harekete katılmıştır.

Boşnakların kültürel ve manevi kalkınmasını amaçlayan "Genç Müslümanlar" (*Mladi Muslimani*) teşkilatının Bosna'da kurulması, Boşnaklara karşı yeni mezalimi beraberinde getirmiştir. Boşnakların milli benliğinin sindirilmeye çalışıldığı bir ortamda, Genç Müslümanlar tarzı teşkilatlara izin verilmemiştir. Nitekim bu teşkilatın üyelerine yönelik ilk tutuklamalar 1946'da başlamıştır. Teşkilata asıl darbe 1949'da indirilmiştir. Büyük işkencelerin uygulanmış olması dışında, teşkilat üyelerinden onlarca kişi ölüm cezasına, binin üzerinde kişi ise uzun süreli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Hapis cezasına çarptırılanlar arasında, Bosna savaşında

Boşnakların liderliğini yapmış olan Aliya İzzetbegoviç de yer almıştır.

Bu dönemde Tito “Halkı Koruma Şubesi” (OZN) isimli bir gizli polis teşkilatını kurmuştur. Bu istihbarat teşkilatının başına getirilen Sırp asıllı Aleksander Rankoviç yetkilerini kullanarak, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’deki (YSFC) Müslümanların göç ettirilmesine yönelik politikaları izlenmiştir.

1.2.10. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemdeki Gelişmeler

II. Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile Yugoslavya Federasyonu kurulmuş Sırpların; Bosna’nın, Kosova veya Voyvodina gibi Sırbistan içinde bir bölge olması şeklindeki taleplerine karşın Bosna-Hersek de Federasyonun kurucu cumhuriyetinden birisi olmuştur.⁴²

İkinci Yugoslavya’da altı cumhuriyet (Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Karadağ, Bosna-Hersek) ve Sırbistan Cumhuriyeti içinde iki özerk eyalet (Voyvodina ve Kosova) mevcuttu. Sırbistan ve Karadağ dışında, bu farklı cumhuriyet ve eyaletler Yugoslavya’nın kuruluşu sırasında devlet biçiminde mevcut değillerdi. Bu sınırlar, tabi oldukları imparatorluklar içinde değişik derecelerde bir idari özerkliğe sahip gerçek “tarihsel” bölgelere denk düşmemekteydi.⁴³

Bu dönemde Sancak’a hiçbir özerklik tanınmamıştı. Diğer bir dikkat çekici nokta ise, 300 bin nüfuslu Karadağ egemen cumhuriyet olabilirken 1 milyon nüfuslu Kosova’nın silik bir özerkliği bile zorlukla alabilmesidir.⁴⁴

II. Dünya Savaşı’ndan sonra Yugoslavya’ya bir iç barış ve uzlaşma ortamı gelmiş olması nedeniyle, Tito genellikle toplumun büyük övgüsünü kazanmıştır. Yugoslavya, II. Dünya Savaşı’ndan 1980’a kadar Tito yönetiminde kalmıştır. Yugoslav siyasal yaşamında “İkinci Yugoslavya” olarak adlandırılan bu dönemde,

⁴² Tülay Sabutay ve Cem Akgün, **Bosna-Hersek Ülke Etüdü**, İstanbul: İTO Yayınları, 1998, s. 18.

⁴³ Catherine Samary, **Parçalanmış Yugoslavya, Bosna’da Etnik Savaş**, (çev.) Bülent Tanatar, İstanbul:Yazın Yayıncılık, 1995, s. 171.

⁴⁴ Mustafa Kahramanyol, **Kosova ve Sancak Üzerine**, İstanbul:Bosna-Sancak Kültür ve Yardımlaşma Derneği Bülteni, sayı. 3, Nisan 1998, s. 3.

sadece devletin yapılanması ve kurumları değil, aynı zamanda yönetimin ulus sorununa yaklaşımı da 1918-1941 evresinden farklıdır. İkinci Yugoslavya altı ilke üzerinde oturmaktaydı. Bunlar; Tito, sosyalist ekonomi, özyönetim, federalizm, bağımsız dış politika ve 1941 Kulübü olarak sıralanmaktadır. 1941 Kulübü, Partizanların 1941 yılındaki ismidir. Bu grupta yer alanlar 1945 sonrasında yönetimde kilit noktalara yerleştirilmiş ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Anayasası'nı hazırlamıştır. (31 Ocak 1946) 1946 Anayasası'na göre iki kesiminden oluşacak yasama meclisi, ülkede bulunan bütün ulusların ve azınlıkların temsiline imkân sağlayacaktı. Halk Meclisi adı veren birinci meclisin üyeleri, doğrudan yapılan seçimlerle belirlenecek, ikincisi olan Milliyetler Meclisi'nin üyeleri ise Cumhuriyetlerden gelen temsilciler tarafından oluşturulacaktı.⁴⁵

1946 Anayasası, Yugoslavya'nın inanç özgürlüğü ve Kilise ile devlet işlerinin ayrılması ilkelerini muhafaza edeceğini ilân eden birlik maddeleri içermekteydi elbette, oysa yaşanacaklar yazılanların aksini gösterecekti.⁴⁶

1945-1947 yıllarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)–Yugoslavya ilişkisi sağlam bir dayanışma görüntüsü veriyordu. 1947 ilkbaharında savaş ittifakı dağılarak kapitalist Batı ile SSCB kutuplaşırlarken, Yugoslavya kararlılıkla SSCB'nin yanında yer almış, Eylül 1947'de, 1943'de lağvedilmiş bulunan Komintern'i ikâme üzere oluşturulan Cominform'un (Komünist Partileri Enformasyon Bürosu) kuruluşuna katılmıştır.⁴⁷

1948 yılında itibaren Yugoslavya ile SSCB'nin arası açılmış ve bu durum Stalin'in ölümüne kadar (1953) devam etmiştir. Yugoslavya ve SSCB arasındaki temel sorunlar şunlardı: Diğer ülkelerde uyguladığı gibi SSCB Yugoslavya'yı da tam manasıyla kontrolü altına almak istemiş fakat Tito buna izin vermemiştir çünkü Yugoslavya'nın kurtuluşu Rus askerleri yardımı ile değil Partizanların mücadelesi neticesinde gerçekleşmiştir. Tito Yugoslavya'da kendi komünist rejimini kurduktan sonra Moskova'ya dayanmakla beraber, O'nun kendisine özgü tasarıları mevcuttu. Tito Balkanlar'ın lideri olmak istemekteydi. SSCB, Tito'nun Sovyet tarzı komünizmi

⁴⁵ “Yugoslavya'yı Kimler Parçaladı”, **Yeni Avrasya Dergisi Eki**, İstanbul,2000, s. 21.

⁴⁶ Noel Malcolm, **Kosova**, İstanbul: Sabah Kitapları, 1998, s. 308.

⁴⁷ Tanıl Bora, **Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası**, İstanbul,:Birikim Yayınları, 1994, s. 71.

tatbik etmesini isterken Tito ise buna karşılık Yugoslavya tarzı komünizmi tatbik etme çabası içerisindeydi.⁴⁸

II. Dünya Savaşı'nın hemen bitiminde, yani Hitler Almanya'sı ile İtalya ve Japonya'nın bu savaştan mağlup çıkmasının hemen ardından, yaklaşık yarım asır sürecek olan "Soğuk Savaş" dönemi başlamıştır. Soğuk Savaş dünyasında geleneksel güç kavramı kökünden yıkılmıştır.⁴⁹

1.2.11. Soğuk Savaş Dönemi

Soğuk Savaş iki kutuplu dünyanın oluşumunu beraberinde getirmekteydi. Bu kutuplardan ilki, askeri, ekonomik ve teknolojik açılardan çok güçlü bir konuma gelen ve liberal-kapitalist, serbest piyasa ekonomisine dayalı bir sistem izleyen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) idi. İkinci kutupta da, askeri açıdan kuvvetli, ama ekonomik açıdan zayıf, merkezi planlamaya dayalı komünist sistem izleyen SSCB vardı. Bu iki güç, dünyanın birçok bölgesinde güç ve nüfuz elde etme mücadelesi vermiştir. Birbirine taban tabana zıt iki farklı ideolojik-ekonomik sistemin temsilcileri olmaları, bu iki gücü, sadece askeri-silahlanma alanlarında değil, ideolojik düzlemde de birbirlerine üstün gelme kavgası içine sokmuştur. Bloklar arası güvenlik sistemi devam ederken, stratejik temel genel içerisinde çevreleme, caydırıcı güç, barış içinde beraber yaşama gibi taktik yaklaşımlar zamanın akışıyla beraber gündelik veya kısa süreli politikalar olarak kullanılmış fakat hiç biri ABD ve SSCB, Kuzey Atlantik Paktı (NATO) ve Varşova Paktı ikilemlerini değiştirecek herhangi bir yenilik getirememiştir.⁵⁰

Soğuk Savaş ile birlikte ilk defa milletler arası ilişkilere doktrinler ve ideolojiler girmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın çökmesiyle Orta ve Doğu Avrupa'da kısmen de Balkanlar'da ortaya çıkan boşluk, esas olarak Sovyetler Birliği tarafından doldurulmuştur. Batı Avrupa'da da Sovyet yanlısı eğilimlerin iktidara

⁴⁸ Fahir Armaoğlu, **XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul:Alkım Yayınları, 2000, s. 450-451.

⁴⁹ Henry Kissinger, **Diplomasi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2001, s. 7.

⁵⁰ Umut Arık, "21. yy da Uluslararası Güvenlik Sistemi ve Türkiye", **Avrasya Etütleri**, c.2, sayı: 4, Kış 1995-96, s. 2.

gelmesinden kuşku duyulmuştur. İtalya, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi ülkelerde komünistlerin etkinlikleri engellenmeye çalışılmıştır.

Doğu Avrupa’da birbiri ardına kurulan komünist hükümetler II. Dünya Savaşı sonrası ABD ve SSCB arasında daha da belirginleşen bir kutuplaşmaya yol açmıştır. Bu kutuplaşma 1947 tarihinde Truman Doktrini’nin ilânı ile açığa çıkmış ve 1948-1953 arasındaki dönemde doruğa ulaşmıştır. ABD, Batı Avrupa’ya Marshall Yardımı ile ekonomik, NATO ile de siyasi ve askeri destek sağlamıştır. ABD’nin Marshall yardımları ve NATO’suna karşı SSCB, Doğu Avrupa ülkelerine ekonomik destek sağlamaya yönelik Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi’ni (COMECON) ve askeri destek sağlamak için de Varşova Paktı’nı kurmuştur. Paktın amaçları arasında Tito gibi liderlerin ortaya çıkmasını engellemek de bulunuyordu. Pakt, 1 Nisan 1991’e dek varlığını sürdürmüştür.

Kamuoyunun SSCB’yi desteklememesinden yararlanan Tito, partiyi ve orduyu Sovyet etkisinden korumuştur. Ekonomik bunalımın önüne geçebilmek için Batı desteğini kabul etmiştir.

Yugoslavya dış ilişkilerde komşularıyla ilişkilerini iyileştirmiştir. Stalin’in ölümünden sonra kendine özgü bağlantısızlık politikasını sürdüren Batı tarafından sağlanan ekonomik yardımdan yararlanarak Doğu ile Batı arasında bir denge siyaseti yürütmüş, daha sonra ülkesinin “Bağlantısızları Hareketi”ne katılmasını sağlamıştır. Bu arada ülke içerisinde özyönetim sistemini kurmuştur.⁵¹

Tito 16 Mayıs 1967 yılında oybirliğiyle, beşinci kez cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Tito, bir Balkan birliği kurmayı hedeflemiştir. Yugoslavya sistemi Sırlarla diğer milletler arasında hassas bir dengeye dayanmaktaydı. Zayıf Sırbistan güçlü Yugoslavya anlamına gelmekteydi.⁵²

⁵¹ <http://sancak.ihh.org.tr/dinamikler/tarihselsurec/yugoslavya.html>, 12.04.2008; Metin Krliç, “Milliyetçilik ve Etnik Milliyetçilik, Sırbistan ve Karadağ Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2007), s.38.

⁵² Mustafa Bereketli, **Berlin Anlaşması'ndan Günümüze Balkanlar**, İstanbul:Rumeli Vakfı Kültür Yayınları, 1999, s. 157.

Bunu sağlayabilmek için, daha önceden Güney Sırbistan olarak bilinen Makedonya Sırbistan'dan ayrılmıştır. Kendisi bir Hırvat olan Tito, böylelikle hem Sırbistan'ın gücünü sınırlamış, hem de Makedonları Bulgar ırkının bir kolu olarak gören Bulgaristan'ın hak iddiasına karşı önlem almıştır.⁵³

Tito, Varşova Paketi'ne hiç katılmayarak her iki blok dışı bir örgütlenme olan Bağlantısızlara katılmıştır. Yugoslavya Tito'nun cumhurbaşkanlığında "Bağlantısızlar" hareketinin öncüsü olmuş, ilk Bağlantısızlar Konferansı 1961 yılında Belgrad'da yapılmıştır.⁵⁴ Yugoslavya'nın, Güney Slavların ulusal devleti olmadığını altı çizilmiştir.⁵⁵

Yugoslavya'da rejime karşı örgütlü ve yaygın direnişin ilk örnekleri 1966 yılında görülmüştür. Kuşkusuz, bunda rol oynayan faktörlerin başında Sırp kökenli İstihbarat Teşkilatı Başkanı Aleksander Rankoviç'in 1966'da görevden alınması gelmekteydi. Rejimin baskıcı niteliğinin ortadan kalkmasına paralel olarak bu dönemde ülkedeki sosyalist uygulamayı eleştiren Marksist akımlar kadar milliyetçi güçlerin de etkinliği artmıştır.⁵⁶

1968'de Arnavutlar, cumhuriyet statüsü talep etmişlerdir. 1974'te yapılan Anayasa değişikliğiyle Kosova'nın federal yapı içerisinde yetkileri genişletilmiştir. Düzenlemeye göre Vojvodina ve Kosova bölge yönetimleri Federal Başkanlığın sekiz üyesinden biri olarak federal düzeyde cumhuriyetlerle eşit statü elde etmişlerdir.⁵⁷ Bu cumhuriyetlerin ayrılma hakları yoktu. 1954'te Komünist Yugoslavya yönetimi, 1938'de yapılan anlaşmayı güncelleştirerek Müslüman Sancaklıların göçünü tekrar başlatmıştır. Bu yıllarda Sancak halkının önünde üç seçenek vardı: Sırp kimliğini kabul etmek, Türkiye'ye göç etmek, bunların kabul edilmemesi halinde ölümü göze almak.⁵⁸

⁵³ "Kosova Raporu", İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı Yayınları, 2002, s.17.

⁵⁴ <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=23&id=947>, 20.10.2008.

⁵⁵ Bora, **Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası**, s. 86.

⁵⁶ "Yugoslavya'yı Kimler Parçaladı", s. 26.

⁵⁷ **A.g.m.**, s. 26.

⁵⁸ M. Murat Taşar, **Bosna Hersek ve Post modern Ortaçağ'a Giriş**, İstanbul: Birleşik Yayınları, 1996, s. 438.

Tito döneminde Boşnak Müslümanları ilk defa etnik olarak tanımlandılar. Tito, ülkedeki Sırp ve Hırvatları dengelemek için Boşnakları ülkeyi meydana getiren altı cumhuriyetten birisi olarak belirlediği gibi 1960'da da Boşnaklara özel bir etnik statü tanınmıştır.⁵⁹

1970 yılında nispi temsil usulünün getirilmesiyle, Bosna-Hersek nüfusu içinde en büyük orana (%43) sahip olan Müslümanlar zarar görmüştür. Özellikle dini kısıtlamalar ve idari yetersizliklerin etkisiyle 80'li yıllara gelindiği zaman Müslümanlarda siyasi bilinçlenme konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır.⁶⁰

Sosyalist Yugoslavya'nın sembolü ve birleştiricisi Tito 4 Mayıs 1980 yılında Slovenya'nın başkenti Ljubljana'da bir klinikte 88 yaşında yaşamını yitirmiştir.⁶¹

Tito sonrası Yugoslavya'ya geçiş dönemi olan 80'lerin ilk yarısı aynı zamanda milliyetçiliğe geçiş dönemi de olmuştur.⁶² Tito'nun ölümü ile birlikte, Yugoslav Devleti, yeni bir bunalım ve parçalanma sürecine girmiştir. Cumhuriyetlere tanınan yetkilerin zaman içinde artması, tüm uluslarda ulusçu yönelimlere ivme kazandırmıştır. Yugoslavya'nın parçalanabilir ve zayıf bir mozaik teşkil etmesi, bölgedeki çıkarlarını korumak isteyen büyük devletlerin mücadele merkezi ve geleneksel olarak ulusal düşmanlıkların mirasçısı olan bu ülkedeki ayrılıkçı ivmeyi tekrar harekete geçirmeye uygun bir ortam oluşturmuştur. 1980'lerin başında askeri işgale maruz kalmış olan Kosova'daki durum, Sırp milliyetçiliğinin yeniden canlanmasında önemli bir etken olmuştur.⁶³

Mart 1981'de Priştina Üniversitesi'nde öğrenciler bir gösteri düzenlemişlerdir. Gösteri kısa zamanda "Kosova'ya Bağımsızlık" sloganlarının atıldığı bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Polisin şiddet kullanması sonucu resmi rakamlara göre gösterilerde 9 öğrenci ölmüş, 250 kişi de yaralanmıştır. Sırp yönetimi bu olaylara Kosova'nın mahalli parti organlarında temizlik yaparak cevap vermiştir. Kosovalılar ayaklanmalarını 1980'ler boyunca sürdürmüşlerdir. Yugoslavya içinde %8'lik bir

⁵⁹ Sabutay ve Akgün, **A. g. e.**, s. 18

⁶⁰ Sabutay ve Akgün, **A. g. e.**, s. 16

⁶¹ Taşar, **A. g. e.**, s. 86.

⁶² Bora, **Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası**, s. 99.

⁶³ Malcolm, **Kosova**, s. 322.

nüfus oranına sahip olmasına rağmen, 1978-1988 yılları arasında siyasi nedenlerden dolayı tüm Yugoslavya’da hüküm giyenlerin %58’i Kosova’dandı. 1982-1988 yılları arasında yine siyasi nedenlerden dolayı ceza alan 1872 kişiden 1087’si Kosovalı Arnavut idi.⁶⁴

Bu dönemde Sırlar başlattıkları bir kampanya ile Arnavutların neden Yugoslavya içinde bir cumhuriyet sahip olmayacaklarını açıklamaya çalışmışlardır. Bununla ilgili olarak iki neden ileri sürdüler; birincisi iki Arnavut devletinin mevcut olmayacağı, ikincisi ise “azınlıkların değil halkların kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğu” şeklindeydi.⁶⁵

Etkin baskı Kosova’da olduğu gibi Bosna ve Sancak’ta da devam etmiştir. 1983’te Saraybosna’da yapılan bir duruşmada, “Müslüman milliyetçiliğinden kaynaklanan düşmanca ve devrim karşıtı faaliyetlerde bulunmak” suçuyla itham edilen 13 kişi yargılanmıştır. Başlıca sanık, Aliya İzzetbegoviç’ti. İzzetbegoviç ile sanıklardan üçü, II. Dünya Savaşı sonunda İslâm üzerinde uygulanan Komünist saldırılara karşı çıkmış olan “Genç Müslümanlar” örgütünün üyeleri idiler. Bu durum aleyhlerinde kullanılmış ve hepsi birden bir “terörist” örgütün emellerini yeniden canlandırmakla itham edilmişlerdir. İzzetbegoviç ise buna ek olarak, Batı tarzında parlamenter demokrasi uygulanmasını desteklemekle suçlanmaktaydı. İzzetbegoviç temyizde 10 yıla indirilen, 14 yıllık hapis cezasına çarptırılmıştır.⁶⁶

1980’lerde Sırp politikasında Ivan Stamboliç’ten Slobodan Miloşević’e uzanan çizgi, pragmatik milliyetçilikten şovenizme giden bir çizgi olmuştur. 1980-1982 arası dönemde hükümetin, 1982-1984’te Belgrad parti örgütünün, 1984’ten 1986’ya kadar olan süreçte de partinin birinci adamı olan Stamboliç, Sırbistan’ı Yugoslavya Federasyonu’nun hegemonik cumhuriyeti yapmayı hedefleyen siyasi olarak merkezîyetçi bir politikacı olmuştur.⁶⁷

⁶⁴ Taşar, **A.g.e.**, s. 108.

⁶⁵ Krlić, **A.g.e.**, s.41.

⁶⁶ Malcolm, **Kosova**, s. 326.

⁶⁷ Tanıl Bora, **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1995, s. 109.

1986'da milliyetçilik rüzgarları daha güçlü esmeye başlamıştır. Arnavutların, Sırpların oturdukları yerleşim birimlerine yerleşmesi yasaklanmıştı. Aynı yıl içerisinde de iki yüz on iki Sırp entelektüel, "Kosova'daki Arnavutlar tarafından Sırlara karşı yürütülen zulümleri" protesto etmek için bir genelge yayınlanmıştır. Bu olayı takip eden yıllarda Sırp askeri ve polislerinin halk üzerindeki baskısı iyice artmıştır. Ayrıca bölgedeki Sırp asıllı görevlilerin sayısı da anormal derecede arttırılarak, Sırp kontrolü ve nüfuzu daha da pekiştirilmiştir. 1988'de Sırbistan'ın birçok şehrinde mitingler yapılarak, bütün Sırpların Kosova'daki kardeşlerine yapılan zulümler karşısında birleşmeleri istenmiştir.⁶⁸

19 Kasım 1988'de Belgrad'da yapılan ve bir milyondan fazla kişinin katıldığı bir mitingde Miloseviç, Kosova'nın otonomisini kaldırmak yönünde bir anayasa değişikliğini planlandığını ve böylece Sırbistan'ın bütünlüğünün yeniden sağlanacağını söylemiştir. Bunun üzerine Kosova'da gösteriler yeniden başlamıştır. 28 Haziran 1989'da Slobodan Miloseviç, Kosova Savaşı'nın 600. yıldönümünde, Komünistler Birliği'nin başındayken, Kosova Meydan Muharebesi'nin yapıldığı Gazimestan'da bir milyon kişiye seslenmiş ve tüm Sırpaları koruyup kollama sözü vermiş, gerektiği zaman bu amaç için silah kullanacağını açıklamıştır. Bu konuşma Miloseviç'in ulusal lider olarak tanınmasında önemli rol oynamıştır.⁶⁹

Birbirini izleyen anayasalarda, Yugoslavya uluslarının her birinin ayrılma hakkı da dahil olmak üzere kendi kaderini tayin etme hakkından söz edilirken, dikkatli bir dil kullanılmıştır. Bu unsurların, II. Dünya Savaşında özgürce ifade edilmiş irade temelinde birleşmiş oldukları belirtilmekteydi. Bunun anlamı, ulusların aldıkları bağımsızlık kararları ile anayasal sistemden tam olarak kopabilmesidir.⁷⁰

1989'da ülkede siyasal parçalanma ve ekonomik bozulma en üst düzeye ulaşmıştır. Y.S.F.C.'nin en büyük etnik grubunu oluşturan Sırp ve Hırvatlar arasında başlayan çatışmalar sonrasında ülke iç savaşa sürüklenmiştir. 1990 yılında çok partili

⁶⁸ Necmettin Alkan, **Dağılan Yugoslavya Mozağında Bosna**, İstanbul:Beyan Yayınları, 1995, s. 26-27.

⁶⁹ Krliç, A.g.e., s.4

⁷⁰ Hugh Poulton, **Balkanlar Çatışan Azınlıklar Çatışan Devletler**:İstanbul: Sarmal Yayınları, 1993, s. 16.

seçimlerin düzenlenmesi ise durumu düzeltmeye yetmemiştir. Yugoslav yönetiminin Sırp ağırlıklı olması, Hırvatistan ile Slovenya'nın bağımsızlık kazanma arzularının en önemli etkeni olmuş, etnik gruplar arasında başlayan bu çatışmanın bir sonucu da, Hırvatistan'da yaşayan Sırların otonomi ilan etmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.⁷¹

Bağımsızlık konusunda en hızlı hareket eden cumhuriyet Slovenya olmuştur. Sırbistan, Slovenya'nın ayrılma iradesine karşı tutarlı ve inandırıcı bir gerekçe ileri sürmemiştir. Sırbistan'a göre ayrılma, hiç değılse, tek taraflı bir hareket olarak değıl müzakere yoluyla ve ortak bir kararla gerçekleştirilmeli idi. Slovenya 25 Haziran 1991'de, Hırvatistan ise 26 Haziran 1993'te bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Yugoslav Ulusal Ordusu'nun (JNA) Slovenya'ya müdahalesi kısa sürmüş, Hırvatistan'da ise JNA ve Sırların ortak hareketi devam ederek Hırvatistan topraklarının yaklaşık üçte biri Sırp kontrolüne geçtikten sonra Birleşmiş Milletler (BM) katkılarıyla durdurulmuştur. 1992 Nisanında Bosna-Hersek'te başlayan şiddetli savaş 1995 Kasımında imzalanan Dayton Antlaşması ile sona ermiş ve 60.000 kişilik NATO kuvveti bölgeye yerleşmiştir. Makedonya ise, 8 Eylül 1991'de yapılan referandumun ardından 17 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan ederek kan dökülmeden ayrılmayı başarmıştır.⁷²

Yugoslavya cumhuriyetleri geleceklerini ararken, geçmişlerine dönmüşlerdir. Yugoslavya'nın dağılmasında en önemli faktörlerden biri milliyetçi duyguların yeniden ortaya çıkması olmuştur. 1990'da yapılan seçimleri milliyetçi partiler kazanmıştır. Bu durum ayrılıki hareketi ve beraberinde de federasyon içinde federe birimler arasında silahlanma yarışını başlatmıştır. Dağılmaya neden olan bir diğer unsur ise, ülkelerin dinsel açıdan heterojen bir özellik taşımasıdır. Ayrıca iktisadi gerileme ve istikrarsızlık da dağılma sürecini desteklemiştir. Böyle bir ortamda Sırp milliyetçiliği Slobodan Miloseviç'in liderliğinde doruğa ulaşmıştır.⁷³

⁷¹ Faruk Snmezğlu (der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul:Der yayınları, İstanbul, 1994, s. 762.

⁷² Balkan Eren, **Balkanlar Ortadoğu ve Balkanlar İnceleme Vakfı**, İstanbul:Obix Yayınları, 1993, s. 251-257.

⁷³ Poulton, **A.g.e.**, s. 15-20.

1.3. 1992-1995 Bosna Savaşı

1990'ın ikinci yarısında Hırvatistan ve Slovenya ile Sırbistan arasındaki gerginlik giderek tırmanmıştır. 1991'in hemen başında Slobodan Miloseviç Yugoslavya'nın federal yapısını daha zayıf bir konfederal yapıya dönüştürmek için yapılacak herhangi bir girişime karşı, Hırvatistan ve Bosna'yı ilhak edeceğini duyurmuş, fakat yapılan referandumlar sonrası hem Hırvatistan hem de Slovenya bağımsızlık ilân etmişlerdir. Bağımsızlık ilânının akabinde JNA tankları Slovenya'ya girmiştir.

Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılması Sırp lar için Sırp nüfusu; Sırbistan'dan ayrılması, kendi topraklarına katması anlamına gelmekteydi. Bu nedenle Hırvat bağımsızlığına karşı Belgrad'ın verdiği cevap çok daha sert olmuş ancak Hırvatlar, Sırp-Hırvat savaşının ilerleyen aylarında bu sorunu geleneksel müttefikleri olan Almanya'nın yardımıyla aşmışlar ve ateşkes sağlanmıştır.

Sırp lar tarafından işgal edilen Hırvat bölgeleri BM tarafından denetlenecek "güvenlikli bölgeler" haline getirilmiş Sırp-Hırvat savaşı sona ermiştir ancak Miloseviç'in bir sonraki hedefi için bu durum bir engel teşkil etmemiştir. Bir sonraki hedef, hem Almanya gibi güçlü bir müttefikten yoksundu, hem de tarihsel algılayış açısından Hırvatistan'a göre çok daha önemliydi Belgrad için. Bu "hedef", Bosna'ydı.

Sırp-Hırvat savaşının sona erdiği nokta, yeni bir savaşın başlangıcı olmuştur:Bosna Savaşı. Bosnalılar için iki seçenek vardı; ya Yugoslavya'nın içinde kalmaya devam ederek "Büyük Sırbistan"ın egemenliği altında yaşamayı kabul edeceklerdi, ya da bağımsızlık ilân edeceklerdi.

Bosnalı Sırp ların düşmanca tutumları durumu giderek kötüleştirmekteydi. Özellikle de Bosnalı Sırp ların lideri Radovan Karadžić'e Miloseviç tarafından yapılan maddi destek gerginliği öylesine arttırmaktaydı ki Bosnalı Sırp lar bazı bölgelerde küçük bir iki silahlı çatışma yaratarak JNA'nın müdahalesini istemişlerdir. JNA, Miloseviç'in emri ile, Batı Hersek'e yaklaşık 5.000 asker göndermiştir.

1992'ye gelindiğinde Bosna hükümeti işte böylesine kritik bir pozisyonun içindeydi. Bağımsızlık ilânının çatışma olmadan Sırlar tarafından kabullenilemeyeceği ortadaydı ama Sırbistan'ın yönetimi altında yaşamayı kabul etmek de Bosnalılar adına kabul edilebilir değildi. Zira büyük çaplı değişimlerin yaşandığı bir dönemde bağımsızlık elde edilemezse, bir daha onu elde etmek çok daha zor olabilirdi. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), bağımsızlık ilân etme konusunda kararsız olan İzzetbegoviç yönetimine, eğer Bosna bağımsızlık ilân ederse hem AET hem de BM tarafından tanınacağı ve Belgrad'dan korunacağını konusunda garanti vermişlerdi. Bosna hükümetine, bağımsızlık konusunda bir referanduma gitme tavsiyesinde bulunmuşlar, bu "demokratik" yolun Bosna'yı uluslararası topluluğun himayesi altına sokacağı izlenimini vermişlerdi.

Oysa bu bir aldatmacaydı. Batılılar bir yandan Miloseviç'in tüm saldırgan ve yayılmacı politikalarına yeşil ışık yakarken, bir yandan da Bosna'ya "siz bağımsızlık ilân edin, biz sizi tanırız, Sırlar da bir şey yapamaz" mesajını veriyorlardı. Yapılan referandumda yüksek bir oranda bağımsızlık talebi ortaya çıkmış fakat aynı zamanda bu referandum üç buçuk yıl süren savaşın da ilk adımı olmuştur.

1.3.1. Bosna-Hersek'in Bağımsızlık Kararı

Etnik bakımdan Yugoslavya'nın küçük bir örneği olan Bosna Hersek'te bağımsızlık süreci, federasyonun diğer Cumhuriyetlerindeki gelişmelere paralel bir seyir izlemiştir. 1990 Kasım'ında Bosna Hersek' de yapılan seçimler ülkedeki gerginliği tırmandırmıştır. Seçimlerde liderliğini Aliya İzzetbegoviç'in yaptığı Müslümanların Demokratik Eylem Partisi (SDA), 240 üyeli parlamentoda 86 sandalye kazanırken, Sırları temsil eden Sırp Demokratik Partisi (SDS) 72 ve Bosna Hersek Hırvatları Demokratik Birliği (HDZ) 44 sandalye elde etmiş, reformcu Güçler Birliği 13 ve Komünist Parti 19 milletvekili çıkarmayı başarmışlardır.⁷⁴

Bu partilerden Komünist Parti ve Reformcu Güçler Birliği'nin dışında kalanlar etnik temelde örgütlenen partilerdi. Söz konusu partilerin siyasi liderleri seçim

⁷⁴ Susan L. Woodward, **Balkan Tragedy Chaos and Dissolution After War**, Washington: The Brookings Institution), 1995, s. 190.

öncesinde taraftarlarını yanlarına çekebilmek için seçim konuşmalarında milliyetçi söylemleri gündeme getirerek etnik gruplar arası gerginlikleri körüklemiştir.⁷⁵

Seçimleri kazanan her üç etnik parti arasında Yugoslavya'nın geleceğine yönelik yapılan görüşmelerde, Bosna-Hersek'in gelecekteki yapısına ilişkin görüş ayrılıkları su yüzüne çıkmıştır. SDS, Sırbistan ve Karadağ tarafından desteklenen “merkezi federal öneriden” yana tavır almıştır. HDZ ve SDA, Hırvatistan ve Slovenya tarafından önerilen bağımsız devletlerin gevşek konfederasyonundan yana olduklarını açıklamışlardır.⁷⁶

Seçimlerin ardından Yugoslavya içinde Sırp, Hırvat ve Müslümanları temsil eden üç parti arasında koalisyon kurulmuş ve kolektif başkanlık sistemi gereğince seçimlerde en fazla oyu alan SDA lideri Aliya İzzetbegović, 20 Aralık'ta Cumhurbaşkanı olarak ilan edilmiştir. HDZ lideri Jure Pelivan Başbakan, SDS lideri Momčilo Krajišnik ise Parlamento Başkanı olurken, İçişleri Bakanı SDA'dan, Savunma Bakanı HDZ'den ve Ulaştırma Bakanı SDS'den seçilmiştir.⁷⁷

Sonrasında bu üç partinin arasında program birliği olmaması nedeniyle üç partinin üyeleri tarafından hükümet kurumlarında rekabet yaşanmaya ve devlet kurumları fonksiyonlarını yerine getirememeye başlamıştır.⁷⁸

25 Haziran 1991' de Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık ilan etmesinden iki gün sonra 27 Haziran'da JNA önce Slovenya'ya ardından da Hırvatistan'a yönelik saldırılar başlatmıştır. Slovenya'da 62 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan ve tarihe “On Gün Savaşı” olarak geçen çatışmalar yaşanmıştır. Slovenya'yı destekleyen Almanya ve Avusturya'nın baskısıyla AT,

⁷⁵ Xavier Bougarel, “Bosnia and Herzegovina-State and Communitarianism”, (ed.)David A. Dyker and Ivan Vejvoda, **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, London & New York: Longman Publishers, 1996,s.98.

⁷⁶ Francine Friedman, **The Bosnian Muslims: Denial of a Nation**, Colorado :Westview Pres, 1996,s.216.

⁷⁷ Woodward, **A.g e.**, s.190.

⁷⁸ Bougarel, **A.g.m.**, s.99.

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne silah ve ekonomik ambargo koymuştur. Yugoslavya ordusu Hırvatistan'dan çekilmezken, 18 Temmuz 1991'de Slovenya'yı boşaltmıştır. 3 Temmuz 1992 tarihinden itibaren Hırvatistan'ın Sırp nüfusunun ağırlıkta yaşadığı Krajina bölgesinde çatışmalar giderek yoğunlaşmıştır. Bu dönemde Boşnak ve Makedon yöneticiler birlikte Yugoslavya' da çok merkezli gevşek bir federasyon oluşturulması önerisini ortaya atmıştır.⁷⁹ Sırp partisi SDS ise Bosna Hersek'in küçülmüş Yugoslavya'nın içinde kalmasını ve etnik temele dayalı olarak bölünmesini isteyen açıklamalarla ortaya çıkmıştır.⁸⁰ Ardından 27 Haziran 1991' de Bosna Krajinası (*Bosanska Krajina*) Sırp Topluluğu egemenliğini ilan etmiş ve Hırvatistan Krajinası ile birleştiğini açıklamıştır.⁸¹

Eylül 1991'de altı Sırp özerk bölgesi (*Srpska Autonomme Oblasti: SAO*) ilan edilmiş, SDS bu özerk bölge içinde ayrı ekonomik, siyasal ve askeri yapılanma sağlamış ve Sırp olmayan vatandaşlara karşı ayrımcılık ve terör politikası izlemeye başlamıştır.⁸² Sırbistan tarafından da bu otonom bölge giderek silahlandırılmıştır. Sırpların bu girişimini Hırvatlar ve Müslümanlar, JNA desteği ile "Büyük Sırbistan" oluşturma çabası olarak değerlendirmişler ve Bosna hükümeti tek taraflı olarak ilan edilen bu kararı tanımadığını ve Yugoslavya'nın iç sınırlarının değiştirilemeyeceğini açıklamıştır.⁸³

1991 yılının Eylül ayında Bosna-Hersek'in Mostar kentini kontrol altına alan JNA, buradan Hırvatistan'ın Dubrovnik kentine yönelik yoğun bir saldırı başlatmıştır. Çatışmaların büyümesi üzerine Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç, Meclis'e bağımsızlık ilân edilmesi çağrısında bulunmuştur. Eylül 1991'de Makedonya'nın da bağımsızlık ilân etmesi ve JNA'nın açık bir biçimde Sırpları

⁷⁹ Misha Glenny, **The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War**, London: Penguin Books, 1992, s.153.

⁸⁰ Sabrina P. Ramet, **Nationalism and Federalism in Yugoslavia, 1962-1991**, Bloomington:University of Indiana Press, 1991, s.177-180

⁸¹ Hırvatistan'da Sırpların ağırlıkta olarak yaşadığı bölge güneyde Bosna-Hersek ve doğuda Sırbistan ile sınır olan Krajina olarak adlandırılır. Merkezi "Knin" olan bölgeye Avusturya-Macaristan İmparatorluğu döneminde Osmanlı devleti ile sınır ve tampon olması bakımından Sırp halk iskan ettirilmiş ve askeri bölge olarak nitelendirilmiştir. Benzer Sırp iskânını Osmanlı Devleti'de Bosna 'nın Avusturya- Macaristan sınırına yapmıştır ki bu bölge de "Bosna Krajinası" olarak adlandırılır. Krajina Sırpları, Hırvatistan'ın bağımsızlık çabaları ortaya çıktığında Mart 1991'de kendilerini Sırbistan'ın bir parçası olarak ilan etmişlerdir.

⁸² Bougarel, **A.g.m.** ,s. 100.

⁸³ Ramet, **A.g.e.**, s.185.

desteklemesi, Bosnalı Hırvatları da bağımsızlık yanlısı çizgiye taşımıştır. Parlamento uzun tartışmaların ardından, Bosna Hersek'in Sırbistan ve Hırvatistan ile eşit düzeyde ilişki sürdürmesi kaydıyla bağımsızlık lehine tavır almıştır. 14 Ekim'de yapılan görüşmelerde SDS ve bu parti dışında kalan Sırların bir bölümünün, bağımsızlığa karşı çıkmalarına karşın, 15 Ekim 1991'de Sırp temsilcilerin boykot ettiği parlamento oturumunda, mevcut sınırlar içinde Bosna Hersek'in egemenliği ilan edilmiştir.⁸⁴

Bosnalı Sırp parlamenterler ve Bosnalı Sırların otonom bölge temsilcileri, kararı tanımadıklarını ve Bosna Hersek sınırları içinde Federal yasaların ve anayasanın dışında hiçbir gücü kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Bosnalı Sırların lideri Radovan Karadžić yaptığı açıklamada, Hırvat ve Müslümanları suçlarken Bosnalı Sırların bu karara sonuna kadar direneceklerini duyurmuştur. 24 Ekim 1991'de parlamentoyu boykot eden Sırp milletvekilleri "Sırp Ulusal Parlamentosu" adıyla yeni bir meclis oluşturdular. Aynı gün Sırlar Deboj kentinde de otonomi ilan etmişlerdir.⁸⁵

Bosna Sırp toplumundaki bu tutumlar daha önce Bosna-Hersek'in bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü desteklediklerini açıklayan HDZ liderini de tepki olarak harekete geçirmiş ve Kasım 1991'de iki Hırvat özerk bölgesi olan Herceg-Bosna (Batı Hersek ve Orta Bosna) ve Posavina (Kuzey Bosna) oluşturulmuştur.⁸⁶

Bosnalı Sırların 9-10 Kasım 1991'de bağımsızlık kararına ilişkin yaptıkları halk oylamasında oylamaya katılanların çoğunluğunun tercihi Yugoslavya içinde kalma yönünde olmuştur. Bunun üzerine Bosnalı Sırlar 21 Aralık 1991'de Avrupa Komisyonu'ndan bu kararı tanımalarını talep etmiş, özerk bölgeleri birleştirmek suretiyle yakın zamanda Bosna içerisinde bir Sırp Cumhuriyeti oluşturarak Yugoslavya'ya bağlanmak istediklerini resmen ilan etmişlerdir.⁸⁷

⁸⁴ Friedman, **A.g.e.**, s.216.

⁸⁵ Branka Magas, **Destruction of Yugoslavia: Tracking the Breakup 1980-1992**, London, 1993, s.15.

⁸⁶ Bougarel, **A.g.m.**, s.101.

⁸⁷ Bougarel, **A.g.m.**, s.100.

Eski Sovyetler Birliği'nden ve Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlerin diplomatik olarak tanınması amacıyla oluşturulan Badinter Komisyonu⁸⁸, Bosnalı Sırların tepkileri nedeniyle genel bir referandum yapılması gerektiğini belirtmiş ve 29 Şubat - 1 Mart 1992' de bütün etnik grupların katılımına açık yeni bir referandum yapılmıştır. Bosnalı Sırların boykot ettiği referanduma halkın yüzde 63'ü katılmış ve katılımcıların yüzde 99, 4'ü tercihini bağımsızlık lehine kullanmıştır.⁸⁹

Bosna ve Hırvatistan'da yaşanan savaşların temel nedeni olan Badinter Komisyonu'nun kararları, Belgrad'ın "bütün Sırları Sırbistan'a bağlama (Büyük Sırbistan)" politikasını başarısızlığa uğratmıştır. Büyük Sırbistan ülküsü yasal olarak gerçekleştirilemeyince, Sırlar bu amaçlarına silahla ulaşmaya çalışmıştır. Bir başka ifadeyle Belgrad, eski Yugoslavya coğrafyasındaki bütün savaşları yönetmiş ve yönlendirmiştir.⁹⁰

Cumhurbaşkanı İzzetbegović sonuçların açıklanması üzerine 3 Mart 1992' de Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilân etmiştir. Cumhuriyetin resmi adından "sosyalist" terimi çıkarılmıştır. 6 Nisan 1992'de AT'nin ve 7 Nisan'da ABD'nin Bosna Hersek'i tanımamasını takiben ülke 20 Mayıs 1992 tarihinde BM'ye üye olmuştur.

Bosna'nın uluslararası toplumca tanınmasına tepki olarak Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti Parlamentosu Saraybosna'nın Pale köyünde 7 Nisan 1992'de, Sırp özerk bölgelerinde "Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti (*Republika Srpska*) kurduklarını

⁸⁸ Tahkim komisyonu, başına Fransız hukukçu Robert Badinter başkan olarak seçildikten sonra onun ismi ile anılmaya başlanmıştır. İrfan Kaya Ülger, "Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya'nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi", <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&sayi=6&no=31>.

⁸⁹ M Mazower, **War in Bosnia: An Analysis**, London, 1992, s.7 .

⁹⁰ Erhan Türbedar, "Bosna: Yüzyılın Davasına Kısmi Adalet", <http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=1481&kat1=&kat2=2>, 18.10.2008.

ilan etmiş ve Bosna Hersek Cumhuriyeti'nden ayrılarak Yugoslavya'ya katılma kararı almıştır.⁹¹

Bosna-Hersek'te Mart 1992'den itibaren yer yer çatışmalar görülmekle birlikte, Sırp Cumhuriyeti'nin Yugoslavya'ya bağlanma kararının ardından olaylar büyük çaplı çatışmalara dönüşmüş ve Sırp askerleri ile JNA birlikleri Bosna kentlerini bombalamaya başlamışlardır. Bunun sonunda da Bosna topraklarının yüzde 70'ini işgal etmişlerdir.⁹²

1.3.2. 3.5 Yıl Süren Bir Soykırım

1992 yılı mart ayı içinde bir araya gelen Hırvat lideri Tudjman ile Sırp lideri Miloseviç Yugoslavya'nın bölünmesi hakkında önemli bir görüşme yapmışlardır. Gündemdeki en önemli madde ise "Bosna'nın paylaşılması" planı olmuştur. Bu konuda ciddi bir uzlaşmaya varılmamıştır, ama yine de bu zirve, Bosnalıların en büyük kabusunun, yani Sırp ve Hırvatların birleşerek Bosna'yı paylaşmaları felaketinin ilk habercisi olmuştur. Burada atılan bu ilk adım, savaşın ortalarına doğru bir süre için de olsa fiili bir duruma dönüşmüş ve Bosna için en zor stratejik pozisyon, yani hem Sırp hem de Hırvatlarla savaşma durumu ortaya çıkarmıştır.

6 Nisan 1992 günü Bosna-Hersek Avrupa Topluluğu tarafından egemen bir devlet olarak tanınmıştır. Aynı gün, Sırp birlikleri, Müslüman kentlerinde korku ve terör estirmeye başlamıştır. Sırpların ateşlediği çatışmalar üzerine, JNA yine Sırp tarafından "davet" edilmiştir. Bu küçük çatışmalar kısa bir süre sonra bir Müslüman katliamına dönüşmüş, Sırp girdikleri her şehirde sokaklarda gezen Müslümanları tartaklamaya ve bazılarını da herkesin gözü önünde vurmaya başlamış, halkı sindirmeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuşlardır.

Böyle kanlı bir saldırı ile başlayan ve üç buçuk yıl boyunca aynı şekilde devam eden savaş esnasında ilk önce geniş çaplı askeri operasyonlar için JNA birlikleri devreye girmiştir. JNA'nın bombalarla savaşa dahil olmalarının ardından Çetnikler

⁹¹ Bougarel, A.g.e., s.103.

⁹² Bora, **Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası**, s.88-89.

karşılarına çıkan Boşnakları hiçbir ayrımı yapmadan öldürerek bölgeyi etnik yönden "temiz" hale getirmişlerdir.

1914'te bütün dünya Balkanlarla ilgilenirken 1990'lara gelindiğinde uluslararası toplumun ilgisi düşük seviyede kalmıştır. 1 Mart 1992'de Bosna-Hersek Hükümeti'nin bağımsızlığını ilân etmesi ve Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi'nin 6 Nisan 1992'de Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanımasından sonra, Belgrad'ın Bosna'ya yönelik silahlı saldırısı başlamıştır.⁹³

Boşnaklara ait bazı bölgeler etnik açıdan temizlendikten sonra, Müslüman kimliğini yansıtan tüm kültürel varlıkların yok edilmesi, Bosnalı Sırpların başlıca hedefi olmuştur. Bosna Savaşı'nda 985 cami hasar görmüştür.⁹⁴ Savaş sırasında Bosna-Hersek sınırları içerisinde Sırp olmayan 100 binin üzerinde kişinin tutulduğu 520 adet toplama kampının Bosnalı Sırp larca oluşturulduğu rapor edilmiştir. Bu kamplardan bireysel ve toplu cinayetler işlenmiş olması dışında, değişik yöntemlerle acımasız işkenceler uygulanmıştır. Boşnak kadınlarına ve kız çocuklarına yönelik olarak savaşın genel amacı doğrultusunda verilen talimatlar gereği ailelerinin gözleri önünde tecavüzler gerçekleştirilmiştir.⁹⁵

Yaklaşık üç yıl boyunca Sırp larca kuşatma altında tutulan başkent Saraybosna'da insanlık dramı yaşanmıştır. Bosnalı Sırp ların askeri gücünde yer almış bir Uluslar arası Savaş Suçları Mahkemesi tanığı, Saraybosna'da her hareket eden şeye ateş etmek için emir aldıklarını ve Sırp keskin nişancılarının Boşnak sivillere ateş ettiklerini itiraf etmiştir.⁹⁶

Bosna Savaşı'nın en büyük trajedilerinden biri de Srebrenitsa Katliamı olmuştur. Srebrenitsa, Bosna Savaşı zamanında , sivil Boşnakları Birleşmiş Milletler Koruma Gücü'nün (UNPROFOR) koruması altına almak amacıyla Birleşmiş Milletler

⁹³ Erhan Türbedar, "Yüzyılın Davası:Bosna Adalet Peşinde", **Stratejik Analiz**, sayı 73, Mayıs 2006, s.28-36.

⁹⁴ Türbedar, **A.g.m.**, s.30.

⁹⁵ "Mavi Kelebeğin İzinde" isimli belgesel, TRT,11.07.2008.

⁹⁶ "Mavi Kelebeğin İzinde" isimli belgesel, TRT,11.07.2008.

Güvenlik Konseyi tarafından “güvenli bölge”⁹⁷ olarak ilân edilmiş bir kentti. Buna rağmen kent 11 Temmuz 1995’te Ratko Mladić’in komutasındaki Bosnalı Sırp Ordusu’nun eline geçmiş, sekiz binin üzerinde sivil Boşnak, altı gün içinde katledilmiş, İkinci Dünya Savaşı’ndan günümüze görülmemiş bir soykırım suçu işlenmiştir. Uluslararası Savaş Suçluları Mahkemesi’ndeki (USSM) yargılama sürecinde elde edilen kanıtlardan, bu katliamın ayrıntılı bir biçimde önceden tasarlandığı anlaşılmaktadır.⁹⁸ Katledilecek Boşnakların taşınması için otobüslerin önceden temin edildiği, katliamın gerçekleşeceği yerlerin önceden hazırlandığı, bazı toplu mezarların önceden kazıldığı, daha fazla ölü için ise kazı makinelerinin hazır bulundurulduğuna dair kanıtlar elde edilmiştir.⁹⁹ BM yaşanan bu trajedi karşısında gereken önlemleri zamanında alamamıştır, müdahalede gecikmiştir. Bosnalı Sırplar ise etnik temizliği başarıyla sonuçlandırmış böylece Bosna’nın çatışan taraflar arasında bölüştürülmesi ve bir barış antlaşmasının imzalanma süreci başlamıştır. Daha önce barış antlaşmasının imzalanmasını bir türlü sağlayamayan uluslararası topluluk, barış antlaşmasının imzalanması uğruna bu kenti gözden çıkarmıştır. Böylece BM, aralarında Jepa, Srebrenitsa gibi kentlerin bulunduğu bölgeleri koruma yükümlülüğünden de kurtulmuştur.

1.3.3. Dayton Barış Antlaşması

Slovenya ve Hırvatistan’ın sırasıyla 1990 ve 1991 yıllarında Yugoslavya’dan ayrılmasının ardından, Bosna Hersek’te 29 Şubat ve 1 Mart 1992 tarihlerinde bağımsızlık için referandum yapılmış, Bosnalı Müslümanlar ve Hırvatlar, büyük ölçekte katılım göstererek Bosna Hersek’in federasyondan ayrılmasını desteklerken, Bosnalı Sırpların büyük çoğunluğu oylamayı boykot etmiştir. 5 Nisan 1992’de ulusal parlamentonun Bosna-Hersek’in YSFC’den ayrıldığını ilân etmesinin ardından

⁹⁷ 6 Mayıs 1993’te Güvenlik Konseyi, Srebrenitsa’nın yanı sıra Saraybosna, Tuzla, Jepa, Gorajde ve Bihaç’ı “güvenli bölge” ilân eden 824 Sayılı kararı kabul etmiştir. Bkz. <http://www.srebrenitsa.com/Kronoloji.htm>.

⁹⁸ “Mavi Kelebeğin İzinde” isimli belgesel, TRT, 11.07.2008.

⁹⁹ Deyan Anastasiyevic, “Poldsecanje:Srebrenica za Pocetnike”, Vreme, sayı 752, 2 Haziran 2005’den Türbedar, “Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim”, s.203.

yaşanan savaş yüz binlerce insanın ölümüne, milyonlarca insanın da yerlerinden edilmesine neden olmuştur.¹⁰⁰

Savaşın sona erdirilmesine yönelik olarak gösterilen uluslararası düzeyde pek çok başarısız çabanın ardından, savaşın başlamasından yaklaşık üç buçuk yıl sonra, Amerika Birleşik Devletleri 1995 yılının sonbaharında yeni bir girişim başlatmıştır. Sırp Cumhurbaşkanı Slobodan Miloseviç, Hırvat Cumhurbaşkanı Franjo Tudjman ve Bosnalı Cumhurbaşkanı Aliya İzetbegović savaş halindeki tarafları temsilen 1 Kasım 1995'te Ohio eyaletinin Dayton kentindeki Wright-Patterson Hava Üssünde bir araya gelerek görüşmelerine başlamıştır. Görüşmelere dönemin Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke başkanlık etmiş, İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya'dan oluşan Temas Grubu ve Avrupa Birliği'nden (AB) temsilciler de hazır bulunmuştur.¹⁰¹

Miloseviç, Tudjman ve İzetbegović, görüşmelerin başlamasından üç hafta sonra 21 Kasım 1995 tarihinde bir anlaşmaya vararak, Bosna-Hersek'te Barış için Genel Çerçeve Anlaşmasına paraf atmış, sonrasında Dayton Barış Anlaşması (DBA) ismini alan belge, 14 Aralık 1995'te Paris'te üç Balkan ülkesinin cumhurbaşkanı tarafından resmen imzalanmıştır.

Törende konuşan Clinton, “Bugün bu barış korosunda kurbanların – oyun oynadıkları yerler bombardıman altında ölüm tarlalarına dönüşen çocukların, tecavüze uğrayan genç kızların, öldürülerek toplu mezarlara gömülen erkeklerin, toplama kamplarında açlık çekenlerin, çarpışmalarda ölenlerin, evlerinden ve ailelerinden koparılan milyonlarca insanın – kutsal seslerini de duyuyoruz. Bu kurbanlar yattıkları yerlerden bu barış şarkısına eşlik ediyorlar. Onların sesleri sonsuza dek kalplerimizde ve akıllarımızda kalsın” demiştir.¹⁰²

Dayton Barış Antlaşması “sivil” ve “askeri” olmak üzere başlıca iki alanda düzenlemeler içermektedir. Antlaşmanın askeri yönlerinin uygulanması ilk aşamada

¹⁰⁰ <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/dayton/setimes/special/dayton/history/feature-01,10.08.08>.

¹⁰¹ <http://www.ntvmsnbc.com/news/71034.asp,11.09.08>.

¹⁰² <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/dayton/setimes/special/dayton/history/feature-01,10.08.08>.

NATO ve NATO dışı ülkelerin sağladığı birliklerle oluşturulan bir kuvvetin sorumluluğuna verilmiştir. (Implementation Force IFOR) olarak tanımlanan güç, bu görevi BM Koruma Gücü'nden (United Nations Protection Force UNPROFOR) 19 Aralık 1995'de devralmıştır.¹⁰³ Antlaşmanın sivil yönlerinin uygulanması ise başkent Saraybosna'da kurulan Birleşmiş Milletler Yüksek Temsilciliğinin (Office of the High Representative - OHR) sorumluluğuna verilmiştir.

Anlaşma çerçevesinde Müslüman ve Hırvatların Bosna-Hersek Federasyonu (FBiH) ile Bosnalı Sırpların yönetimindeki Sırp Cumhuriyeti (RS) olmak üzere büyük ölçüde özerk iki taraftan oluşan egemen bir devlet olan Bosna-Hersek (BiH) kurularak, ülkenin uluslararası ve taraflar arası sınırları belirlenmiştir. Taraflar, Anlaşmayı imzalayarak insan haklarına, mültecilerin ve yerlerinden edilen vatandaşların haklarına da saygı gösterme yükümlülüğü altına girmiştir. Ayrıca barış kararlarının uygulanması ve savaş suçları ile uluslararası insanlık yasasını ihlâl eden diğer eylemlerin soruşturulması için çalışan ilgili tüm taraf ve kuruluşlarla tam bir işbirliği içinde olmayı da kabul etmiştir.

Dayton Anlaşması, Bosna-Hersek'te kan dökülmesine son verilerek ülkede barışın yeniden sağlanması konusunda başarılı olmuş; fakat bunu başarırken diğer yandan da dünyanın en karmaşık hükümet sistemlerinden birini kurmuştur. Sistemin uzun vadede sürdürülebilir bir sistem olarak değerlendirilmesi son derece güçtür.

¹⁰³ IFOR 1996 yılında İstikrar Gücü'ne (SFOR) dönüştü. SFOR, 2 Aralık 2004'te görevini AB'nin AB Gücü EUFOR misyonuna devretmiştir.
<http://www.nato.int/docu/review/2004/issue4/turkish/art1.html>, 29.12.2008.

İKİNCİ BÖLÜM

BOSNALI SIRPLARIN BÜYÜK SİRBİSTAN ÜLKÜSÜ VE BOSNA-HERSEK KONUSUNDAKİ ANLAYIŞLARI

2.1.Sırpların, Hırvatların ve Bosnalı Müslümanların Bosna-Hersek Stratejisi

İngiliz Tarihçi John Breuilly'ye göre milliyetçi hareketin karşı olduğu devletle ilgili hedefi göz önünde bulundurulmalıdır. Hareket devletten ayrılmayı planlıyor olabilir; devleti yenilemek isteyebilirdi; ya da onu başka devletlerle birleştirmek isteyebilirdi.¹⁰⁴

Uzmanlık alanı olarak milliyetçiliği seçen akademisyen Anthony D.Smith, milliyetçiliği; toprağa bağlı milliyetçilikler ve etnik milliyetçilikler olmak üzere iki gruba ayırır. Bu milliyetçiliklerden etnik milliyetçilik, bağımsızlık öncesi ve sonrası durumlarına göre incelenecek olursa, bağımsızlık öncesi dönemde “ayrılıkçı” ya da “diaspora” milliyetçilikleri şeklindedir. Bağımsızlık sonrası süreçte ise etnik milliyetçiliğin hedefi etnisiteye dayalı milletin sınırları dışında kalan soydaşlarını ve onların yaşadıkları toprakları toprakları kapsayacak şekilde genişlemeyi ve daha büyük bir devlet kurmayı hedefler. Bunlar genişlemeci ve pan milliyetçilikleridir.¹⁰⁵

Bu noktadan hareketle 19.y.y.'dan itibaren Balkanlarda liderlik mücadelesi veren Sırpların başlıca amacı bölgedeki tüm Slavların aynı devlet altında toplanması sağlamak, Büyük Sırbistan'ı kurmaktır. Bu doğrultuda Bosna-Hersek'in Müslümanlardan etnik olarak arındırılması, Sırp Krajinası ile Doğu Hersek arasında koridor tesis etmek, ekonomik ve endüstriyel alanları kontrol altına almak, Müslüman ve Hırvat işbirliğini bozmak ve Dalmaçya kıyılarını ele geçirmek başlıca hedefleri olmuştur.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları:Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul:Sarmal Yayınevi, 1999, s.128.

¹⁰⁵ Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları:Eleştirel Bir Bakış**, s.211.

¹⁰⁶ Mustafa Selver, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, İstanbul:IQ Yayıncılık,2003, s.133.

Miloseviç tarafından desteklenen Bosnalı Sırplar “Büyük Sırbistan ” hayalini gerçekleştirmek için Bosna-Hersek topraklarının %68’ini Belgrad yönetimine bağlamak istemişler¹⁰⁷, bu doğrultuda bombalama, yakma, yağmalama ve sistematik katliam gibi yollara başvurarak Bosna-Hersek topraklarının %70 gibi büyük bir bölümünü ele geçirmişlerdir.¹⁰⁸ Savaşı başlatan; Büyük Sırbistan vaatleri Sırbistan’a karşı uluslararası komplolar hakkındaki yoğun propaganda ile seçimleri kazanan¹⁰⁹ Slobadan Miloseviç, 17 Aralık 1992’de Belgrad’ta yaptığı konuşmada “...Büyük Sırbistan’ın varlığına tahammül gösteremeyenlere biz de hoşgörü ile bakamayız. Yapılan şey, bir kurtuluş savaşıdır ve buna engel olanlar da cinsi ve yaşı ne olursa olsun etnik temizliğe tabi tutulacaktır. Engel olanları kökleri ile sökmek vazifemizdir. Ya geçmişe bağlılık hayallerini bırakıp bizden yani Sırp ve Ortodoks olurlar ya da yok edilirler.”¹¹⁰ diyerek olacakların sinyalini önceden vermiştir. Bununla beraber bu tarihten daha önceki bir tarihte 1985 yılı Mayıs ayında Belgrad Akademisi aralarında Sırp Milliyetçiliğinin tanınmış yazarlarından Dobrica Cosic’in de bulunduğu bir grup tarafından hazırlanan “Sırp Terör Yasası” ile de Sırpların Yugoslavya içinde uzun yıllardır büyük acılar çektiği, fiziki, siyasi, hukuki ve kültürel anlamda soykırıma tabi tutulduğu iddia edilmiştir.¹¹¹

Sırpların büyük bir bölümü Bosna’da işlenen soykırımı Hırvatların İkinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleştirdiği katliamları örnek göstererek makul bulmaktadır. Bosnalı Sırpların Komutanı Radko Mladiç bu durumu bir açıklamasında şöyle desteklemiştir: “Bu benim ülkem ve ben kendi halkımı savunacağım....Ne olursa olsun,ben bunların savaş suçu olduğunu sanmıyorum”¹¹²

Başlıca hedefleri Bosna-Hersek’te Hırvat toplumunun bulunduğu yerleri Hırvatistan’a katmak isteyen Hırvatlar bu amaçları doğrultusunda bölgede bulunan Bosnalı Hırvatları Sırp saldırılarından korumak, Sırpların amaçlarına engel olmaya

¹⁰⁷ Sami Kohen,Milliyet,22 Nisan 1992.

¹⁰⁸ James Walsh, “The Butcher of The Balkans”, **Time**, 4 Ocak 1993.

¹⁰⁹ William Pfaff, “Milosevic Could Yet Meet the Fate He Deserves”, **International Herald Tribune**, 29 Mart 1996.

¹¹⁰ Mehmet Suat İlhan, **Bosna-Hersek Vahşeti ve Dünya Kamuoyu**, Ankara:Biz Bize Yay., 2007,s.38.

¹¹¹ İlhan, **A.g.e.**, s.39.

¹¹² “Let’s Kill The Muslims!”, Newsweek,8 Kasım 1993,s.14.

çalışmak, Dalmaçya ve Slovenya arasındaki ulaşım hatlarını güvenliğini sağlamak başlıca stratejileri olmuştur.¹¹³

Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünü korumak Bosnalı Müslümanların ilk hedefi olmakla birlikte bu hedefi askeri yönden izledikleri şu stratejilerle gerçekleştirmeye çalışmışlardır: Kuşatılmış yerlerin savunulması, Sırpların koridor açma faaliyetlerinin engellenmesi, Sırpların işgal ettikleri yerlerin geri alınması olmuştur.¹¹⁴

2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Yaşanan Gelişmelerin Bosnalı Sırp Üzerindeki Etkileri

Yugoslavya, Soğuk Savaş döneminin ender başarı öykülerinden biridir. Tito'nun 1980'de ölmesiyle ülke en önemli birleştirici unsurunu yitirmiştir. Tito'nun ölümünden sonra Komünist Parti zayıflamıştır. Tito yerine güçlü bir halef yetiştirmemiştir. Giderek etkinliği azalan merkezi cumhurbaşkanlığı görevi, altı yarı özerk cumhuriyet arasında yılda bir rotasyonla el değiştirmeye başlamış¹¹⁵ ise de bu durum, Sırbistan'ın federal sistem içindeki egemen ve üstün durumunu etkilememiştir.¹¹⁶

1986 Martı'nda Sırp Bilim ve Sanat Akademisi, Tito döneminde seslerini çıkaramayan Sırp milliyetçilerinin bir manifestosunu yayımlamıştır. Bu manifestoda özetle Sırpların Yugoslav Federasyonu içinde baskı altında tutulduğu ve ülke yönetiminde “Yugoslavya'nın gerçek sahipleri olan” Sırlara daha çok söz hakkı verilmesi gerektiği açıklanmaktaydı. Miloseviç 1987 Aralık ayında gerçekleştirdiği bir iç darbeye Sırp Komünist Parti'nin başına geçmiştir.¹¹⁷

Miloseviç 1990'lı yıllar boyunca “Büyük Sırbistan” idealini topluma işlemiştir. Miloseviç'in destek aldığı milliyetçi Sırp tarihçileri, “Büyük Sırbistan”ın sınırlarının tayininde mevcut nüfus yapısının değil, II. Dünya Savaşı öncesindeki sınırların esas

¹¹³ Selver, **A.g.e.**, s.134.

¹¹⁴ Selver, **A.g.e.**, s.134.

¹¹⁵ Richard Holbrooke, **Bir Savaş Bitirmek**, Belkıs Çorakçı Dişbudak (çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yay., 1999, s. 45.

¹¹⁶ Armaoğlu, **A. g. e.**, s. 928.

¹¹⁷ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İstanbul: İmge Kitabevi, 2001, s. 557.

alınması gerektiği kanısındaydılar. İllustrovana Politika dergisi, 1990’da bir “Büyük Sırbistan” haritası yayımlamıştır. Sırp boyu olduğu savunulan gerçekten de Sırplarla tarihi ve kültürel “akraba” olan Karadağ ve Güney Sırbistan olarak tanımlanan Makedonya’nın tamamıyla dahil sayıldığı bu “Büyük Sırbistan”a, Sancak dahil olduğu gibi Bosna–Hersek’in büyük bölümü ve Hırvatistan’ın başta Dalmaçya olmak üzere bazı bölgeleri de dahil edilmiştir.¹¹⁸

Etnik gruplar 1989 yılından itibaren kendi partilerini oluşturmaya başlamışlardır. Bosna’da kurulan Hırvat Partisi, Tudjman’ın Hırvat Demokrat Partisi (HDZ)’nin bir uzantısı idi. Temmuz ayında kurulan Sırp Demokratik Partisi (SDS) ise Hırvat Krayina bölgesindeki Sırpıları kışkırtan parti ile aynı adı taşımaktaydı. Kendini Demokratik Eylem Partisi (SDA) olarak adlandıran Bosna’daki en büyük Müslüman partisi ise Mayıs 1990’da kurulmuştur.¹¹⁹

Bosna Hersek’te siyasal yaşam 1990 yılında Yugoslavya genelindeki gelişmelerin etkisiyle gergin bir aşamaya girmiştir. 1990 başlarında Sancak bölgesinin Yeni Pazar ve Bosna Hersek’in Foça şehirlerinde Müslümanlarla Sırp milliyetçileri arasında çatışmalar olmuştur.¹²⁰

Yugoslavya’daki etnik nefretleri her ne kadar tarih, özellikle de II. Dünya Savaşı’nın kanlı olayları körüklemişse de, o kıvılcımları tutuşturmak için Miloseviç ve Tudjman’ın meşalesi beklenmiştir.¹²¹

Ocak 1991’de Makedonya bağımsızlığını ilân etmiş, özellikle Hırvatistan’da bağımsızlık için yapılan referandumu boykot eden Sırplarla Hırvatlar arasında çatışmalar artmış ve gittikçe gerilen ilişkiler sonucu Mayıs 1991’de Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bunun üzerine Hırvatistan’daki

¹¹⁸ Bora, **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, s. 123.

¹¹⁹ <http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/Bosna/2siyasi.htm>, Siyasi İdari ve Coğrafi Durum. 25.07.2008.

¹²⁰ “Yugoslavya’yı Kimler Parçaladı”, s. 54.

¹²¹ Holbrooke, **A. g. e.**, s. 44.

çatışmalar şiddetlenmiş ve Sırp-Hırvatistan topraklarının neredeyse üçte birini ele geçirmişlerdir.¹²²

Aliya İzzetbegoviç, Sırp-Hırvat savaşı sürerken savaşın Bosna'ya da sıçrayabileceğinden endişe duyarak, Ekim 1991'de 2.000 BM barış gücü askeri gönderilmesi için başvuruda bulunmuş, fakat cevap olumsuz olmuştur. Kasım ve Aralık ayında İzzetbegoviç, başta Sırp sınırı olmak üzere Bosna'ya acil askeri güç istemiştir. BM ise sadece Hırvat sınırına gözlemci göndermeyi önermiştir.¹²³ 2 Mart'ta ise Karadziç taraftarları Saraybosna içinde barikatlar kurmaya başlamışlardır.¹²⁴

Bosna-Hersek'in de 3 Mart 1992'de bağımsızlığını ilân etmesinin ardından Sırp kuvvetleri JNA'nın da desteği ile kuzeydeki Boşnak ve Hırvatlara saldırmaya başlamıştır. AT ve ABD ise Bosna Hersek'i tanıdıklarını bildirmişlerdir. Sırp birlikleri Saraybosna'yı kuşatmışlar savaş Boşnak-Sırp, Sırp-Hırvat ve Boşnak-Hırvat savaşları şeklinde irili ufaklı bütün yerleşim birimlerine sıçramıştır. Sırp Ağustos 1992'de Londra Konferansı'nda kabul ettikleri bütün şartları çiğnemişler, 1993'te Wance-Owen Barış Planı'nı reddedilmişlerdir Ülkenin üç ulus toprağına bölünmesi amacını taşıyan Owen-Stollterberg Planı da yine Sırp larca reddedilmiştir.

Nisan 1994'te İngiltere, Fransa, Almanya, ABD ve Rusya'dan oluşan Temas Grubu kurulmuştur. Temas Grubu Planı, Sırp larca bir ultimatoom gibi sunulmuştur. Sırp lar, işgal ettikleri toprakları federasyona devrini içeren bu planı da reddetmişlerdir. Aralık ayında plan biraz daha yumuşatılmıştır fakat Sırp lar bunu da kabul etmemişlerdir. İki ay boyunca planı kabul ettirmek isteyen Temas Grubu bu girişimlerinde başarısızlık olmuştur çünkü Temas Grubu toplantılarının ilgili ayrıntıları Bosnalı Sırp larca gizlice Belgrad'a aktarılmaktaydı.¹²⁵

BM Güvenlik Konseyi Temmuz 1992'de, UNPROFOR'un ağır silahları toplayacağını bildirmiş fakat Şubat 1994'e kadar bu anlamda hiçbir şey

¹²² Sönmezoğlu, A. g. e., s. 762-763.

¹²³ "Bosna'dan Kosova'ya BM'nin Sabıkaları", **Politika**, 11 Ağustos 1998, s. 2.

¹²⁴ "The Fall of Yugoslavia", Fama International, June 1999, 20. 11. 2008.

¹²⁵ Holbrooke, A. g. e., s. 111.

yapılmamıştır. Güvenlik Konseyi’nce Ekim 1992’de konan Bosna üzerindeki askeri uçuş yasağı yüzlerce kez ihlâl edilmiştir. NATO’nun, yasağın uygulanmasını dayatmak için harekâta bulunma önerisi de BM tarafından reddedilmiştir. Batı’nın askeri kuvvet kullanma noktasında gösterdiği isteksizliğin en büyük sebebi BM ile NATO arasında yaşanan karmaşıklık ve çift başlılıktır. BM’nin uluslararası ölçekte ve zamanında harekete geçememiştir.¹²⁶ “Bosna’da yaşananlar yüzünden inandırıcılığını kaybeden aktör BM olmuştur.” Bu sözler, Batılı uzmanlardan oluşan uluslararası komisyonun Balkanlar hakkındaki raporunda geçmektedir. Bosna’da altı güvenlik bölgesinin (Saraybosna, Srebrenica, Tuzla, Gorazde, Bihaç, Zepa) ilân edilmesi, BM’nin Sırplarla ortak olduğu en büyük katliamlara zemin hazırlamıştır. Bu bölgelerin korunması için 37.000 asker gerekmesine rağmen 7.000 asker konuşlandırılmıştır. Güvenli bölgeler ilan edilmiş fakat bu bölgeler ne askerlerden arındırılmış ne de tecavüzler karşısında kuvvet kullanma dile getirilmiştir. 1993 ve 1994 yıllarında güvenli bölgeler saldırıya uğradığında ve Srebrenitsa’da Boşnaklar Bosnalı Sırpların katliamına uğradığında burada 40.000 sivil bulunuyordu. Bu kent Bosnalı Sırp general Ratko Mladiç tarafından istila edilmiş ve Hollanda barış gücü askerleri dünyanın gözleri önünde esir edilmişlerdir.¹²⁷

BM tarafından Güvenli Bölge ilan edilen Srebrenitsa , II. Dünya Savaşı’ndan bu yana Avrupa’da gerçekleştirilen en korkunç katliama sahne olmuştur.¹²⁸ 6-16 Temmuz 1995 tarihleri arasında Bosnalı Sırp, Srebrenitsa’yı ele geçirdikten sonra Müslüman aile fertlerini birbirinden ayrılarak, 23.000 Müslüman kadın ve çocuğu şehirden sürmüş ve yaşları 12-60 arasında değişen 8.000’den fazla erkeği de kurşuna dizerek, yakarak ve işkenceyle öldürerek sistematik bir katliama tabi tutmuş, birçok kadına ve çocuğa tecavüz etmiştir. Ardından diğer güvenli bölgelerde Tuzla ve Zepa’da bombalanmalar gerçekleşmiştir.¹²⁹

Bu dönemde Sancaklıların, Bosna Savaşı’ndan en çok etkilenen topluluklardan biri olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Boşnakların çok zor durumda bulunduğu

¹²⁶ Holbrooke, A. g. e., s. 115.

¹²⁷ Krliç, A. g. e., s. 59.

¹²⁸ Jan Willem Honig, ve Norbert Both, **Srebrenica Record of A War Crime**, Penguin Books, 1997, s. 19.

¹²⁹“ İnsanlığın Bittiği Yer: Srebrenica”, www.nethaber.com, 23. 11. 2008.

dönemde onların yardımına hem Bosna-Hersek'te hem Sancak'ta yaşayan çok sayıda Sancaklı koşturmuştur. O dönemde Saraybosna'da 110.000 civarında Sancaklı yaşamaktaydı ve Saraybosna'nın 1.200 gün boyunca Sırlara direnmelerinde önemli katkıları olmuştur.¹³⁰

Sancaklıların SDA ve Aliya İzzetbegović'e yönelişleri 27.07.1990'da SDA'nın Novi Pazar'daki tarihi mitingiyle başlamıştır. Bu miting Syenica, Priboy, Foča ve 400 bin kişinin katıldığı Velika Kladuša mitingleri takip etmiştir. Bosna'daki savaşta Sancaklı 124 komutan görev almıştır. Bunlardan altı kişi generallik rütbesine yükselmiştir. 1992'de Bosna ordusunun kurulması aşamasından başlayarak 1993 Eylül ayına kadar Bosna Hersek Silahlı Kuvvetleri'nin başında Sancaklı Sefer Halilović bulunmuştur. Sancaklı askerlerden beşi Boşnakların en büyük devlet nişanı olan "Zlatni Ljiljan (Altın Zambak)" almışlardır.

Aliya İzzetbegović 12 Ocak 1994 tarihinde Saraybosna'da SDA yönetim kurulunda yaptığı konuşmada; Boşnakların yeni gelenler köylüler (Sancaklılar) ve şehirliler şeklinde bölünmeye çalışıldığını ve bunun büyük bir aldatmaca olduğunu belirterek, "gidin ve Saraybosna civarında gömülü olan Sancaklı askerlerin mezarlarını sayın. Ayırmak isteyen yazıklar olsun! Sancaklılar bizimle beraber savaştılar. Şöyle bir düşünün kim bu ülke için çalışıyorsa iyidir. Diğerleri kötüdür..." şeklinde konuşarak halkını bozgunculara karşı uyarmış, Sancaklıların fedakârlıklarından bahsetmiştir.¹³¹

"Temkinli Kuvvet" adını taşıyan hava harekatı ve Boşnaklar ile Hırvatların ortak saldırıları ile Eylül 1995'te Sırp toprakları %70'den %50'ye inince daha ağır yenilgiden korkan Sırlar barış masasına oturmuştur. Boşnakların kayıpları 200.000 civarındadır. Ayrıca 175.000 yaralı ve 1.150.000 Boşnak mülteci bulunmaktadır. Boşnakların evlerinin %40'ı tahrip edilmiş, sanayi tesisleri de aynı miktarda tahrip görmüştür. Bosna nüfusunun %80'den fazlası insani yardıma muhtaç hale gelmiştir.¹³²

¹³⁰ Osman Karatay, **Ba'de Harabi'l Bosna**, İstanbul,:İz Yayıncılık, 1997, s. 40.

¹³¹ Krlić, **A.g.e.**, s.60.

¹³² Sabutay, **A. g. e.**, s. 25-26.

Yugoslavya’da dört yıl süren savaşın ardından ilk defa, taraflar savaşı sona erdirmek, adaleti ve barışı temin etmek üzere Dayton Anlaşması ile bir araya getirilmiştir. Bu barış, Avrupa’nın II. Dünya Savaşı’ndan sonra görülen en büyük vahşeti sona erdirmeye umudu ve Avrupa’nın sürekli kaynayan bu bölgesinde daha yaygın ve daha kötü bir savaşı engelleme fırsatı olarak görülmüştür. Bu anlaşma Bosna Hersek’e, komşuları tarafından hakimiyeti tanınarak tek bir devlet olarak hayatını devam ettirme hakkı vermektedir. Taraflar, devlet başkanlığı, iki meclisli parlamento ve anayasa mahkemesinin de dahil olduğu etkin federal kurumlar kuracak olan Bosna Hersek anayasası üzerinde fikir birliğine varmışlardır.

Anlaşma, savaşa sebep olan toprak sorunlarını karara bağlayarak, Bosna Hersek Federasyonu’nun ülke topraklarının %51’ini idare edeceğini bildirmektedir. Saraybosna, Bosna Hersek Federasyonu içinde tekrar birleştirilecektir. Şehir ülkenin bütün insanlarına açık olacaktır. Kontrol noktaları ve kapalı köprüler şehri ve şehirdeki aileleri ayırmayacaktır. Brčko’nun durumu, her iki tarafça seçilen hakemlerin kararıyla belirlenecektir. Anlaşmaya göre, Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna Hersek devletleri, savaş suçlarını ve uluslararası insan hakları kanunu ihlallerini araştırma ve takip etme konusundaki uluslararası faaliyetlere katılacaklardır. Mülteciler ve yerlerinden edilen insanlar, evlerine dönme ya da sadece tazminat elde etme hakkına sahip olacaklardır ve iddiaları karara bağlayacak olan bir “mülteciler ve yerlerinden edilenler komisyonu” kurulacaktır. Dayton Anlaşması Aliya İzzetbegović’in de belirttiği üzere, adil bir barış değildir. Nitekim içinde Srebrenitsa’nın da bulunduğu nüfusunun çoğunu Boşnakların oluşturduğu Doğu Bosna bu anlaşma gereği Sırlara bırakmıştır. Bu hareket, Sırp katliamlarının bir anlamda ödüllendirilmesi olmuştur. Zira savaş sonrası durum neredeyse Dayton Anlaşması ile resmileşmiş, Bosna’nın %34’ünü oluşturan Sırlara ülkenin %49’u bırakmıştır.

Bosnalı Sırlar, ülke içerisinde halkı göç ettirme ve bölme aracı olarak savaşa ihtiyaç duymuştur. Etnik olarak temizlenen bölgeler savaşın sonucu değil esas amacı idi; toplama kampları, Saraybosna kuşatması, katliamla örgütlenmiş yağmalar,

Srebrenica, Gorajde ve daha onlarca bölgedeki toplu cinayetler, ateşe verilmiş, kasabalar, Dubrovnik'in yıkımı, tahrip edilmiş köprüler ve altyapı, tecavüze uğramış kadınlar, kültürel, tarihi ve dini kimliğin tahribi, çökmüş ekonomi, medya savaşı, etnik temizlik... Slobodan Miloseviç ve onun milliyetçi yönetimi eski Yugoslavya'nın genelinde savaşlar ve çatışmalar çıkmasına sebep olmuştur. Sırpların Eski Yugoslavya'nın tümüne hakim olma arzusu on yıllık bir süreçte iyiden iyiye kendini göstermiştir. 1991'de Slovenya'da başlayan ilk hareketi Hırvatistan'da, 1992'de üçüncü hareket Bosna-Hersek'te ve büyük final de 1999'de Kosova'da gerçekleşmiştir.¹³³

2.3. Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Sırbistan'ın Bosnalı Sırlara Etkileri

Jean Jacques Rousseau'ya göre toplumsal yaşamın doğurabileceği en büyük tehlike, bir grubun diğer bir grubu egemenliği altına almasıdır. Bunu önlemenin yolu "genel irade" ye teslim olmaktır. Bu da ancak bireylerin vatandaş olmasıyla sağlanabilir. Vatandaş olan her birey, parçası olduğu topluma bağlılık duyar, "bütün"ün çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne koymayı öğrenir.¹³⁴ Tito, bu noktadan hareketle Yugoslavya'daki milliyetçiliklerin özellikle de Sırp milliyetçiliğinin önüne geçmeyi planlamıştır.

Sırbistan Federal Yugoslavya'nın çözülme sürecinde en önemli sebeplerden birisi olan milliyetçilik mevhumunu, bir anlamda itici güç olarak kullanan cumhuriyetlerden en önemlisidir. İkinci Yugoslavya'nın yapılanmasına bakıldığında Tito'nun sanki böyle bir tehlikenin varlığını daha önceden sezdiğini ve buna yönelik bir takım önlemler aldığı görülmektedir. Bilindiği üzere Sırlar Federal Cumhuriyetin en kalabalık nüfuslu ulusudur. Oysa ikinci Yugoslavya'nın kurulması ile birlikte Sırbistan topraklarını küçültme siyasetine gidilmiş, daha önce güney Sırbistan olarak kabul edilen Makedonya, aynı şekilde Sırbistan sınırlarında bulunan Karadağ, Sırbistan'dan ayrılarak ayrı bir cumhuriyet statüsü verilmiştir. Daha sonra

¹³³ <http://www.famainternational.com>. The Fall of Yugoslavia, Fama International, June 1999. 20.11. 2007.

¹³⁴ Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, s.36.

1974 Anayasası ile Arnavut nüfusunun yoğun olduğu Kosova ve Macar nüfusunun yoğun olduğu Voyvodina bölgeleri özerklik statülerini kazanırlarken, benzer konumda olan Hırvatistan'ın Karayina bölgesindeki Sırlara her hangi bir ayrıcalıklı statü verilmemiştir. Müslüman, Sırp ve Hırvat nüfusu yoğunluğunun aşağı yukarı birbirine yakın olduğu Bosna–Hersek'te ise zaten böyle bir durum 1990'lı yıllara kadar mümkün olmamıştır.¹³⁵

Belgrad'ta bulunan Sırp Bilimler Akademisi 1986 Eylülünde bir Memorandum¹³⁶ yayımlayarak Tito'nun Federal Yugoslavya'sından şikâyetlerini üç madde halinde ortaya koymuşlardır. Bunlardan ilki 1945'ten beri ekonomide önceliğin Hırvatistan ve Slovenya'ya verildiği ve Sırbistan'a karşı ayrımcı bir siyaset izlendiğidir.

Şikayetlerden ikincisi 1974 Anayasasının Sırbistan topraklarını üçe bölmektedir. 1974 Anayasasına göre Kosova ve Voyvodina'ya Federal yönetime doğrudan katılma hakkı verilmiştir ki bu durumda bu bölgeler uygulamada cumhuriyet statüsü kazanmışlardı. Son olarak Sırlar, Yugoslav Komünist Birliği ve diğer cumhuriyetlerin Kosova'da anti-Sırp bir siyaset izlediklerini, ayrılıkçı Arnavut hareketini desteklediklerini ve Hırvatistan'daki Sırların ayrım gördüklerini iddia ederek, “güçlü Yugoslavya zayıf Sırbistan” prensibinden yola çıkanların en iyi göstergesinin 1974 Anayasası olduğunu ilan etmişlerdir.¹³⁷

Sırbistan 1981 sayımına göre %35 ile Yugoslavya'nın en kalabalık nüfusuna sahip cumhuriyeti olması, Sırbistan dışında Bosna–Hersek ve Hırvatistan'da

¹³⁵ David A. Dyker, “The Degeneration of the Yugoslav Communist Party as a Managing Elite-a Familiar East European Story?”, **Yugoslavia and After**, ed. David A. Dyker ve Ivan Vejvoda, Londra, 1996, s.53.

¹³⁶ Sırp Bilimler ve Sanat Akademisi 1986 yılı Eylül ayında bir memorandum yayınlamıştır. Sırp milliyetçiliğinin programı mahiyetini taşıyan bu memorandum, Zagreb, Saraybosna, Ljubljana ve Üsküp'te derin bir endişeyle karşılandı. Tam başlığı “Sırp Bilimler ve Sanat Akademisi (SUNA), Akademisyenler Grubu'nun A. Isaković Yönetiminde Ülkemizin Aktüel ve Toplumsal Sorunları Üzerine Düşünceleri” olan bu memorandumdan önemli bölümleri Belgrad'ta çıkan Veçernije Navosti gazetesinde 24–25 Eylül tarihlerinde yayınlamıştır. Tamamı yetmiş dört sayfa tutan Memorandum, Akademi başkanlığı tarafından onaylanmış bir çalışma olarak değil, bir taslak olarak sunulmuştur. Hamza İlbeği, “Dağılan Yugoslavya-Kosova Ekseninde Türk Olma Bilinci” (der.) Bekir Günay, **Avrupa'dan Asya'ya Sorunlu Türk Bölgeleri**, İstanbul: IQ Yayıncılık, 2005, s.9.

¹³⁷ Dyker, **A.g.m.**, s.54-56.

kayda değer Sırp nüfusu bulunması Sırlara ayrıca güç verirken, Birinci Yugoslavya'nın Sırp milletine dayanmış olması da Sırbistan'ın isteklerine tarihi bir boyut katmıştır.¹³⁸

Bu Memorandum Balkanlar'da sürekli emperyalist bir yayılmanın peşinde olan Sırların iddialarının teorik temelini oluşturmuştur.¹³⁹ Memorandum, etnik bakımdan arındırılmış bir Sırbistan elde etmek için tüm Müslümanların göçe zorlanmasını, göç etmemekte ısrar eden Müslümanların Hristiyan yapılmasını, bunları gerçekleştirmeyen Müslümanların öldürülmesini ve tüm bunların gerçekleşmesi için her türlü şiddet, baskı ve zulmün uygulanmasını öngörmekteydi.¹⁴⁰ Bunları pratiğe döken Slobodan Miloseviç olmuştur. Miloseviç'in Belgrad'taki iktidar mücadelesinden başarıyla çıkmasında, bu memorandumda savunulan görüşlerin onun tarafından benimsenip kullanılmasının önemi büyüktür. Miloseviç, Sırp nasyonalizminin çerçevesini çizen ve bu yolda varılması gereken hedefleri belirleyen memorandumun çok koyu bir savunucusu olmuştur. Aslında memorandumda yer alan değerlendirmeler ve belirlenen hedeflere Miloseviç yönetiminin programı ve eylem kılavuzu olarak bakılabilir. Çünkü Miloseviç burada çizilen hedeflerden hiç şaşmamıştır: Büyük Sırbistan'a ulaşmak nihai hedeftir ve bu hedefe varma yolunda her şey meşrudur.¹⁴¹

Miloseviç 1986'da Memorandum'un yayınlandığı yıl partinin başına geçmiş, kampanyasına Kosova ile başlamıştır. Bilindiği üzere Kosova Sırlar için tarihi bakımdan çok özel ve önemli bir yere sahiptir. 1389'da Osmanlı hâkimiyetine giren ve beş asır Türk hâkimiyetinde kalan Kosova, Ortaçağ Sırp Krallığının sembolü gibidir. Bu sembolün tekrar Sırların eline geçmesi 1912'li yılları bulmuştur ama o zaman da Kosova'daki Sırp nüfusu çok az sayıda kalmıştı. Bölgedeki Arnavutların nüfus artışının hızı ve bölgenin cumhuriyetler içindeki en fakir, işsizlik oranının en yüksek bölge olması nedeniyle başka cumhuriyetlere göç vermesi bu durumun önemli nedenlerindendir. Ancak Sırbistan, yerli Arnavutları,

¹³⁸ Bora, **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, s.108.

¹³⁹ Armaoğlu, "Değişen Dünyada Balkanlar ve Türkiye", Armaoğlu, **A.g.e.**, s.128.

¹⁴⁰ Mehmet Kocaoğlu, "Bosnalı Müslümanların Acısı" **Avrasya Dosyası**, Cilt: 3, Sayı:3, Sonbahar 1996, s.57.

¹⁴¹ İlbeği, **A.g.m.**, s.9.

Sırpı terörle Kosova'dan sürmek ve yalnız Arnavutlardan oluşan bir Kosova yaratmaya çalışmakla suçlamıştır. Miloseviç de Sırp medyasını arkasına alarak Arnavut terörü iddialarını Sırp kamuoyunu radikalleştirmede kullanmış, bundan sonra olaylar hızla gelişerek Sırp hâkimiyetini tesis etmeye doğru yol almıştır.¹⁴² Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi diasporalar ve anavatanları arasındaki temasları giderek yoğunlaştırmıştır. Bu da bir araya gelme olasılıklarını arttırdığı gibi aidiyet söylemleri üzerinde olumlu etkiler yapabilmektedir.¹⁴³ Miloseviç, teknoloji medyayı tüm Sırpı etkisi altına almak amacıyla kullanmaktan çekinmemiştir.

Miloseviç 1987'de Sırbistan'ın yönetimini ele geçirince Sırp Ortodoks Kilisesi onun milliyetçi söylemine destek vermiştir. Kilise de tıpkı Bilimler Akademisi gibi 1989'da bir dinsel-ulusal program hazırlamıştır. Burada Sırpı arasındaki bölünmüşlüğe bir son verilmesi ve bütün Sırpıların bir arada toplanması çağrısında bulunuluyordu.¹⁴⁴

28 Haziran 1989'da Priştine yakınlarındaki Gazi Mestan Ovasında, Birinci Kosova Savaşı'nın 600. Yıldönümü kutlamaları sırasında büyük bir Sırp kalabalığa hitabeden Miloseviç, yaptığı konuşmasında açıkça Yugoslavya'nın artık sona erdiğini ilân etmiş ve Sırp döneminin başladığı mesajını vermiştir.¹⁴⁵

Sırp milliyetçiliği zafere yaklaşmıştı. Yugoslavya, Sırp devletine dönüşüyordu. Sırbistan hiçbir zaman "Büyük Sırbistan" hayalini zikrederek belirtmemesine rağmen, bu ideali konusunda Balkanlarda kimsenin bir şüphesi bulunmamaktaydı. Sırpıların bu ideallerini gerçekleştirme yolundaki en büyük güvenceleri, Sırp subaylarının baskın durumda bulunduğu JNA olmuştur. Ordudaki Sırp subayların oranı %80'e ulaşırken, Yugoslavya'nın diplomatlarının %75'i de Sırp'tı.¹⁴⁶

¹⁴² Bora, **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, s.108-112.

¹⁴³ Umur Özkırmı (der), **21.Yüzyılda Milliyetçilik**, İstanbul:Bilgi Üniversitesi Yay., s.12.

¹⁴⁴ İlhan Uzgel, "Bağılantısızlıktan Yalnızlığa Yugoslavya'da Milliyetçilik ve Dış Politika", **Türkiye'nin Komşuları**, (der.) Mustafa Türkes ve İlhan Uzgel, Ankara: İmge Kitabevi, 2002, s.130.

¹⁴⁵ Malcolm, **Bosna'nın Kısa Tarihi**, s.223.

¹⁴⁶ İlbeği, **A.g.m.**, s.11.

Ekim 1988’de Voyvodina’daki Voyvodina Komünist Birliği önderleri, partili ve partisiz Sırların baskısıyla, parti tüzüğüne aykırı bir şekilde görevden alınmışlardır. Kasımda darbe sırası Kosova’ya gelmiş ve yerel örgüt önderleri değiştirilerek yerlerine Sırbistan Komünist Birliği güdümündeki kadrolar getirilmiştir. Bu arada Sırlar Voyvodina ve Kosova’nın özerkliğini kısıtlayarak Sırbistan’ın güdümüne sokacak bir Anayasa değişikliğini gündeme getirmişlerdir. Bunun üzerine 17 Kasım 1988’de Trepça kentinde kömür madeni işçileri Kosova Komünist Birliği önderlerinin görevlerinden alınması ve anayasa değişikliğini protesto etmek için genel grev yapmışlardır. Ocak 1989’da Karadağ’ın başkenti Titograd’a (*Podgorica*) gelen Miloseviç taraftarları yaptıkları gösteriler ve baskılarla Karadağ Komünist Birliğinin görevden çekilmesine sebep olmuşlar böylece Voyvodina’dan sonra Karadağ da Miloseviç hükümetinin güdümüne girmiştir.¹⁴⁷

Kosova’da Şubat 1989’da Trepça’da maden işçilerinin başlattığı grevi¹⁴⁸ Sırbistan hükümeti bunu “karşı devrim” girişimi kabul ederek Kosova’da sıkıyönetim uygulamasına geçmiştir. Aynı dönemde Voyvodina ve Kosova’nın özerkliğini kâğıt üzerinde bırakan anayasa değişikliği yürürlüğe konmuştur.

Karadağ ve Makedonya Cumhuriyetleri ve Voyvodina özerk bölgesi ise Sırbistan siyasetini desteklemişlerdir. Bütün bu olaylar Miloseviç’in popülaritesinin iyice artmasına sebep olmuş ve 1990 seçimlerinde ikinci defa büyük bir çoğunluk alarak Sırbistan’ın başbakanı olarak seçilmiştir. Kosova’daki Arnavutların boykot ettikleri seçimlerde, Miloseviç’in Bosnalı Sırlar ve Hırvatistan’da yaşayan Sırlardan da büyük destek görmüştür. Dağıtılan Kosova Meclisi üyelerinin 1991’de gizli olarak toplanıp Kosova’nın bağımsızlığını ilân etmesi üzerine Belgrad yönetimi baskıları daha da artırıp Kosova’yı Kosova ve Methohija şeklinde iki ayrı idari bölgeye bölmüştür.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Malcolm, **Bosnanın Kısa Tarihi**, s.212.

¹⁴⁸ Hüseyin Savaş, “Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu-II”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt : 25, Mayıs 2001 s.104.

¹⁴⁹ Malcolm, **Bosna’nın Kısa Tarihi**, s.212.

1991 Haziran ayında Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık ilan etmeleri ve hemen ardından çatışmaların başlaması ile Sırbistan yönetimini de harekete geçirmiştir. Sırbistan bu devrede JNA ile dayanışma içerisinde ayrılıkçı cumhuriyetlerin karşısında yer almıştır. Çatışmaların şiddetlenmesi üzerine BM eski Yugoslavya'ya her türlü silâh ve teçhizat satışını yasaklama kararını getiren ambargo kararını almış ancak AT ve BM'nin çatışmaların yayılmasını engellemek için başlattıkları girişimler sonuç vermemiştir. Yugoslavya Federasyonu içerisinde nüfus bakımından en küçük ulusu oluşturan Karadağlılar, coğrafi konumlarının da elverişli olması sayesinde tarih boyunca özerklik statüsüne sahip olmuşlar, bu statülerinden 1918'de yaptıkları referandum kararı ile Sırbistan ile birleşerek vazgeçmişlerdir. 1989 değişiklikleri ile Miloseviç'in "kafadaki iki göz kadar yakın" şeklinde tarif ettiği Karadağlılar, olaylar karşısında Sırbistan paralelinde bir tutum almışlardır.¹⁵⁰

Sırbistan'ın Adriyatik denizine açılan tek kapısının Karadağ'ın elinde bulunmasının da etkisi ile bu iki cumhuriyetin tarihsel ve kültürel boyutu da var olan dostluklarını iyice pekiştirmiştir. Nitekim Federasyonu oluşturan diğer cumhuriyetlerin sırasıyla bağımsızlıklarını ilân etmeleri üzerine, geriye kalan bu iki cumhuriyet arasında 27 Nisan 1992'de kabul edilen yeni bir Anayasa ile yeni bir federasyon kurulmuştur. Böylece Tito'nun kurduğu Federal Yugoslavya'dan geriye kalanlarla kurulan Federal Yugoslavya, artık "Üçüncü Yugoslavya" yani Güney Slavlarının yurdu değil, sadece Sırpların yurdu olarak kurulmuş oluyordu.

2.4. Balkanlardaki Etnik Gruplar ve Milliyetçilik Akımları Çevresinde Gelişen Sırp Milliyetçiliği

Milliyetçilik, 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılma süreçlerinin temel akımı haline gelmiştir. Milliyetçilik, hem "mensup olunan millete özgü her şeyi körü körüne tercih etmek", hem de "halkların, bağımsız milletler

¹⁵⁰ Christopher Civiic; "Slovene and Croat Perspectives", **International Perspectives on the Yugoslav Conflict**, ed. A. Danchev ve I. Halverson, Londra, 1996,s.78,79.

biçiminde var olması’’ anlamlarını içerebilmektedir. Ne Avrupa’da, ne de Avrupa dışı milliyetçilikler içinde, milli birliği savunmak ve kuvvetlendirmek isteğini ileri sürmeyen tek bir milliyetçilik akımı bile yoktur. Yani her tip milliyetçilik, milli birliği savunmak ve kuvvetlendirmek isteğini ileri sürmektedir. Milliyetçilik günümüzde az gelişmiş ülkelerin hem iç hem de dış politikalarını etkileyen kavramlar arasında en güçlüsü olmuştur.

Balkanlarda XIX. yüzyıldan başlayarak ulus duygusunu geliştirmenin kazandığı aciliyet, beraberinde, iyimser bir bakışla türdeş bir ulus-devlet oluşturma süreci önünde engel gibi görünen azınlıklardan kurtulma isteğini getirmiştir.¹⁵¹

Avrupa’da pek ya da hiç görünmeyen milliyetçi hareketlerin sayısının 1914’te geldiği zaman çok fazla olduğu görülmektedir. XIX. yüzyıl milliyet ilkesinin zafer kazandığı bir dönem olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonunda Doğu Avrupa’da çok milletli imparatorlukların çöküşü yeni ulus-devletleri ve yeni ulusal azınlıkları üretmiştir.

Bu süreçten en fazla etkilenen Avrupa bölgesi; Balkanlar olmuştur. Savaş sonrasında Balkanlarda milliyetçi bilinç ve hareketler daha da güçlenmiştir. Bu dönemde milli unsurlardan din ile dilin rolü büyüktür.¹⁵² Bölgede bulunan Hırvatlar, ortak bir kültür dilini paylaştıkları Sırlardan dinsel açıdan ayrılmaktaydı: “Katolik Hırvatlar, ve Ortodoks Sırlar. Ayrıca bu iki millet arasında alfabe yönünden de bir farklılaşma vardı: Hırvatlar; Latin alfabesi, Sırlar ise Kiril alfabesini kullanmaktaydılar.

İtalyan filozof ve siyasetçi Mazzini’nin “her millete bir devlet” sözü Balkanlarda gerçek hayata uygulanınca çok sayıda masum insan katliamlara kurban olmuştur. Sırbistan’ın “Büyük Sırbistan” hayali, bu yolda önlerinde engel olarak gördükleri Boşnakları soykırım ve etnik temizliğe tabi tutmuştur. Miloseviç liderliğindeki

¹⁵¹ Stefan Yerasimos, **Millet ve Sınırları, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu**, İstanbul:İletişim Yayınları, 2000, s. 35.

¹⁵² Hobsbawm, **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, (çev.)Osman Akinhay, İstanbul:Ayrıntı Yayınları, 1993, s. 91, 131, 157.

büyük Sırp milliyetçiliğinin ikinci hedefi Arnavutlar, üçüncü hedefi ise Hırvatlar olmuştur.¹⁵³

“Doğu” ve “Batı” milliyetçilikleri kavramları üzerinden hareket eden Hans Kohn’a göre İngiltere, Fransa, Hollanda, İsviçre ve Amerika’da milliyetçiliğin yükselişi siyasi bir oluşumdur; ulus-devlet oluşumunu öncelemiştir, yani bir anlamda ulus-devletin ya habercisi olmuştur, ya da ABD’de olduğu gibi milliyetçilikle ulus-devlet aynı anda gerçekleşmiş, zamansal olarak birbirleriyle örtüşmüşlerdir. Fakat Batı Avrupa’nın dışında milliyetçilik, sosyal ve siyasi gelişmelerin gerisinden yükselişe geçmiştir.¹⁵⁴

Oluşan devletle yükselen milliyetçiliğin birbiriyle örtüştüğü anlar çok enderdir. Bu bölgelerde milliyetçilik oluşan devlet modeline karşı protesto ya da çatışma halinde gelişti. Bu da sonuçta milliyetçiliğin, Batı Avrupa’nın tersine halkların devletlerini yaratmasından ziyade, etnografik taleplerin siyasi sınırları yeniden çizmesiyle sonuçlandı. Kohn, siyasi ve sosyal gelişimin geri kalmışlığı sonucunda Batı dünyası dışında kalan bu milliyetçiliğin kültürel alanda kendini gösterdiği, akademisyenler ve edebiyatçıların milliyetçiliğe destek verme bilincinden yoksun halk kitlelerini hareket geçirmek için kullanılan bir olgu haline geldiğini savunuyordu. Doğu Avrupa milliyetçiliği bu kültürel alandan yola çıkarak eğitim ve propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Kohn, Batı Avrupa’da milliyetçiliğin bir siyasi realiteye cevap veren bir ulus yaratımına yol açtığını, halbuki Orta ve Doğu Avrupa’da milliyetçilerin çoğunlukla ideal bir memleket fikrinden yola çıkarak, geçmişin mitleri ve geleceğin düşleriyle bağlantılı, yüzü geçmişe dönük olan ve o gün itibarıyla bir siyasi realiteyi gerçekleştirmekten uzak bir milliyetçilik yarattığını düşünmektedir.

Kohn, bu Doğu ve Batı tipindeki milliyetçilikleri tanımlarken temel aldığı kriter ulusla devlet arasındaki ilişki biçimidir. Kohn’a göre ulus, oluşum bakımından devleti öncelediği zaman milliyetçilik ‘sivil’ olarak gelişir. Batı’da ulus, devleti

¹⁵³ Krlić, A.g.e., s.48.

¹⁵⁴ Hans Kohn, **The Idea of Nationalism. A Study in its Origins and Background**, 9. baskı, New York: The MacMillan Company, 1967, s. 329-330.

öncelemişken, Doğu'da bunun tam tersi olmuştur. Bu yüzden Batı'da milliyetçilik, zaten var olan millete eşlik etmek için oluşarak, bir 'gerçeklik' halini alırken, Doğu'da ise devlet çoğunlukla diğer etnik grupları feda ederek, egemen bir etnik grubu temel alarak milleti yaratmak zorunda kalmış, milliyetçilik ise gerçeklikten uzaklaşarak mitler ve düşlerle şekillenmiştir.

Hans Kohn'un bu idealize ettiği "Doğu milliyetçiliğinin" kabul görmesi bu alanda hakim olan 'oryantalist görüşe' de bağlamak mümkündür. Edward Said'e göre oryantalizm, kültür ve toplumların yaygın biçimdeki ifade şekillerinin Batı'yı daha 'ileri', 'modern' ve 'rasyonel', Doğu'yu ise 'durağan', 'geri kalmış', 'geleneksel' ve 'mistik' olarak kategorize etmesidir.¹⁵⁵

Oryantalizmin oluşturduğu bu dil gerek Batı dünyasında, gerekse bazen Doğu'da Batı tarzında demokrasiye sahip olmayan toplumları damgalamak, eleştirmek için kullanılan bir sınıflandırma biçimi olarak siyaset ve medyada kullanılan bir araç haline gelmiştir. Bu anlamda Balkanlar da bölge olarak değerlendirilirken, 'Balkan' ya da 'Bizans' sözcüklerinin negatif çağrışımları uyandıracak şekilde kullanıldığı rahatça gözlemlenmektedir. Bu söylem özellikle bağlarını daha da bir anayasayla daha da güçlendirmek, derinleştirmek isteyen Avrupa Birliği (AB) ve bu birliğe katılmak için sırada bekleyen eski-Yugoslavya ulus-devletleri arasında da yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁵⁶

Oryantalizm ilkesinin sadece Avrupa ve dışındakiler için değil, Avrupa'nın kendi içinde de sıkça kullanılan bir sınıflandırma biçimi olduğunu görüyoruz. Burada ayırım, "ana Avrupa" ile, Osmanlı yönetimindeki Avrupa arasında yapılmaktadır. Oryantal bir yönetim biçimine sahip olan bu 'öteki' Avrupa, 'Balkan mentalitesi', 'Balkanizasyon', 'Bizans', 'Ortodoksluk' gibi negatif değerlendirmelerle nitelendirilmektedir. Bu söyleme göre, her kültür kendi 'güneyindeki' ve 'doğusundaki' kültürü daha geleneksel veya geri kalmış olarak tanımlamaktadır.

¹⁵⁵ V. Edward W.Said, **Orientalism**, New York, Random House, 1979.

¹⁵⁶ Milica Bakić-Hayden, Robert M. Hayden, "Orientalist Variations on the Theme 'Balkans': Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics", **Slavic Review**, Cilt 51, Sayı 1, Bahar 1992, s. 3-4.

Michael Ignatieff, çok okunan ve geniş destek kitlesi bulan yapıtı *Blood and Belonging*'de aralarında Hırvatistan ve Sırbistan'ın da olduğu altı ülkeye yaptığı yolculuklarda, etnik milliyetçiliğin engellenemez güçlerinin bugünkü dünyada patlayışta olduğunu altını çizmektedir.¹⁵⁷ Ignatieff, sivil milliyetçiliği, 'eşit haklara sahip, siyasi pratikler ve değerleri vatansever bir bağlılıkla benimsemiş yurttaşlar topluluğu' olarak tanımlarken, etnik milliyetçiliği bu tanımın karşı kutbuna yerleştirmektedir. Etnik milliyetçilik tanımında ise, 'kişinin en derin bağlılığının seçilmiş değil kalıtımsal olduğunu' söyleyerek, bunun nedenini 'ulusal topluluğun kişiyi tanımlamasında' aramaktadır.¹⁵⁸ Etnik milliyetçiliği 'kan bağına' bağlı duygular olarak tanımlar, yani bu milliyetçilik türü hoşgörüsüz bağnazların milliyetçiliğidir.

Michael Billig'e göre Ignatieff'in atladığı noktalar, bu 'sivil milliyetçilerin' zamanında, kendi mitleri çerçevesinde bir ulus-devlet yaratmış oldukları, savaş zamanında yurttaşlarını askerlikle görevlendirdikleri, savaşlar yoluyla kendi sınırlarını çizdikleri, bu sınırların dışında kalan 'ötekiler'i kendi yurttaşlarından ayırmış olmalarıdır.¹⁵⁹

Rogers Brubaker da 1996'da yayımlanan yapıtında Batı Avrupa'daki ulus-devlet oluşumlarını pozitif ulus-devlet oluşumu olarak niteleyerek, Doğu Avrupa'daki devlet oluşumuna negatif bir anlam yüklemiş Avrupa'nın bu bölgesinde yapılanın 'ulusallaşan devletler' olduğunu vurgulamıştır. Brubaker, milliyetçiliğin etkilerini 'ulusal azınlıklar', 'ulusallaşan devletler' ve ulusal azınlıkların etnik kökenleriyle bağlı oldukları 'dışsal ulusal anavatan' olarak oluşturduğu üçlü yapının, birbirleriyle kurduğu ilişkiler açısından yola çıkarak değerlendirmiştir. Bu görüşe göre, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya gibi çok-uluslu yapıya sahip olan devletlerin dağılmasıyla kurulan ulus-devletler etnik olarak heterojen bir yapıya sahip olmalarına rağmen, o ulusa egemen etnisitenin dayattığı siyasete göre şekillenen 'ulusallaşmış devletler' oluşturmuşlardır. Bu yeni Avrupa devletleri -ki bunlar bugünkü Doğu Avrupa'da yer

¹⁵⁷ Michael Ignatieff, **Blood and Belonging. Journeys into the New Nationalism**, London, BBC Books, 1993.

¹⁵⁸ Ignatieff, **A.g.e.**, s.7-8.

¹⁵⁹ Michael Billig, **Banal Nationalism**, London: Sage, 1995, s. 48.

almaktadırlar- iktidarı elinde bulunduran etnisitenin dilini ve kültürünü dayatarak ulusu homojenleştirme amacı gütmektedirler.¹⁶⁰

Milliyetçiliğin temelinde kendi kaderini tayin ilkesi vardır; bunun bağımsızlık anlamına gelmesi zorunlu değildir, özerklik, federalizm, azınlık haklarının korunması, hatta genel bir yurttaşlık uygulaması kapsamında eşitlik gibi değişik biçimleri de kapsayabilir. Kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili en ciddi sorun ayrımcı bir şekilde uygulanıyor olmasıdır. Her çatışmada görülen talep edilen hakların başkaları söz konu olunca reddedilmesi olmuştur. Bosna Hersek'te de durum böyle olmuştur. Sırlar ve Hırvatlar, Boşnaklar kendi kaderlerini kendileri tayin etmek istediklerinde birbirleriyle olan çatışmalarını bir kenara bırakıp buna karşı çıkmışlardır.¹⁶¹

Milliyetçiliğin haklar, kendi kaderini tayin konularındaki çelişkili ilişkisi, aynı anda hem öne sürüp hem de reddetmesi savaş hukukunda da görülür. Kendi üstünlük iddialarını sergilemeye azimli milliyetçi hareketler ağır savaş hukuku ihlalleri işlemişlerdir. Balkanlarda ve Bosna'da yaşananlar bunun açık göstergeleri olmuştur.¹⁶²

Balkanlarda çıkan çatışmaların nedenleri araştırılırken milli veya dini nedenlere odaklanılır. Bazı milletler “dini” kimliğe öncelik verirken, diğer bazıları ise “milli” kimliğe öncelik verir. Kimin hangi kimliği üstte tuttuğunu belirlemek pek kolay bir iş değildir. Bu durum özellikle Balkanlar söz konusu olduğunda iyice zorlaşmaktadır. Balkan milletleri ve milliyetçi hareketleri için “milli unsurlar” ile “dini unsurlar” iç içe geçmiştir. Bunları birbirlerinden ayırt etmek mümkün değildir. Özellikle bu durum Yugoslavlar (Güney Slavlar) için geçerlidir. Hepsi etnik açıdan Slav oldukları için ve kullandıkları dil de hemen hemen aynı olduğu için, Güney Slav milliyetçilerinin tutunabilecekleri en önemli dal din haline gelmektedir.¹⁶³ Sırlara göre, Hırvatlar Katolikleştirilmiş, Boşnaklar Müslümanlaştırılmış Sırlardır.

¹⁶⁰ Rogers Brubaker, **Nationalism Reframed. Nationhood and the National Question in the New Europe**, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 55-76.

¹⁶¹ Fred Halliday, “Evrensellik ve Haklar: Milliyetçiliğin Karşısındaki Tehditler”, Umut Özkırımlı (der.), **21. Yüzyılda Milliyetçilik**, Bilgi Üniversitesi Yay., 2008, İstanbul, s.68.

¹⁶² **A.g.m.**, s.70.

¹⁶³ Eker, **A.g.m.**, s.80-85.

Onsekizinci yüzyıldan beri bütün ulusların kendi ulus-devletlerini kurma aşamalarında soy ve tarihlerinden yararlandıklarını, mitlerin yardımına başvurdıklarını ifade eden Anthony Smith, bu durumun Batı Avrupa’da 1800’lerde başladığını ve yarım yüzyıl sonra da Doğu Avrupa’ya yayıldığını ifade etmektedir.¹⁶⁴

Tim Judah’a göre mitler milliyetçi söylemde mobilizasyonda kullanılmakta, fakat genelde ulus-devlet oluşumu tamamlandıktan sonra sönüşe geçmektedirler.¹⁶⁵ İşte, Doğu Avrupa’yla Batı Avrupa mitlerinin araçsal kullanımı açısından ana fark burada belirlemektedir. Ulus-devlet örtüşmesinin tam olarak gerçekleşmediği, ne kendisinin ne de komşularının istikrarlı demokrasiler olduğu Sırbistan gibi Balkan devletlerinde, mitler hala kitleleri mobilize etmek için çok güçlü bir araç olmaktadır. Sırp mitlerinin ve ulusal tarihinin sürekli olarak gündemde tutulması 80’lerde Yugoslavya’nın parçalanma sürecinde, 1990’larda yaşanan iç savaşta ve bugün de Sırp siyasetinde etkisini sürdüren bir dinamik olmuştur. Sırp ulusal mitleri, sınırların yeniden ele alınmasını, azınlıkların ve Sırbistan’da yaşayan diğer ulusların zorunlu göçleri ve de yarı-otoriter rejimlerin kuruluşu için bir araç olarak kullanılmışlardır.

Anlamsal olarak bakıldığında mitler, gerçek olmayan bir söylemin kategorileştirilmesini ifade eder. Mitler, bir anlamda hayallerin dünyasıdır, ve tamamıyla bir gerçeklik içermediklerinden halkların geçmişlerini dile getiren tarihin de karşısında yer almakla birlikte; milliyetçiler tarihi mitlerin yaratımı için bir araç olarak kullanırlar.¹⁶⁶ Böylece tarih, milliyetçilerin elinde bir ulus hakkında bir takım görüşleri güçlendirmek ve bir ulusun üyelerini kendi ‘yüceliklerine’ inandırarak mobilize ettikleri ‘kullanılabilir bir geçmişe’ dönüşür. Bu kullanılabilir geçmiş mitlerin çekirdeğini oluşturur.

¹⁶⁴ Anthony Smith, “The Origins of Nations”, **Nationalism**, Ed. by, John Hutchinson & Anthony D. Smith, Oxford: Oxford University Press, 1994, s. 150.

¹⁶⁵ Tim Judah, **The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia**, New Haven: Yale University Press, 1997, s. 41.

¹⁶⁶ Joanna Overing, “The Role of Myth: An Anthropological Perspective, or: ‘The Reality of the Really Made-Up’”, **Myths and Nationhood**, Ed. by. Geoffrey Hosking, George Schöpflin, London, Hurst & Company, 1997, s. 2-4.

Mitlerin, dünyayı herhangi biri için anlaşılabilir hale getirebilme, yani olayları ve sebep-sonuç ilişkilerini basitleştirme özellikleri vardır. Bu basitleştirme sonucunda tarihi olaylar temel alınarak, şimdiye kadar olanların nedeni ve gelecekte olacakların tahmininin yapılması da çabuklaşır. Basitleştirme diğer taraftan, bir ulusun mitler aracılığıyla hem bugünle dün arasında bir karşılaştırma yapmasını sağlarken, hem de bugünkü davranış biçimleri için bir haklılık gerekçesi, meşruiyet zemini oluşturmaları açısından önem kazanırlar. Mitler, aynı zamanda, zaman kavramının da ayrılmaz bir parçası olarak yer alırlarken, geçmişle bugün arasındaki ayrımın yok olmasına hizmet ederler. Böylece ya geçmişi bugüne taşırlar, ya da bugünü geçmişe götürürler.

Sırlara göre tarihin hatta insanlığın temelinde kendileri vardır. Olga Lukoviç tarafından çıkarılan “Sırlar en eski millet” adlı kitaba göre bugünkü Çin dilinde birçok Sırpça kelime, hatta Sibir’in adının Sırpça’dan geldiği iddia edilmiştir.¹⁶⁷

1992’de yazılan Catena Mundi ansiklopedisi ise, Bizans İmparatoru Porifgorena’nın yazılarını kabul etmeyerek Sırların Balkanlardaki varlığını Porifgorena’nın kaydettiğinden çok daha eskiye dayandığını iddia etmektedir. Uzun zaman önce terk edilen XIX. yüzyıl fikirleri tekrar empoze edilmeye başlanmıştı. Bu fikirler XIX. yüzyılda bile komik bulunmuştu ancak XX. yüzyılın sonunda bu fikirle romantik hikâyelerle süslenince kamu tarafından olumlu karşılanmıştır. Kendilerinin bütün Slavların atası olduklarını iddia eden Sırlar, iddialarını daha da ileri götürüp Cermenlerin de ataları olduklarını savunmaktadırlar.

Tito döneminde Yugoslav kimliği altında büyük ölçüde denetim altında tutulan Sırp Milliyetçiliği Sırbistan içinde giderek baskıcı bir şovenizme dönüşürken, Sırbistan’ın diğer federe cumhuriyetlerle ilişkilerini de belirleyen baskın bir nitelik kazanmıştır.¹⁶⁸

Sırp milliyetçiliğini tetikleyen unsur Yugoslavya’nın dağılması olmuştur. Kendilerini federasyonun asli ögesi sayan Sırlar, bu durumu ülkenin yok olması

¹⁶⁷ Krliç, A.g.e., s.49.

¹⁶⁸ Şule Kut, “Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye’nin Bosna–Hersek ve Makedonya Politikası:1990–1993”, (der.) Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul:Der Yayınları, İstanbul, 1994, s.160.

dolayısıyla kendilerini de yok olması olarak algılamışlardır. Ayrılan cumhuriyetlerin izledikleri milli politikalar itibarı ile Sırbistan’a karşı soğuk tavır takınmaları Sırp milliyetçiliğinin kaygılarını derinleştirmiştir. Bu sebepten dolayı Bosna-Hersek’te yaşananları insanlık dışı olarak nitelememişler, kendi milli varlıklarını koruma ve devam ettirme amacı olarak görmüşlerdir.

Milliyetçiliğin insanları bağlayabildiği toplum aracılığıyla bireyler beklenmedik durumlarla ve ölümle baş edebilir, kendi hikâyelerini ölümsüz bir varlığın hikâyesine katarak ölümsüzlük kazanabilirler.¹⁶⁹

Milliyetçiliğin daha çok ahlaki ve felsefi boyutlarıyla tartışıldığı “milliyetçilikler çağı” 19.y.y.’da milliyetçiliğe yönelik olarak iki yaklaşımla karşılaşılır: Bunlardan ilki milliyetçiliğe sempati ile bakan, ikincisi ise milliyetçiliğe karşı çıkan ve onu tarihsel gelişim sürecinde geçici bir evre olarak gören eleştirel yaklaşımlardır. Milliyetçiliğin doğallığını sorgulamadan kabullenmeleri, onu toplumsal hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak algılamaları her iki yaklaşımın da ortak yönleri olmuştur.¹⁷⁰

Milliyetçiliğe sempati ile yaklaşan tarihçilerin milliyetçiliğin gelişiminde oynadıkları rol büyük olmuştur. Milliyetçi tarihçiler, geçmişini tarayarak belirli bir milletin varlığını kanıtlayacak bulguları ortaya çıkarmaya çalışmışlar (ya da yaratmışlar), milli kültürün temel öğelerini, örneğin gelenek ve görenekleri, sembolleri, törenleri keşfetmişler ya da tasarlamışlardı.¹⁷¹

Sırplar da “mağduriyetleri”ni sessiz bir biçimde yaşamamış, bir kahramanlık öyküsüne dönüştürerek milliyetçiliklerini beslemiştir. Ünlü Sırp Yazar Dobrica Cosic’in “Ölmek Zamanı” adlı oyunda bir Sırp Generali için yazdığı konuşma metni düşüncelerini özetler niteliktedir: “Herkes, her şey daima bize karşıdır! Ancak acılara feragâtle dayanabilmemiz ve yaşama irademiz sayesinde ki varlığımızı sürdürebiliyoruz!”¹⁷² Bu doğrultuda Sırplar tarafından ortaya çıkarılan yeni geçmiş

¹⁶⁹ Anthony Smith, **Myths and Memories of the Nation**, Oxford University Press, Oxford, 1999.

¹⁷⁰ Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları:Eleştirel Bir Bakış**, s.37.

¹⁷¹ Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları:Eleştirel Bir Bakış**, s.38.

¹⁷² Bora, **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, s.166.

ile bir taraftan Sırp insanının özelliklerini yüceltilmiş diğer taraftan Sırp milletinin tarihte sürekli haksızlığa uğradığı öne sürülerek nefret duygusu alevlendirmeye çalışılmıştır.

Sırp halkını nasıl duygulandırabileceğini bilen Sırp entelektüeller, 80'lerden sonra eski geçmişi ele alarak yeni geçmişi yaratmaya yönelmişlerdir. "Sırp'ların her zaman kendilerini savunma amacıyla savaşa girdikleri" ve akademisyen Dobrica Cosiç'in "savaşta kazananlar, barışta kaybedenler" sözü, Sırp halkının hem yeni geçmişini hem de yeni geleceğini belirlemede en çok kullanılan parolalar arasında yer almıştır.¹⁷³

Öte yandan propaganda yolu ile milliyetçiliği canlandırmayı hedefleyen Sırp'lar, bu amaç doğrultusunda medyanın yanı sıra edebiyat, sanat gibi diğer araçlara da yönelmektedir. Bu durumun bir örneği olarak Sırp Yazar Ivo Andrić romanların en çok 15.yy - 20.yy Bosna'sı üzerinde durmuş, Asyalı-Doğulu oldukları vurgulanan Türklerin Balkanlara macera için geldiklerini, onların etkisiyle İslâmı kabul eden Slavların, Doğu kültürü içinde kimliklerini kaybettiklerini vurgulamıştır.¹⁷⁴ Bu romanlarda Türkler; gerici, ilkel, baskıcı, adaletsiz ve Türk olmayan herkese karşı kin güden insanlardır.¹⁷⁵

Kendi kültürel ve sanatsal alanlarında toplumsal nefretlerini ifade eden Sırp milliyetçiliğinin tek hedefi etnik temizlik değil aynı zamanda Bosna-Hersek'te ki toplumun hafızasını ve kültürel yapısını temsil eden tüm eserleri ortadan kaldırmak olmuştur. Sırp çetniklerin işgal ettikleri bölgelerde kütüphane ve camileri yok etmeye çalışmaları, işgal ettikleri bölgelerde öncelikle entelektüelleri, kültürel liderleri, dini liderleri, öğretmenleri, avukatları, doktorları ve sanatçıları ortadan kaldırmaya çalışması, tarihin en büyük kitap yangınlarından biri olan Saraybosna Devlet Kütüphanesi yangınında bir milyon yüz bin ciltten fazla kitabın kütüphane ile birlikte yok edilmesi bu düşüncenin kanıtı gibidir.¹⁷⁶

¹⁷³ Krlić, A.g.e., s.49.

¹⁷⁴ Melahat Pars, **Makedon ve Sırp Romanlarında Türkler ve Türk İzleri**, Ankara:T.C.Kültür Bakanlığı Yay., 2004,s.246.

¹⁷⁵ Pars, A.g.e., s.247.

¹⁷⁶ www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=164, 12.04.2008.

Sırp milliyetçiliğinin ortaya çıkardığı propagandanın amacı gelecek savaşların senaryosunun zeminini hazırlamak olmuştur. Sırp rejimi ilk olarak Yugoslavya'nın dağılmasını önlemek amacıyla iki yeni öneri ortaya atmıştır: Buna göre bir taraftan Bosna-Hersek ve Hırvatistan'ın Sırp nüfusuna özerklik sağlamak amacıyla, kendi içinden ademi-merkeziyetçi yönetim biçimini kabul etmek, öbür taraftan bir insan-bir oy prensibine göre "modern federasyon" modelini oluşturmak. Merkezileşme ve ademi-merkezileşmenin kombinasyonu olan bu model Yugoslavya'daki Sırp nüfusun dominasyonunu öngördüğü için Bosna ve Hırvatistan yönetimince kabul edilmemiştir.

Bu aşamadan sonra ise, Sırp'ların milliyetçilik ideolojisine uygun bir "demokrasi" biçimini oluşturmak amacıyla savaşa girilmiştir. Bu demokrasi anlayışı, ancak yabancı unsurlardan arındırılmış ve bütün Sırp'ları tek çatı altında toplamış bir Büyük Sırbistan'da gerçekleşebilecekti.

Görüldüğü gibi Sırp milliyetçiliği tarihsel süreç içerisinde hiçbir zaman yokolmamıştır. Milletler ve milliyetçiliğin öneminin azalacağını öne süren pek çok sosyal bilimci uzun vadeli bir tarihsel bakış açısından yoksundurlar.¹⁷⁷ Daha uzun vadeli bir tarihsel bakış açısı, küreselleşmenin etnik kimlik ve millet oluşumunu aşındırmaktansa canlandıracağını ve günümüzde yaşanan dinsel canlanmanın millet oluşumunun altını oyduğu kadar ona katkı da yapabileceğini göstermektedir.¹⁷⁸

Günümüzde Sırp milliyetçiliğinin en son örneği RS'de görülmüştür. Bosna sözcüğüne rastlanılmayan Bosna Sırp'larının yeni marşlarında, Sırp Cumhuriyetinin "Parlayan güneşin, saygın ve iyi insanların yaşadığı ülke" olduğu ileri sürülmüş, ulusal armada ise Müslüman ve Hırvat motiflere hiç yer verilmemiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁷ John Hutchinson, "Milliyetçilik, Globalizm ve Medeniyetler Çatışması", Umut Özkırımlı (der.), **21. Yüzyılda Milliyetçilik**, Bilgi Üniversitesi Yay., 2008, İstanbul, s.78.

¹⁷⁸ Hutchinson, **A.g.m.**, s.78.

¹⁷⁹ www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=164,12.04.2008.

2.5. Dinsel Farklılıklar ve Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Etkileri

Üç etnite arasındaki fay hatlarının en büyüğü, dinin yarattığı kültürel iklimdir. Din, bu coğrafyada en önemli etnik kimlik belirleyicisidir. Din, yarattığı ayrım nedeniyle Yugoslav toplumunda da genellikle simgesel işleve sahip olmuş, hatta dinler ve mezhepler arasındaki çizgiler Tito döneminde neredeyse silinecek ölçüde soluklaştırsa da Bosna'daki Sırp saldırıları Yugoslavlık içinde yok olmaya yüz tutan Boşnak kimliğinin canlanmasını sağlamıştır..¹⁸⁰

“Güney Slavlarının Ülkesi” Yugoslavya halkları arasında, yüzyıllardır varlığını koruyan ve son iki yüzyıldır da kanlı iç savaşlara dönüşmüş olan bir çatışma vardır. Bu çatışmanın temel nedenlerinden birisi dindir. Güney Slavlarının en önemli iki parçası olan Sırp ve Hırvatlar, en başta aralarındaki mezhep farkı nedeniyle birbirlerinden ayrılırlar. Sırp Ortodoks, Hırvatlar ise Katoliktir. Katolik Slovenler Hırvatların, Ortodoks Karadağlılar ise Sırp'ların yanında yer alan diğer halklardır. Sırp ve Hırvat eksenleri arasında kalan Bosna-Hersek, son bin yıl boyunca bu iki eksene de dahil olmayan bir üçüncü halkı barındırdı. Bosna-Hersek'in Sırp ya da Hırvat olmayan bu asıl halkı, hep bu iki eksene aykırı bir kimlik taşımıştır. Bosnalılar, Osmanlı ordularının bölgeyi fethetmesinden önce ne Katolik ne de Ortodoks değildiler; Boşnakların dini kimliğinin kökenini Bogomil inancıdır. Bu Bulgar kökenli mezhep, 10. yüzyılda kendisine "Bogomil" adı verilen bir rahip tarafından kurulmuştur. Bogomillik, Hristiyan öğretisiyle arasındaki büyük fark nedeniyle, sapkın bir akım olarak görülmekteydi. Bogomillerin inançları arasında; Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediği, bunun bir ilüzyon olduğu düşüncesi vardı. Dolayısıyla Bogomiller Haç kültüne itibar etmemiş, hatta yanlış inancın bir ifadesi olduğu için Haç'a tepki duymuşlardır.¹⁸¹ Bogomil öğretisini benimsemiş Boşnaklar hem Katolik, hem de Ortodoks kiliselerine direnmiş ve Bosna Kilisesi'ni kurmuşlardır. Bölgede Katolik Kilisesi'nin etkilerini azaltan bu durumu hoş karşılamayan Papalık, Bosna'ya karşı Haçlı Seferlerini örgütlemiştir.¹⁸²

¹⁸⁰ Osman Karatay, “Etnik Tutumun Tarihsel Kökleri ve Türk Kimliğinin Geleceği”, <http://www.bilgesam.org.tr/levsel-aratrmalar/sosyo-kultur/66-etnik-tutumun-tarhsel-koekler-ve-tuerk-kmlnn-gelece-.html>, 10.12.2008.

¹⁸¹ <http://sancak.ihh.org.tr/dinamikler/temel/gostergeler.html>, ind. tar., 25.11.2008.

¹⁸² Malcolm, **Bosna'nın Kısa Tarihi**, s.65-88.

Sırların, en son Bosna ve Kosova’da gerçekleştirdikleri, tarihi şiddet, yıkım ve etnik temizlik politikalarını yalnızca siyasi ve iktisadi verilerle veya Yugoslavya’nın dağılmasına bir tepki ile izah etmek mümkün değildir. Sırp Ortodoks siyasi ve dini liderleri, tarihi, mitleri ve dini, kendi etnik temizlik siyasetlerine alet etmişlerdir. Etnik ve dini semboller, ritüeller ve önyargılar, Sırp etnik temizlik ideolojisinin unsurları olmuştur.

Sırp mitolojisi, Türkleri Mesih öldürenler ve Müslümanlığı tercih eden Boşnakları da ırklarına ihanet eden hainler olarak nitelendirmektedir. Sırp mitolojisine göre Prens Lazar’ın Kosova Meydan Savaşında yenilmesi ve savaş meydanında ölmesi, Sırp ulusunun bağımsızlığını kaybetmesi ve beş asır devam eden Osmanlı yönetiminin başlangıcıydı. Kosova Savaşı yenilgisi, Sırp siyasal merkez inşası hedefinin yok olmasıyla birlikte, Sırp kimliğinin oluşmasında son derece önemli rol oynamıştır.¹⁸³

Milliyetçiliği araçsalcılık temelinde değerlendiren Amerikalı siyaset bilimci Paul Brass’a göre etnik kimliklerin önem kazanmaya başladığı etnik dönüşüm sürecinde grupları ayıran sınırlar belirginleşir, eski sembollere yeni anlamlar yüklenir.¹⁸⁴

19. yüzyıl milliyetçi Sırp yazarları Lazar’ı Mesih figürüne dönüştürmüşlerdi. Kurgulanan mitolojiye göre Lazar’ın ölümü Sırp ulusunun ölümünü temsil ediyordu. Bu nedenle Sırp ulusu ancak Lazar yeniden dirilip, Sırp halkını, kendini öldürenlerden kurtarıp soylarını temizlediğinde yeniden dirilecekti. Milliyetçi Sırların, Müslüman Boşnak, Arnavut ve Türk unsurların hepsini birden Türk olarak adlandırarak, aşırı öfke beslemelerinin temelinde “Mesih öldürenler” mitolojisinin çok büyük etkisi vardır. Bu mitoloji o kadar kuvvetlidir ki, üzerinden altı asır geçmesine rağmen, ilk günkü tazeliğini koruyarak Balkanları kana bulamayı başarmıştır. Tarih 28 Haziran 1989’u gösterdiğinde bir milyondan fazla Sırp, Kosova Muharebesi’nin ve Prens Lazar’ın öldürülüşünün 600. yılı hatırasına, Kosova Meydan Muharebesi’nin yapıldığı Gazi Mestan Ovası’na toplanmışlardı. Prens Lazar’ın tabutu milliyetçi duyguları körüklemek için Kosova’dan alınarak Sırbistan’da dolaştırılmış ve yeniden Kosova’ya getirilmiştir. Milliyetçi Sırp siyasi liderleri, Sırp entelektüelleri ve Sırp Ortodoks Kilisesi törenlerin organizasyonunda aktif rol oynamışlardı. Bunun neticesinde Sırp Milliyetçiliğinin travması haline gelen

¹⁸³ Osman Karatay, **Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu**, Ankara:Orient Yay., 2006, Sayfa 35.

¹⁸⁴ Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, s.131.

Kosova Bozgunu'nun 600. Yılı anma törenleri Sırpların etnik ve dini mitolojisinin tüm sembollerinin ete kemiğe büründüğü bir geçit törenine dönüşmüştü.¹⁸⁵

Eric J. Hobsbawn da milletleri ve milliyetçiliği bir “toplumsal mühendislik” ürünü olarak görmektedir. Bu süreçte araştırılması ve aydınlatılması gereken en önemli olgu “ıcat edilmiş gelenekler”dir. İcat edilmiş geleneklerden kastedilen törensel ya da sembolik bir nitelik taşıyan ve açıkça ya da örtülü bir şekilde kabul edilmiş kuralları olan bir dizi alışkanlık ve uygulamadır. Bu uygulamalar sürekli tekrarlandıklarında belirli değerlerin ve davranış normlarının içselleştirilmesini sağlar, böylelikle de otomatik olarak geçmişle bugün arasında bir köprü oluşturur, süreklilik hissi yaratırlar.¹⁸⁶

Bu bakımdan Kosova Meydan Muharebesi'nin 600. Yılı anma törenleri; Bosna-Hersek ve Kosova'daki Müslüman soykırımının, tarih ve kültür katliamının temel arka planını oluşturan Sırp şiddetinin temel unsurlarının somut bir şekilde ortaya konulması açısından da ayrı bir öneme sahiptir. 1389'daki Kosova Meydan Muharebesi, Sırp belleğinin tarihsel dönüm noktasını; Kosova'daki Sırp Ortodoks Manastırları kutsal mekan anlayışını; Osmanlı ve Hırvat ustaşa yönetimlerinde soykırıma uğradıkları ve Kosova'da da Müslüman Arnavutlar tarafından soykırıma maruz bırakıldıkları iddiası mağduriyet psikolojisini; Slav Hıristiyanlığı ideolojisi de Sırp milliyetçiliğinin arka planını temsil etmekteydi. Sırp mitolojisinin bu unsurları siyasi ve dini liderlerin manipülasyonlarının yanına medya desteğini de alınca etnik temizlik için gerekli zemin oluşturulmuştur.

“Kosova bölgesi; Balkanlar bölgesinde tarih sahnesine güçlü bir şekilde çıkmak çabasının bir uzantısı olan “merkezileşme / mülkleşme” politikalarının şekillendiği bir alandır. Kosova bölgesi, Balkanlar bölgesinde var olan siyasal entitelerin merkezileşme süreçleri açısından milat olarak nitelendirilebilecek gelişmelerin yaşandığı bir alandır.” Sırp Ortodoks Kilisesi 1346 yılında Kosova'nın Pec (İpek) şehrinde kurulmuştu ve Sırpların en eski dini mabetleri bu şehirdeydi. Daha önce çoğunluğu Sırlardan oluşan Kosova'da zamanla, göçlerin ve Müslüman Arnavutların yoğun nüfus artışı sebebiyle, Sırp nüfusu %10'a kadar düştü. Bu

¹⁸⁵ Osman Karatay, **Kosova Kanlı Ova**, İstanbul:İz Yay., 1998, Sayfa 97.

¹⁸⁶ Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, s.136.

sebeple Sırp din adamları ve entelektüelleri Sırpların Kosova’da soykırıma uğradıklarına dair tezler öne sürmektedirler.¹⁸⁷

Osmanlılar Bosna’da kendi klasik yönetim kurumlarını oluşturmuş, Müslüman Boşnaklar da bölgedeki Osmanlı kültür ve uygarlığının temsilcisi ve sahibi haline gelmiştir. Doğal olarak, Bosna-İstanbul ilişkisi, Boşnakların yönetime büyük oranda katıldıkları özel bir nitelik taşımıştır. Bu nedenle, kimi Sırp ve Hırvat tarihçilere göre, Osmanlı yönetimi, Müslüman halkın toplumsal-siyasal bakımdan imtiyazlı sınıfa yani sömürenler sınıfına mensup olduğu, Hristiyan halkın ise hemen hemen tüm kamu haklarından mahrum edildiği, sömürüldüğü karanlık bir ‘işgal’ dönemi anlamına gelir.¹⁸⁸ Osmanlı önyargısının etkili olduğu bu çevrelere göre, Türk egemenliği, Sırp larca son derece kötü bir dönemdir. Yeniçerilik, devşirmecilik sistemlerini de ‘ahlak dışı’ söylemiyle mahkum ederek Hristiyanların zorla veya ağır vergilerden kurtulmak amacıyla din değiştirmek zorunda kaldıkları görüşündedir.¹⁸⁹ Bir devşirme olan Sokollu Mehmet Paşa, Sırp lar Sırp’tır.Bununla birlikte Hırvatlar a göre de Hırvat’tır.¹⁹⁰

2.6. Büyük Sırbistan Projesi

Bosna-Hersek’i 20. yüzyıldaki etnik çatışmalara sürükleyen nedenler Batılı ülkelerin Osmanlı Devleti’ni milliyetçilik unsurunu kullanarak parçalamaya çalıştığı yıllara uzanmaktadır. Balkan ülkelerinde milliyetçilik hareketleri 19 yüzyılda ve Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılma döneminde başlamıştır. Bu hareketlerin temelinde dış devletlerin emperyalist emelleri yatmakta idi. Bunun başını ilk çeken ülke Rusya olmuştur.¹⁹¹ Rusya’nın Panslavizm akınımdan en fazla etkilenen iki ulus Rusya gibi Ortodoksluğu benimsemiş olan Sırp lar ve

¹⁸⁷ Karatay, **Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu**, s.7.

¹⁸⁸ Eker, **A.g.m.**, s.80-90.

¹⁸⁹ Varto Murvar, **Nation and Religion in Central Europe and the Western Balkans-The Muslims in Bosna, Hercegovina and Sandžak: A Sociological Analysis, Volume I**, University of Wisconsin, 1989, s.58.

¹⁹⁰ Tone Bringa, **Being Muslim the Bosnian Way: Identity and Communication in a Central Bosnian Village**, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1995 s.13.

¹⁹¹ Barbara Jelavic, **Russia’s Balkan Enlargement: 1806–1914**, UK: Cambridge University Press, 1991, s.24-42.

Yunanlılar idi. Osmanlı İmparatorluğu içinde ilk ayaklanan toplum Sırlar olmakla birlikte ilk bağımsız olan ulus Yunanlılar olmuştur.

Her iki toplumun da büyük Yunanistan ve büyük Sırbistan emelleri bu yıllarda yayılcı güçler tarafından teşvik edilmiştir. Bu güçler 19. yüzyıla kadar iç içe ve barış içinde yaşayan Balkan uluslarını milliyetçi söylemlerle ve vaatlerle kışkırtma politikası izlemişlerdir.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşları'nın sonunda imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarında büyük devletlerin çıkar hesapları Balkan topraklarının büyük bir kısmını Osmanlı Devleti'nden kopardığı gibi, Balkan ülkelerini kendi aralarında da ihtilafa sürüklemiştir. Berlin Antlaşması ile Karadağ, Romanya ve Sırbistan bağımsızlıklarını kazanırken Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik olmuş, Bosna-Hersek, ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun idaresi altına bırakılmıştır.

Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhakına en büyük tepki Sırbistan'dan gelmiştir ve 1990'lı yıllarda Balkanlar'ı kabusu çeviren Sırp milliyetçiliğinin ve Büyük Sırbistan hayallerinin temelleri bu olay ile atılmıştır. Sırbistan, Bosna-Hersek topraklarını 19. yüzyılda kaybetmeyi kabullenemediği gibi 1990'larda Yugoslavya'nın dağılması sonunda Bosna-Hersek'in bağımsızlığını da aynı şekilde kabul etmemiştir.

Sırbistan'ın özerkliğiyle birlikte, Balkanlar'da “Büyük Sırbistan”ın kurulması yönünde fikirler ileri sürülmeye başlamıştır. Nitekim 1843 yılında, Sırbistan İçişleri Bakanı olarak görev yapmaya başlayan İliya Garaşanin “Naçertanije” isimli gizli belgesinde, ilk olarak temellerini Frantisek A.Zach'ın attığı büyük Sırbistan projesini geliştirmiştir.¹⁹² Garaşanin, Sırp Çarı Duşan'ın Orta Çağ'da başlattığı “Bizans İmparatorluğu yerine büyük bir Slav çarlığının kurulması” projesinin Türkler yüzünden kesintiye uğradığını belirtmiştir. Türklerin kurduğu devlet Balkanlar'da ölmekte olduğuna göre, Garaşanin, eski Sırp fikirlerinin yeniden

¹⁹² Ivo Banac, “Sırbistan'da Milliyetçilik”, (çev.)Gencer Özkan,Kemal Saybaşıllı,Gencer Özkan,**Yeni Balkanlar Eski Sorunlar**:İstanbul,Bağlam Yay., 1997, s.95.

hayata geçirilmesinin zamanı geldiğine işaret etmiştir. Bu çerçevede, Osmanlı Devleti yönetimi altındaki Bosna'nın Sırplaştırılmasına yönelik önlemler üzerinde durmuştur. Örneğin Garaşanin, genç Boşnakların Sırp devletinde üst düzey memurlar olarak yetiştirilmesini, ardından “öğrendikleriyle” memleketlerinde hizmete gönderilmelerini önermiştir. Ayrıca, Boşnaklara Slav bilincinin aşılması uğruna, Bosna'nın genel tarihi ile ilgili kitapların da Sırbistan'da hazırlanmasının önemli olduğunu belirtmiştir.¹⁹³ Garaşanin, Zach'ın planının “Sırbistan'ın dışında yaşayan tüm Sırları kapsaması” için yeni gerekçeler eklemiştir.¹⁹⁴ Görüldüğü gibi Balkan tarihi sadece kalemle değil, bilinçli devlet politikaları ile de değiştirilmeye çalışılmıştır. Daha bu tarihlerde hem Zach hem de Garaşanin Bosna'nın olası bağımsızlığının engellenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Onlara göre Bosnalılar şuna inanıyor olmalıydılar: Sırbistan'ın koruyuculuğu altında bir devletin kuruluşuna karşı durdukları taktirde, Sırlar birbirlerini çekememeleri ve birbirleriyle savaşmaları nedeniyle, zayıf düşecek ve tüm baskılara boyun eğen küçük eyalet hanlıklarına bölüneceklerdi.¹⁹⁵

Garaşanin tarafından geliştirilen “Büyük Sırbistan Projesi”, Stevan Molyeviç tarafından hazırlanan 20 Haziran 1941 tarihli ve “Homojen Sırbistan” isimli memorandumda açıklanmıştır. Söz konusu memorandumdaki ana fikre göre, “Sırların Yugoslavya içinde yönetici millet olma hakları vardır. Böyle bir şeyin gerçekleşebilmesi için, Sırların yaşadığı bütün bölgeleri içerecek şekilde homojen bir Sırbistan oluşturulmalıdır”. Bir başka ifadeyle, büyük Sırbistan'ın oluşturulması için, kentler ve köyler etnik açıdan temizlenip, Sırp olamayanların yerine Sırların yerleştirilmesi gereklidir. Bu çerçevede, 20 Aralık 1941'de Çetnik lideri Draza Mihailoviç'in yayımladığı bir talimatta, Bosna ve Sancak'ta yaşayan Boşnakların ve diğer Müslümanların yok edilmesi, geri kalanların ise Türkiye'ye ve diğer bölgelere sürülmesi emredilmiştir.

Özetle Balkanlar yaşanan çatışmanın ana nedeni, işgal metodu ile Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin sınırlarını değiştirme konusunda Sırbistan'ın gösterdiği kararlılık olmuştur.

¹⁹³ www.genocid.org, 20.10.08.

¹⁹⁴ Banac, **A.g.m.**, s.95.

¹⁹⁵ **A.g.m.**, s.97.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ BOSNA-HERSEK CUMHURİYETİ ve DEVAM EDEN SORUNLAR

3.1. Dayton Bosna'sının Yapısal Sorunları

21 Kasım 1995'te, dönemin Bosna-Hersek, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Hırvatistan Cumhurbaşkanları; Aliya İzetbegović, Slobodan Milošević ve Franjo Tuđman arasında Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla Bosna'daki savaş sona ermiştir. Dayton Barış Anlaşması'nın biri kısa, diğeri de uzun vadeli olmak üzere iki temel amacı vardı: Kısa vadede savaşın durdurulması, ölümlerin ve yıkımların önüne geçilmesi; uzun vadede ise, kalıcı barış ve istikrar için gerekli ortamın inşa edilmesi hedeflenmiştir. bu amaçların gerçekleştirilmesi bağlamında bir hayli yol katedildiği ortadadır. Bosna-Hersek'te şu anda barış hakimdir. Hareket özgürlüğü ülke çapında sağlanmış, Bosna-Hersek Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla Boşnaklar, Bosnalı Sırlar ve Bosnalı Hırvatlar ülke çapında kurucu milletler olarak kabul edilmiştir.¹⁹⁶ Savaş yıllarında büyük zarar gören Saraybosna ise, eski görünümüne kavuşmuştur. Bütünüyle yabancı yardımlara bağımlı olan Bosna ekonomisinin büyüme hızı günümüzde yüzde 5'in üzerindedir.¹⁹⁷

Dayton Barış Anlaşması'nın Bosna açısından diğeri bir önemi daha vardır. Bu anlaşma sayesinde Bosna-Hersek, uluslararası alanda tanınmış sınırları ve toprak bütünlüğü ile bağımsız bir devlet olarak ayakta kalmayı başarmıştır. Diğeri taraftan, YSFC içinde 1969'da "Müslümanlar" adı altında kurucu unsur olarak tanınan Boşnaklar, Dayton Barış Anlaşması'nın dördüncü eki niteliğinde olan Bosna-Hersek Anayasası'nda gerçek isimleriyle (Boşnaklar) ayrı bir millet olarak sayılmışlardır.

Bunların dışında, Dayton Barış Anlaşması, Bosna-Hersek devletinin ve toplumunun yeniden bütünleşmesi için gerekli temeli atmıştır. Dayton Barış

¹⁹⁶ Erhan Türbedar, "Bosna Hersek'te Anayasa Değişikliği: Normal Bir Devlete Dönüşme Umudu", **Stratejik Analiz**, Cilt 2, No. 25, Mayıs 2002, s. 34-40.

¹⁹⁷ Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) Raporu, Transition Report 2007: People in Transition, Kasım 2007.

Anlaşması'nın olumlu taraflarını kimse yadsıyamaz. Ancak, bu anlaşma ülkeye bir takım sıkıntılar da beraberinde getirmiştir. Her şeyden evvel, Dayton Bosnası artık normal bir devlet sayılamazdı. Nedeni ise, savaş yıllarının geride Boşnakların, Bosnalı Sırpaların ve Bosnalı Hırvatların ayrı ayrı kontrollerinde ve etnik açıdan homojen olan bölgeler bırakmış olmasıydı. Dayton Barış Anlaşması ise böyle bir etnik bölünmüşlüğü yasallaştırdığı için, ülkenin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına ciddi ve sürekli bir tehdidi beraberinde getirmiştir.

Bosna-Hersek'in iki entitesi, Bosna ve Hersek Federasyonu (FBiH) ile Sırp Cumhuriyeti (RS), kendilerine has siyasi kurumlarıyla, polisleriyle, yargı mekanizmalarıyla, eğitim sistemleriyle, medyalarıyla ve bağımsız devletlere özgü diğer kurumlarıyla, adeta aynı devlet içinde “iki küçük devlet” haline gelmiş, birbirlerinden uluslararası güç tarafından denetlenen yaklaşık 1400 kilometre uzunluğundaki bir sınır ile ayrılmışlardır.¹⁹⁸ FBiH on kantona bölünmüş, Hırvatların kontrolündeki kantonlarda ise Hırvatlar neredeyse bağımsız bir yönetim oluşturmuştur.

Dayton Barış Antlaşması ile uzlaşmaya varılan Bosna-Hersek devlet modelinde her iki entitenin kendine özgü, farklı siyasi ve ekonomik yapılanması da mevcuttur. FBiH'in siyasi yapısı üç düzeyden oluşmaktadır: Entite düzeyi, kantonlar düzeyi ve belediyeler düzeyi.¹⁹⁹ Entite düzeyinde iki kanatlı bir parlamento, bir başkan ve iki başkan yardımcısı vardır. Federasyon içerisinde oluşturulan 10 kanton nüfus yapılarına göre “Hırvat yoğun”, “Boşnak yoğun” veya “etnik olarak karışık” kantonlar olarak ayrılmışlardır. Buna göre Federasyon bünyesinde 5 Boşnak yoğun, 3 Hırvat yoğun ve 2 karışık kanton bulunmaktadır. Sırpaların nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu diğer entite RS ise yedi yönetim bölgesine ayrılmıştır.²⁰⁰

Bütün bunlara ilave olarak Bosna Hersek'in kuzeydoğusunda yer alan özel statüye sahip, yaklaşık 80 bin nüfuslu Brčko bölgesi bulunmaktadır. Karma nüfusa sahip Brčko, herhangi bir entiteye bağlı olmayıp Mart 2000'den beri özerk

¹⁹⁸ Yürür, s.164.

¹⁹⁹ A.g.m., s.164

²⁰⁰ Florian Bieber, **Post-War Bosnia Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance**, İngiltere:Macmillan, 2005, s. 62-63;Bkz Ek I.

hükümete, özerk yürütme ve yargı gibi organlara, ayrıca özerk polis teşkilatına sahiptir.²⁰¹

Bosna-Hersek'in bu idari şekli nedeniyle gelirin % 40'ı devlet mekanizmasının finansmanı için kullanılmaktadır. Nitekim, şu andaki nüfusunun 4 milyon altında olduğu tahmin edilen Bosna-Hersek'te aynı anda 1200 yargıç ve savcı, 760 milletvekili, 180 bakan, 14 başbakan, 5 cumhurbaşkanı görev yapmaktadır.²⁰² Geçmişte entitelerden devlet düzeyindeki kurumlara daha çok yetkinin devredilmesi ile özellikle 1992-1995 yıllarında silah yoluyla Bosna-Hersek'in yıkılması üzerinde çalışan Bosnalı Sırpların, - her ne kadar savaş sonrası dönemde devlet düzeyindeki kurumların güçlenmesini ve gerekli kanunların alınmasını engelleseler de- yetkilileri büyük ölçüde kısıtlanmıştır.²⁰³

Birleşmiş Milletler yüksek temsilciliği OHR (Organization of High Representative), Bosna-Hersek'teki sorunların giderilmesinde birçok faaliyetlerde bulunmuştur. OHR, Bosna'daki barışın korunması, etnik gerginliğin hafifletilmesi, ülke çapında hareket özgürlüğünün sağlanması, mültecilerin bir kısmının geri dönmesi, gayrimenkullerin sahiplerine geri verilmesi gibi konularda önemli adımlar atmıştır.²⁰⁴ OHR sayesinde günümüzde Bosna-Hersek'in ordu, istihbarat ve gümrük gibi ortak kurumları da bulunmaktadır. OHR'yi temsil eden Yüksek Temsilci'nin yetkileri Dayton Barış Anlaşması'nın 10. ekinde belirlenmiş ve söz konusu Yüksek Temsilci barış anlaşmasının sivil kısmının uygulanmasının yorumlanmasıyla ilgili nihai otorite olarak tanımlanmıştır. Barışı Uygulama Konseyi'nin (PIC) Aralık 1997 tarihli Bonn toplantısında ise, Yüksek Temsilci'ye yasal yükümlülükler ve Dayton Barış Antlaşması'na uymayan resmi görevlileri görevlerinden alma; Bosna-Hersek'in ilgili kurumları bazı gerekli yasaları almadığı zaman ise, Yüksek Temsilci'ye söz konusu yasaları dayatma yetkisini tanımıştır.

²⁰¹ Allan Rosenbaum, "Building One Local Government from Three: A Progress Report from Brcko", Nenad Dimitrijevic ve Petra Kovacs (der.), **Managing Hatred and Distrust: The Prognosis for Post-Conflict Settlement in Multiethnic Communities in the Former Yugoslavia**, Budapeşte: Open Society Institute Press, 2004, s. 41-59.

²⁰² Erhan Türbedar, "Kosova'nın Bağımsızlık İlanı Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri" **Avrasya Dosyası**, Cilt / Vol. 14, Sayı/No 1, 2008,s.38.

²⁰³ Türbedar, "Kosova'nın Bağımsızlık İlanı Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri", s.38.

²⁰⁴ **A.g.m.**, s.40

Bosna-Hersek Yüksek Temsilcisi'nin 1997'de genişletilen bu yetkileri literatürde "Bonn yetkileri" olarak bilinmektedir. Bosna-Hersek'te görev yapmış değişik yüksek temsilciler ise 2006'nın sonlarına kadar Bonn yetkilerine yaklaşık 150 kez başvurmuştur.²⁰⁵ Örneğin, Bosna-Hersek yüksek temsilcilerinden Wolfgang Petritsch, ülke içinde üçüncü bir Hırvat entitesini oluşturmaya çalıştığı gerekçesiyle 7 Mart 2001'de, Hırvat asıllı Ante Jelaviç'in Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığındaki üyeliğine son vermiştir.²⁰⁶ Bununla birlikte Bosna-Hersek, bölünmüş olmaktan kurtulamamakta tam olarak bir devletin işlevlerini yerine getirememektedir.

Mültecilerin ve yerlerinden edilmiş kişilerin evlerine dönüşlerinin ve hareket serbestisinin sağlanması, insan hakları ihlallerinin engellenmesi, savaş suçlularının yakalanması ve gerek entiteler gerekse devlet düzeyinde ortak kurumlarının oluşturulması konuları başta olmak üzere Dayton Antlaşması'nın sivil yönlerinin uygulanmasında hâlâ eksiklikler bulunmaktadır.²⁰⁷ Dayton Antlaşması ile Bosna'ya gelen ikili barış günümüze dek hiç bozulmamıştır.²⁰⁸ Ancak Bosna'ya nihai barışın geldiğini söylemek de doğru bir tespit değildir. Çünkü antlaşma ileride savaşın tekrar patlak vermesine neden olacak hükümleri de içermektedir. Öncelikle barış tarafların kendi istekleri doğrultusunda olmamış, tamamen dış etkenlerin zorlaması sonucu imzalanmıştır. Gerek toprak paylaşımı gerek devlet yapısından tatmin olmayan Sırların ve Hırvatların ellerine imkân geçtiği takdirde Sırbistan ve Hırvatistan'la birleşme niyetlerini korumaları nihai barışın önündeki bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Dayton'ın hâlen yukarıdan empoze edilerek uygulanmaya çalışılması da tarafların tatminsizliğinin boyutlarını giderek artırmaktadır. Bu bağlamda Bosna'nın Dayton sonrası karşı karşıya kaldığı kaos, yalnızca etnik milliyetçi tarafların varlığı ve yerel engellemeler değil uluslararası toplumun uyguladığı stratejideki aksaklıklardır. Dayton ile oluşturulan Bosna, karmaşık yapısı ve karar alma mekanizmasının işlevlerini yerine getirmekten uzak görüntüsüyle,

²⁰⁵ Türbedar, "Kosova'nın Bağımsızlık İlanı:Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri", s.40.

²⁰⁶ Bosna-Hersek'te, üç kurucu milleti temsil eden üç kişilik bir cumhurbaşkanlık sistemi vardır. Bir Boşnak, bir Bosnalı Sırp ve bir Bosnalı Hırvat temsilcilerinden oluşan cumhurbaşkanlığın üyeleri, dört yıllık süre içinde sekiz ayda bir dönüşümlü olarak cumhurbaşkanı görevini yapmaktadırlar.

²⁰⁷ "Bosnia: Ten Years After", **Transition Online**, 22 Kasım 2007, <http://www.tol.cz>.

²⁰⁸ Yürür, **A.g.m.**, s.164.

alıştığımız “devlet” kavram ve anlayışından oldukça uzaktır.²⁰⁹ Dayton kapsamlı bir ateşkes antlaşmasının hükümlerini içermektedir ve Yugoslavya’daki savaşı bitirmek için yapılan en başarılı adımdır. Ancak Dayton Antlaşması birleşik bir Bosna devletinin siyasi yapılanmasını yeterince oluşturamamıştır. Öte yandan Bosna’da anayasa halkın temsilcileri ve meclisi tarafından değil uluslararası toplum tarafından oluşturulmuştur. Dayton Antlaşması birleşik bir Bosna oluşturulmasını hedeflemesine rağmen, uygulamada Bosna yeterince bütünleşememiştir. Boşnaklar ve Hırvatların bir federasyon çatısı altında birleşmeleri uygun görülüşken, savaşı başlatan halk olarak kabul edilen Sırpların etnik temizlik politikalarıyla belirlenen sınırlarının antlaşma ile bir cumhuriyet olarak onaylanmış olması uluslararası toplumun bir çelişkisi olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim barış müzakerelerinin lideri Richard Holbrooke, Sırp kesimini Cumhuriyet adı ile tanımış olmalarının Dayton Antlaşması’nın en önemli kusurlarından birisi ve Sırp tarafına verilen büyük bir ödün olduğunu açıkça ifade etmiştir.²¹⁰

3.2. Dayton Bosna’sındaki Etnik Sorunlar

Savaş sonrası dönemde Bosna-Hersek’teki etnik ilişkilerde olumlu yönde ilerlemeler kaydedilmiştir. Daha önce birbirine karşı savaştan Bosna-Hersek vatandaşları günümüzde Bosna-Hersek ordusunda birbirleriyle sürtüşmeden askerliklerini yapmaktadırlar. Tabi gündelik yaşamda ülkenin geleceğine ilişkin görüş farklılıklarının da mevcut olduğu bir gerçektir. Bölgesel anlamda düşünüldüğünde, bugün Boşnaklar, Bosnalı Sırp ve Bosnalı Hırvatların bir arada değil, sadece yan yana yaşadıkları söylenebilir. Etnik çizgiler doğrultusunda şekillenen Bosna-Hersek toplumunda, devletin ve toplumun ortak değerlerinin ne olduğu ve bu değerler uğruna mücadele etmek konularında bir görüş birliği sağlanamamaktadır. Devlet yapısının oluşması aşamasındaki ilk ve en önemli adımlardan birisi serbest seçimlerin gerçekleştirilmesi idi. Nitekim Bosna’da barışın imzalanmasından sonra devlet düzeyindeki ilk genel seçimler çatışmaların sona ermesinden dokuz ay sonra 14 Eylül 1996 tarihinde AGİT gözetiminde

²⁰⁹ Birgül Demirtaş Coşkun ve Ömer Engin Lütem, **Balkan Diplomasisi**, Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Ankara: Astem Yayınları, Ankara, 2001, s.200.

²¹⁰ Holbrooke, **A.g.e.**, s. 438.

yapılmıştır. Bosna'nın etnik olarak bölünmüşlüğü'nün kanıtları barış antlaşmasından sonra da kendini göstermiştir. 1996 tarihli seçimler, Bosna halkının ülkeyi çok uluslu tek bir devlet yapısına taşıyacak politikacıları seçmek yerine savaş öncesi oluşturulmuş ve savaşın tetikleyicisi milliyetçi partileri tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Bunda en önemli etken aralarında büyük bir savaş yaşayan etnik unsurların birbirlerine güvenmemesi ve her birini temsil eden milliyetçi partilerin çıkarlarını koruyacağına inanmaları olmuştur. Bosna'daki siyasi arena iç savaş öncesinde ülkede örgütlenmiş olan etnik milliyetçiliğe dayalı partiler ile bu partilerden milliyetçiliğin boyutu ve diğer konulardaki görüşleriyle farklılık gösteren küçük partilerden meydana gelmektedir. Bu doğrultuda Bosna'daki siyasi partileri; FBİH merkezli Boşnak ve Bosnalı Hırvat partileri ile RS merkezli Bosnalı Sırp partileri olarak üç gruba ayırmak mümkündür. Bosna siyasetine farklı siyasi görüşleri temsil eden ideolojik partiler değil, etnik çıkarları ön planda tutan ve milliyetçilikten yola çıkan partiler damgasını vurmaktadır. Söz konusu partiler Dayton Barış Antlaşması'nın ardından geçen süre içerisinde uluslararası himaye yönetiminden duydukları memnuniyetsizlikleri devamlı olarak dile getirmiş ve getirmektedirler. Boşnak, Sırp ve Hırvat halklarının liderleri görüntüsü sergileyen parti ileri gelenleri OHR'yi her zaman siyasetin belirlenmesinde etnik yapıların korunacağı ilkesini göz ardı etmekle suçlamışlardır.²¹¹ OHR, etnik milliyetçi partilere karşı çıkmaktadır, ancak Dayton Antlaşması'nın üç etnik anayasal halkın mevcudiyeti üzerine kurulduğu göz ardı edilmemelidir. OHR ise, söz konusu partileri yalnızca kendi halklarının çıkarlarına çalıştıkları için Bosna'nın demokratikleşmesi yönünde bir engel olarak değerlendirmiştir.²¹² Bosna-Hersek genelinde savaştan sonra ve 1996 yılında yapılan ilk genel seçimler 6 ana alandaki üyelerin belirlenmesi için gerçekleştirilmiştir. Bunlar; Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi, Bosna-Hersek Meclisi, RS Cumhurbaşkanlığı, FBİH Meclisi, RS Meclisi, FBİH'deki Kanton Meclisleri'dir. Seçim sonuçlarına bakıldığında etnik milliyetçi partilerden Boşnakların desteklediği Demokratik Eylem Partisi (SDA) seçimleri yüzde 45 oy oranı ile kazanırken, ikinci parti yüzde 21 ile Sırpların desteklediği Sırp Demokrat Partisi (SDS), üçüncü parti ise

²¹¹ Janez Kovac, "Bosnia's British Bulldozer", **International War and Peace Report**, No. 383, 18 Kasım 2002.

²¹² Mirza Cubro, "Interview: High Representative, Paddy European Union", **Nezavisne Novine**, 19 Mayıs 2005.

yüzde 19 oy oranı ile Hırvatların desteklediği Hırvat Demokratik Birliği (HDZ) olmuştur. Bosna’da yapılan ilk seçim sonuçlarıyla ortaya çıkan savaş başlamadan önce ve savaşta liderlik edenlerin, barış döneminde de ülkeyi yönetmeye devam edecekleri ve düşmanların bir araya gelip barışın siyasi ve toplumsal sürecini yürütecekleri gerçeği idi.²¹³ Savaş suçu işlemekle itham edilen Radovan Karadžić’in seçimlere, dolayısıyla ülke yönetimine girmesine engel olunmuştur. Ancak Karadžić, perde arkasından iktidardaki partisini dolayısıyla ülkeyi yönetmeye uzun süre devam etmiştir. Bosna-Hersek’te 2006 tarihinde gerçekleşen son seçimlere kadar geçen sürede ülke siyasetine ağırlıklı olarak milliyetçi partiler damgasını vurmuştur. Bu gerçek ülkede gerçekleştirilmesi hedeflenen reform ve Avrupa ile entegrasyon sürecini geciktiren temel etken olmuştur. Gerçekleştirilen reformların çoğu OHR’nin dayatması ile mümkün olabilmiştir. 2006 seçimlerinin sonuçları halkın bugüne dek umut bağladığı milliyetçi partilerden uzaklaşmaya başladığının ve ülkenin bir türlü tam bağımsız bir statüye²¹⁴ kavuşamamasından kaynaklanan hoşnutsuzluğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. 1 Ekim 2006 tarihli cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinde milliyetçi partilerin oy oranları oldukça düşerken, ülkenin üçlü Cumhurbaşkanlığına ilk defa Boşnaklardan SDA, Sırlardan SDS ve Hırvatlarda HDZ dışındaki daha ılımlı partilere mensup olan adaylar seçilmişlerdir. Bununla birlikte hükümeti oluşturan koalisyon partilerine mensup ve farklı milletten olan liderlerin de Batı’ya daha yakın görünmekle birlikte kendilerinden önceki yöneticiler gibi kendi aralarında uzlaşamadıkları görülmektedir. Buna örnek olarak halen bir türlü üzerinde ortak bir tavır sergilenemeyen polis reformu konusu gösterilebilir ki, bu konu Bosna-Hersek’in Avrupa Birliği ile bütünleşme yolundaki temel görevlerden biridir.²¹⁵

3.2.1 Bosnalı Sırlar ve Bosna-Hersek

Dayton Barış Antlaşması sonrası en ciddi etnik sorunların Boşnaklarla Bosnalı Sırlar arasında yaşandığı ortadadır. Boşnaklar Bosna-Hersek’in yeniden

²¹³ Michael Pugh ve Margaret Cobble, “Non-Nationalist Voting in Bosnian Municipal Implications for Democracy and Peacebuilding”, *Journal of Peace Research*, Cilt. 38, No. 1, 2001, s. 29-30.

²¹⁴ Yürür, **A.g.m.**, s.168.

²¹⁵ Yürür, **A.g.m.**, s.169.

bütünleştirilmesi için çaba harcarken, Bosnalı Sırlar RS'nin yetkilerinin azaltılmasına karşı çıkmaktadırlar. En önemlisi RS vatandaşları Saraybosna'yı değil, Belgrad'ı kendi başkentleri olarak kabul etmekte ve Sırbistan'la gittikçe artan oranda özel ilişkiler geliştirmektedir. Sırp milliyetçileri açısından RS ayrı bir devlettir ve “geçici olarak” Bosna-Hersek toprakları içindedir.²¹⁶ RS Başbakanı Milorad Dodik dahi entitelerinin Bosna-Hersek devleti içinde isteksiz yaşadığını, bir devlet olarak Bosna-Hersek'in onlara dayatılmış olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bu yüzden Boşnakların çoğunluğu, RS'nin varlığının Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğüne sürekli bir tehdit oluşturduğunu düşünmektedir.

3.2.2. Bosnalı Hırvatlar ve Bosna-Hersek

Savaş öncesinde Bosnalı Hırvatların sayısı 800 bin civarında iken, günümüzde FBiH içinde ise 400 bine yakın Hırvatın yaşadığı tahmin edilmektedir.²¹⁷ FBiH içinde yaşayan bu 400 bin içinden bir kısmı, Bosna-Hersek devleti içinde kendini yeterince ifade edemediğini düşünerek, ana ülkeleri Hırvatistan'a göç etmeye çalışmaktadır. Hırvatların şikâyetlerinden biri, şimdiye kadar hiçbir Hırvatın FBiH başbakanı olarak seçilmemiş olması yönündedir. Öte yandan Hırvatların bir kısmı da, kontrol ettikleri bölgede kendilerine özgü “devlet içinde devlet” kurma hayaliyle yaşasa da Dayton Barış Anlaşması böyle bir oluşuma izin vermemektedir.

Diğer taraftan, şirketlerde, okullarda, üniversitelerde, sağlık kurumlarında, tiyatrodan, toplu ulaşımda ve toplumsal hayatın diğer alanlarında etnik bölünmüşlüğü izlerine rastlanılmaktadır. Bazı şirketler etnik prensibe göre eleman almakta, okullarda Hırvat ve Boşnak öğrenciler farklı bina ve sınıflarda, birbirinden ayrı öğretim sistemleri altında eğitim görmektedir.²¹⁸

²¹⁶ Türbedar, “Kosova'nın Bağımsızlık İlanı :Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri”, s.41.

²¹⁷ Türbedar, **A.g.m.**, s.41.

²¹⁸ Predrag Popovic, “Harmony a Long Way Of in Bosnia's Disunited Schools”, **Balkan Insight**, 13 Ekim 2006.

3.2.3. Halkların Eşitliği Konusu

Dayton Barış Antlaşması Bosna-Hersek topraklarında yaşayan, yaklaşık olarak birbirine eşit güçte üç milletin, Boşnaklar, Bosnalı Sırlar ve Bosnalı Hırvatların aşırı milliyetçi noktalarını törpüleyerek bir arada yaşamalarını sağlama hedefi ile yola çıkmıştır. Bosnalı halklar tarihte uzun yıllar birlikte yaşadıkları için Dayton ile halklar arasında kesin sınırlar çizilememiştir.²¹⁹

Nitekim her entite içerisinde, diğer entite halklarından azımsanamayacak derecede bir nüfus yaşamaktadır. Boşnaklar Bosna-Hersek'te en büyük etnik gruptur. Boşnakların ilk hedefi savaş zamanında da olduğu gibi, Bosna'nın uluslararası toplum tarafından tanınmış toprak bütünlüğünün sağlanmasıdır çünkü, Sırların Sırbistan ile Hırvatların da Hırvatistan ile birleştiği varsayılırsa Bosna'ya ve Boşnaklara 15 bin kilometrelik küçük bir toprak (orta Bosna, Tuzla bölgesi, Hersek'in kuzeyi, Bihaç ve Gorazde) kalmaktadır.²²⁰ Bu da Hristiyan Avrupa'nın ortasında küçük bir Müslüman devlet anlamına gelmektedir. Bu sebeple Boşnaklar 50 bin kilometrelik tüm Bosna topraklarını kapsayan çok uluslu ve toprak bütünlüğü uluslararası toplumun güvencesinde olacağı bir devletten yana tavır almış ve almaktadırlar. Bosna'nın etnik bakımdan ikinci büyük halkı olan Sırlar, bölgede savaşı başlatan halk ve toplu katliamların baş sorumlusu olarak kabul edilmelerine karşın hemen hemen bir "devlet içinde devlet" statüsüne yakın bir konum elde etmişlerdir. Yalnızca dışişleri bakanının bulunmadığı ancak istediği ülke ile belli antlaşmaları yapmakta serbest olan RS, özellikle kurumları bakımından Bosna içerisinde ayrı bir devlet karakteri taşımaktadır.²²¹ Her ne kadar "Büyük Sırbistan" hayallerinden geçici olarak vazgeçmiş de olsalar RS ile Sırbistan arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. RS yönetimi politikalarını genelde Sırbistan ile paralel olarak sürdürmektedir. RS bu yapısıyla, Bosna'da üniter bir devlet yapısına ulaşılması yolundaki en büyük engeli teşkil etmektedir. Ortak kurumların oluşturulması

²¹⁹ Yürür, A.g.m., 173.

²²⁰ Murat Praso, Demographic Consequences of the 1992-95 War, Mart-Nisan 1996, <http://www.barnsdle.demon.co.uk/bosnia/dem.html>.

²²¹ Florian Bieber, "Bosnia-Herzegovina: Developments towards a More Integrated State?", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Cilt. 22, No. 1, 2002, s.206.s. 212.

konusunda Sırp tarafı sürekli direnmektedir. Bu tavrın arkasında üniter devletin RS'yi ortadan kaldıracığı endişesi vardır.

Bosnalı Hırvatlar ise Dayton'dan en hoşnutsuz çıkan halk olmuştur. Bunun en önemli sebebi antlaşmada Hırvatlar için ayrı bir entitenin oluşturulmasının öngörülmemiş olmasıdır. Sırp'ların ayrı bir entiteyi teşkil etmeleri ve âdeta kendi devlet sınırlarına sahip olmaları Hırvatların büyük tepkisine²²² neden olmaktadır. 1994'te FBİH'i kuran Washington Antlaşması'nda Boşnaklar ve Hırvatların, ellerinde bulundurdıkları topraklarla etnik temele dayalı hiçbir bölgesel ayrım olmamak şartıyla tek bir yönetimde birleşmeleri öngörülmüştür. Ancak, savaşın üzerinden yıllar geçmesine rağmen savaşta Boşnaklarla Hırvatlar arasında bölünen toprakların fiilen birleşmesi hâlen mümkün olmamıştır.²²³ Hırvat halkının Dayton'dan en az fayda sağlayarak çıkmış olmasının doğurduğu netice antlaşmanın uygulanması sürecinde de, Hırvatların çoğunlukla memnuniyetsizliği ve uluslararası toplum ile uyuşmazlığı şeklinde kendini göstermektedir. Hırvatlar birlikte federasyon çatısı altında toplanmayı kabul ettiği Boşnaklar ile her konuda bir işbirliği içinde hareket edememektedir. Hırvatlar yıllarca başta seçim yasası olmak üzere, kantonların yönetiminde çeşitli konularda kendilerine yeterince hak tanınmadığında şikâyet etmişler, 10 kantondan 7'sinde Boşnak halkın nüfusunun daha fazla olduğu için mecliste eşit olarak temsil edilmediklerini vurgulamışlardır. Mostar kentinde 1994 Washington Antlaşması'nın imzalanması ile dağıtılan Hırvat paralel hükümetinin etkileri Dayton Antlaşması'ndan sonra da uzun süre devam etmiştir.²²⁴ Kasım 2000 tarihinde anayasal bir statüsü olmayan Hırvat Halklar Meclisi, Hırvat halkını paralel hükümetleri için referanduma çağırmış, Hırvatların büyük çoğunluğunun desteklediği milliyetçi parti HDZ önderliğindeki siyasi partiler bir araya gelerek 4 Mart 2001 tarihinde kendi sözde hükümetlerini ilân etmişlerdir. Hırvatların bu çıkışları üzerine dönemin Yüksek Temsilcisi Wolfgang Petrisch, 7 Mart 2001'de HDZ lideri ve Bosna üçlü devlet başkanlığı makamının Hırvat üyesi Ante Jelaviç'i siyasi bütün görevlerden azletmiş ve kendisine siyaset yasağı getirmiştir. Bosna'nın Batı ile ilişkileri bakımından, özellikle 2000 yılının başından itibaren Hırvatistan'ın AB ile bütünleşme sürecine girdiği de göz önüne alındığında,

²²² Yürür, **A.g.m.**,s.174.

²²³ Bieber, **A.g.m.**, s. 201.

²²⁴ David Chandler, **Bosnia: Faking Democracy After Dayton**, London: Pluto Press 2000 s. 80-81.

Hırvatların konumu ve önemi güçlenmektedir. Nitekim Hırvatistan yönetimi Bosna'nın bağımsızlığına saygı gösterecekleri ve Bosna'nın²²⁵ politikalarına Hırvat halkı lehine müdahale etmeyecekleri konusunda uluslararası topluma söz vermişlerdir.²²⁶ Uluslararası toplumun tüm karşı çıkmaları ve FBİH' deki aşırı milliyetçi temsilcilere siyaseti yasaklamalarına rağmen Bosnalı Hırvat siyasetçiler sıkça Hırvat halkın Bosna'nın üçüncü entitesi olarak kabul edilmesi çabalarından vazgeçmeyeceklerini dile getirmektedirler.²²⁷ Dayton'ın imzalanmasından ancak beş yıl sonra Bosna halklarının eşitliği için somut adımlar atılabilmiştir. Bu anlamdaki en önemli gelişme, Bosna-Hersek Anayasa Mahkemesi'nin, 1 Temmuz 2000 tarihinde aldığı ve "Bosna'yı oluşturan tüm halkların, Bosna topraklarının tamamında eşit derecede anayasal haklara sahip kurucu halklar olduklarına" dair karardır.²²⁸

Bosna-Hersek Anayasası ülkedeki kurucu milletleri Boşnak, Sırp ve Hırvat olarak tanımlarken, FBİH Anayasası Boşnak ve Hırvatları, RS Anayasası da Sırları kurucu millet olarak kabul etmekte idi. Bu bağlamda her iki entitedeki kurucu millet ya da milletler diğ erinde azınlık sayılmakta idi. Bu durum açıkça Bosna Anayasası'na bir aykırılık teşkil etmekte idi. Oysa hukuki olarak Bosna Anayasası entitelerin üzerinde bir metindir. Söz konusu çelişki Anayasa Mahkemesi'nin kurallarının bütün ülke genelinde bütün halklar için eşit şekilde uygulanmasını imkânsız kılmakta idi.²²⁹ Bosna-Hersek Anayasa Mahkemesi dört olumsuz oya karş ın beş olumlu oy ile, ülkedeki üç kurucu halkın birimlerde kurucu olması, dolayısıyla FBİH'de de Sırların, RS de ise Boşnaklar ve Hırvatların kurucu millet statüsünü elde etmeleri hükme bağlanmıştır. Bu kararın uluslararası toplumun zorlaması ile alınmış bir karar olduğu görülmektedir. Dayton'a göre, Bosna Anayasa Mahkemesi dokuz üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerden dördü FBİH temsilciler meclisinden (2 Boşnak ve 2 Hırvat), ikisi RS ulusal meclisinden seçilmekte olup diğ er üç üye de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi başkanı tarafından seçilen

²²⁵ Yürür, **A.g.m.**, s.175.

²²⁶ "Reshaping International Priorities in Bosnia and Herzegovina, Part hree: he End of the Nationalist Regimes and the Future of the Bosnian State", **ESI Report**, Berlin, 22 Mart 2001.

²²⁷ "Politicians Discuss Possibility of Bosnia Being Organized in Three Entities", **HINA News**, 20 Ağustos 2004.

²²⁸ "Constitutional Court of Bosnia-Herzegovina, Partial Decision, Case No. U5/98-III , 1 Temmuz 2000.

²²⁹ Bieber, **A.g.m.**, s. 211.

uluslararası üyelerdir. Bunun anlamı tek bir millet uluslararası toplumun isteklerine uygun doğrultuda bir kararı geçirebileceği gibi, iki millet birleşse bile uluslararası toplum istemedikçe bir kararı çıkartmaları mümkün olamayacağıdır çünkü söz konusu öneriye Sırp ve Hırvat tarafı karşı çıkarken, iki Boşnak üye ve üç yabancı üyenin oyuyla karar geçirilmiştir.²³⁰ Söz konusu karar uyarınca hem FBİH hem de RS anayasasında da 19 Nisan 2002 tarihinde gerekli değişiklikler yapılmıştır. Uygulamada her iki entitenin de gönülsüz olduğu görülmektedir. Özellikle RS'deki Boşnaklara ve Hırvatlara anayasal eşitlik tanınması konusunda Bosna-Hersek Anayasa Mahkemesi kararı ile çelişen uygulamalar mevcuttur. FBİH yönetiminde Boşnaklarla bile işbirliğinde zorlanan Hırvat tarafı Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı ile Sırpların da FBİH yönetiminde ve kurumlarında yer almasını istemediklerinden uygulamada katı davrandıkları gözlenmektedir.

Halkların eşitliği konusunda anayasa değişikliği konusu Bosna'nın bütünlüğüne ilişkin kararların alınması, alınsa bile uygulanmasının çok zor ve sabırlı bir bekleyişi gerektirdiğini göstermektedir çünkü söz konusu kararın uygulanmaya başlanması ile yakın gelecekte savaşta yerlerinden edilmiş mültecilerin geri dönüş süreçleri tamamlandığında her iki entite yönetiminde diğer entitenin halkı önemli çoğunluğa ulaşabilecektir. Her üç taraf için de bu hemen kanunla yerleşebilecek bir süreç değil, halkların bir arada yaşamaya karar vermelerini gerektiren bir süreçtir. Nihai olarak birleşik bir Bosna-Hersek yaratabilmesi açısından Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu kararının gerektiği şekilde uygulanması son derece önemlidir. Zira bu şekilde Bosna başkanlığı düzeyinde alınan bir kararın entitelerdeki her halk için eşit şekilde uygulanabilmesi mümkün olabilecektir. Bu zamana kadar alınan bütün kararların Yüksek Temsilciliğin baskısı ile alındığı ve hiçbir halkı yeterince memnun etmediği görülmektedir.

3.2.4. Mülteciler ve Mülkiyet Sorunu

UNHCR verilerine göre Dayton Barış Antlaşması'nın imzalandığı Aralık 1995 tarihinde yaklaşık iki buçuk milyon insanın yerlerinden edilmiş veya kaybolmuş

²³⁰ Bieber, **A.g.m.**, s. 201.

olduğu tahmin edilmektedir.²³¹ Antlaşma ile başlatılan ateşkes, mültecilerin evlerine dönüşü için kısmen elverişli bir ortam sağlamıştır. Dayton'ın "Mülteciler ve Yerlerinden Edilmiş Kişiler" başlıklı yedi numaralı eki uyarınca, mülteci ve yerlerinden edilmiş kişi durumunda bulunanların evlerine dönüşlerinin bir hak olduğu kabul edilmiştir.²³² Bununla birlikte Barış Antlaşmasının imzalanmasından bu yana geçen 13 yıl içinde söz konusu kişilerin evlerine dönmeleri konusunda istenilen ölçüde başarı sağlanamamıştır. 1995 yılından bu yana mülteci dönüşlerini hızlandırma amaçlı programlara 500 milyon doların üzerinde para harcamış olan BM, altyapı ve konut onarımı, istihdam yaratımı ve sağlık ve eğitim hizmetlerinin artırılması gibi sorunlarla başa çıkabilmek için Bosna'nın yeniden inşasında uluslararası toplumun yardımının şart olduğunu belirtmektedir.²³³ Mülteciler genelde savaş öncesindeki evlerine dönmek yerine, kendi etnik gruplarının çoğunlukta bulunduğu yerlere gitmeyi tercih ettiklerinden bu konudaki amaca da ulaşamamıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) 21 Eylül 2004 tarihli verilerine göre mülteci durumuna düşenlerden 440 bin 147 eski mülteci ve 560 bin 326 yurtiçinde sürülmüş insandan oluşan toplam 1 milyon 473 kişinin Temmuz sonuna kadar evlerine döndüğü belirtilmiştir. Geri dönenlerin yaklaşık yüzde 75'i FBİH'e, yüzde 25'i ise RS'ye dönerken 20 bin civarında insanın da, 1995 Dayton Barış Antlaşması'nda öngörüldüğü üzere iki taraftan ayrı olarak idare edilen Brčko bölgesine döndüğü ifade edilmiştir.²³⁴

Mültecilerin geri dönüşlerinin zorlukla gerçekleşmesinin nedeniyle yerel yöneticilerin kendi etnik gruplarının kontrolünde bulunan bölgelerdeki proje kapsamında FBİH içinde bulunan Bihaç, Bugoyno, Busovaça, Gorajde, Gradačats, Ilidza, Kakanj, Konyiç, Tuzla, Vogositsa, Zenitsa ile RS'deki Sipovo ve Mrkoniç Grad, UNHCR tarafından "Açık Şehir" olarak ilan edilmişlerdir. OHR ve UNHCR, aynı amaca yönelik olarak, bazı bölgesel geri dönüş stratejileri de geliştirmektedir. UNHCR'den 15 Mart 2005 içinde yapılan duyuruda, örgütün Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) ile tarihi bir antlaşma imzaladığı ve

²³¹ Yürür, **A.g.m.**, s.178.

²³² Holbrooke, **A.g.e.**, 96-97.

²³³ "One Millionth Returnee Goes Home In Bosnia and Herzegovina", 21 Eylül 2004, <http://www.unhcr.ba/press/2004pr/210904.htm>.

²³⁴ "One Millionth Returnee Goes Home In Bosnia and Herzegovina", 21 Eylül 2004, <http://www.unhcr.ba/press/2004pr/210904.htm>.

antlaşma uyarınca Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ'da yaşayan 2 bin 300 kişinin toplu konutlardan bireysel konutlara taşınabileceği bildirilmiştir. Ayrıca EBRD Bosna Hersek ve Sırbistan ve Karadağ'daki yerlerinden edilmiş insanların evlerinin inşası için 10 milyon Avronun üzerinde kaynak tahsis etmeyi de kabul etmiştir.²³⁵

3.2.5 Savaş Suçları Sorunu

Savaş suçları uluslararası hukukun, bireylerin işledikleri suçlar nedeniyle cezalandırılmasını öngördüğü konulardan biridir. BM Güvenlik Konseyi'nin, eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin bağımsızlığını takiben bu topraklarda yaşanan etnik temizlik karşısında BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinden hareketle ve 25 Mayıs 1993 tarihinde aldığı 827 sayılı karar ile Eski Yugoslavya Üzerine Uluslararası Ceza Mahkemesi (USSM) kurulmuştur.²³⁶ Ayrıca Güvenlik Konseyi, Mahkeme Statüsü'nü belirleyen bir karar da alarak, bütün devletlerin söz konusu Mahkeme ile tam işbirliğinde bulunmaları ve Mahkeme Statüsü'nün uygulanması için tüm devletlerin kendi iç hukuklarında zorunlu önlemler almalarına karar vermiştir. BM Genel Sekreteri'nden ise mahkemenin etkin çalışması için acil düzenlemelere gitmesi istenmiştir. USSM görev yapacak yargıçların seçim sürecinden sonra, 17 Kasım 1993'de Lahey'deki Barış Sarayı'nda törenle görevine başlamıştır.

Bosna-Hersek Anayasası'nda "Sırp Cumhuriyeti dahil Bosna'daki bütün otoritelerin mahkeme ile işbirliği yapmaları ve onun emirlerine uymaları zorunludur. Bunun yanında, "bütün savaş suçlularının Bosna'da seçimle ya da atamayla geldikleri herhangi bir görevde bulunmaları yasaklanmaktadır" denilmektedir. Mahkeme kaynaklarına göre 2005 yılına kadar 162 kişi hakkında savaş suçu işlemekten dolayı dava açılmıştır.²³⁷ Bu kişilerden 126 kişinin mahkeme prosedürü başlamış ve aralarında Slobodan Miloseviç'in ²³⁸ de bulunduğu 9 kişi

²³⁵ Svetla Dimitrova, "Yeni Konut Projeleri Balkanlar'daki Sürgünlere Yarayacak" **Southeastern European Times**, 7 Nisan 2005, <http://www.setimes.com>.

²³⁶ <http://www.abhaber.com/haber.php?id=17628,20.10.2008>.

²³⁷ <http://www.un.org/icty/glance/index.htm,13.04.2008>.

²³⁸ Yugoslavya Federal Cumhuriyeti eski devlet başkanı Slobodan Miloseviç USSM tarafından yargılanırken 11 Mart 2006 günü Lahey'deki hücresinde ölü bulunmuştur. Dolayısıyla dava kendiliğinden sona ermiştir.

yargılanma sürecine girmiştir. Yine bugüne kadar toplam 42 kişi yargılanarak çeşitli cezalara mahkum edilmiştir. Bosna savaşına baktığımızda, bu savaşın bitişi, tarihteki diğer savaşların bitişinden farklıdır. Savaşın bir galibi olmadığı için aslında, bütün taraflar yenilmiş sayılmaktadır. Bosnalı Sırplar Bosna'nın yarısını elde edip Sırbistan'a bağlayamamışlar ancak kendi sınırları içinde bir yönetime kavuşmuşlardır. Ne Hırvatlar ne de Müslümanlar istedikleri gibi devlet kurabilmiştir. Ülkeye gelen barış zorla kabul ettirilmiş ve bugün Batılı güçler tarafından korunan bir barıştır. Savaşan taraflar savaşta ele geçirdikleri topraklar içinde hayatlarını sürdürmektedirler. Onların arasında, sivil ve askeri kişiler yanında, savaş suçluları da bulunmaktadır.

Uluslararası toplum, taraflardan, savaş suçlularını teslim etmelerini istemektedir. Taraflar suçluların teslim edileceğine dair sözleşmeler imzalamakla birlikte bu süreç çok yavaş işlemektedir. Nitekim Ratko Mladić gibi savaşın mimarı olarak gösterilen çok önemli Sırp asıllı savaş suçluları yakalanabilmiş veya mahkemeye teslim edilebilmiş değildir. USMM daimi bir uluslararası mahkeme olmayıp İkinci Dünya Savaşı suçlarının yargılanması için kurulan Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri gibi geçici bir mahkemedir ve ilerleyen yıllarda misyonunu tamamlaması öngörülmektedir. Ancak, Bosna Savaşı'ndaki pek çok kişinin davasının devam etmesi ve çok önemli suçluların da henüz yakalanamamış olması mahkemenin işlevini uzun bir süre daha devam ettireceğinin göstergesidir. 2005 yılı içerisinde savaş suçluları konusunda Bosna'da kurulan yeni bir mahkeme, Bosnalıların kendi topraklarında kendi milletinden savaş suçlularının yargılanacağı fikrini benimsemeleri bakımından önemli bir gelişme olmuştur. Bu tarihe kadar bölgedeki yerel mahkemelere yalnızca BM mahkemesince onaylanmadan önce küçük davaları görme izni verilmekteydi. 9 Mart 2005 tarihinde işlevine başlayan Bosna Savaş Suçluları Mahkemesi'nin 2010 yılında kapatılması planlanan USSM'nin dava yükünün bir kısmını üstlenerek bölgede bu tip davaları ülke sınırları içinde bağımsız olarak görme yetkisi verilen ilk yerel mahkeme olmuştur.²³⁹

²³⁹ Yürür, **A.g.m.**, s.178.

3.2.6. Ortak Güvenlik Sorunu ve Savunma Reformu

Dayton Barış Antlaşması ile amaçlanan en temel hedef Bosna-Hersek'te üniter bir devlet yapısının gerektirdiği ortak kurumların oluşturulması idi. Antlaşmanın on üçüncü yılına girmesinin ardından bazı ortak yönetim kurumları oluşturulabilmiş ancak ülkenin geleceğinde hayati roller üstlenecek savunma, istihbarat, polis gücü ve dolaylı vergilendirme gibi önemli kurumlar tam manasıyla hayata geçirilememiştir. Dayton Barış Antlaşması'nın imzalanmasından bu yana silahlı kuvvetlerin reformu Bosna Hersek'teki en hassas konulardan birini oluşturmuştur. Antlaşma imzalandığı sırada FBİH ordusu, Boşnak Ordusu ve Hırvat Savunma Konseyi (Hrvatsko Vijeće Obrane - HVO) olarak iki kanada bölünmüş durumda idi. Antlaşma ile bu iki mevcut gücün paylaşımı ve dengesinin sağlanması tasarlanmıştır. Bu bağlamda, Bosna Hersek ile ABD arasında, FBİH ordusunun askeri yeterliliğini artırmayı amaçlayan bir 'eğit ve donat' programının geliştirilmesi yönünde anlaşma sağlanmıştır.²⁴⁰ Bu program ile Bosna Hersek Ordusu'nun savaş döneminde karşı cephede savaştığı RS ordusunun sahip olduğu güç ve uzmanlık düzeyine gelmesinin sağlanması hedeflenmiştir.²⁴¹ 2003 yılı içinde Bosna'da birleşik bir silahlı kuvvetler komutasının oluşturulmasına yönelik pek çok önemli reformun hayata geçirilmesi sağlanmıştır. Bu çabalar çerçevesinde OHR Nisan 2003'te Dayton Barış Antlaşması'nın ilkesi olarak değerlendirdiği ayrı ayrı askeri komuta yapılarına sahip olma konusundaki yasağın ihlalini önlemek amacıyla RS Yüksek Savunma Konseyi'nin lağvedilmesi yönünde tarihi bir karar almıştır.

Bosna-Hersek'te savunma reformu kapsamına giren ikinci önemli konu içişleri ve savunma bakanlıkları ve bunlara bağlı polis güçlerinin yeniden organize edilebilmesidir. OHR'nin baskısı ile bir ortak Savunma Bakanlığı kurulmuş olmasına karşın her iki entitenin savunma bakanlığı da faaliyetlerini sürdürmekte ve entitelerin polis güçleri kendi sınırları içerisinde yetki sahibi olabilmektedir. Dayton Antlaşması uyarınca her iki entite de kendi içişleri bakanlıklarına sahiptir. Bunun dışında FBİH içindeki on kantonun da ayrı ayrı kendi içişleri bakanlıkları bulunmaktadır. Böylece, sadece FBİH içinde belli bir özelliğe

²⁴⁰ Yürür, **A.g.m.**, s.183.

²⁴¹ "US wraps up military program in Bosnia-Herzegovina", **RFE/RL Newsline Southeastern Europe**, 31 Ekim 2002.

sahip olan 11 polis teşkilatı ve 11 içişleri bakanı hizmet vermektedir.²⁴² Bu şekilde yapılandırılmış bir polis teşkilatı hem verimli olamamakta, hem de Bosna'nın normal bir üniter devlete dönüştürülmesi çabalarına engel oluşturmaktadır. RS liderleri kendi polis teşkilatı ile ilgili yetkilerini devlet düzeyinde oluşturulacak bir bakanlığa devredilme çabalarına oldukça gönülsüz davranmakta ve bu uygulamanın Bosna Anayasası'na aykırı olduğunu söylemektedirler. RS iktidarı merkez hükümetini güçlendirecek her girişime karşı çıkmaktadır. Bunun arkasında yatan en büyük korkusu, ileride RS'nin ortadan kaldırılmasıdır çünkü Bosna merkezi hükümeti güçlendikçe RS'nin yetkileri azalmaktadır. Bosna-Hersek'te günümüze dek savunma ve ortak güvenlik hedefiyle pek çok reform gerçekleştirilmiştir. Ancak bu kararlar önemli ölçüde uluslararası baskılar ile OHR'nin yetkilerini, reformlara direnen memurları azletmek yönünde kullanmış olmasının bir sonucudur. Alınan kararların tam anlamıyla uygulanabilirliğinden söz etmek zordur. Kalıcı reformların ancak yerel siyasi kurumların yeterli katılımı ve onayı ile gerçekleştirilebileceği ortadadır.

3.3. Dayton Antlaşması Sonrası Bosna-Hersek'in Dış İlişkileri

Bosna-Hersek'in her iki sınır komşusu Hırvatistan ve Sırbistan-Karadağ devleti Dayton Antlaşması'nın imzacı taraflarındandır ve dolayısıyla antlaşmaya saygı göstermekle yükümlü kılınmışlardır. Ancak barışın ilk beş yılında bu devletler Bosna ile ilgili eski iddialarından kolay kolay kurtulamamışlardır. Çünkü savaşı başlatan ve körükleyen liderler ilk 5-6 yılda iktidarlarını korumuşlardır.²⁴³ Bu süre içinde de Hırvatistan'ın Bosnalı Hırvatları, Sırbistan'ın ise RS'nin çıkarlarını korumak bahanesiyle bölge politikalarına müdahaleleri olmuştur.

²⁴² Gerard Toal, "Embedding Bosnia-Herzegovina in Euro- Structures: From Dayton to Brussels", *Eurasian Geography and Economics*, Cilt. 46, No. 1, Ocak 2005, s. 58-59.

²⁴³ Francine Friedman, *Bosnia and Herzegovina : A Polity On the Brink*, New York:Routledge, 2004,s.118 .

21. yüzyıla girilirken Hırvatistan ve Sırbistan'ın siyasi yönetimlerinde ardı ardına gelen önemli değişiklikler Bosna'yı da yakından ilgilendiren gelişmeler olarak tarihe geçmiştir.²⁴⁴

Bosnalı Hırvatların yoğun olarak yaşadığı Hırvatistan sınırındaki bölgelerde hak iddia eden Hırvatistan Devlet Başkanı Franjo Tudjman'ın 1999 yılının Aralık ayında vefat etmesiyle başkanı olduğu partisi HDZ iktidardan inerken yerine Batı ile entegrasyonu amaç edinen koalisyon hükümeti gelmiştir. Yeni Hırvat yönetimi Bosna'yı ayrı bir devlet olarak tanıyacağını, Hırvat bölgelerin Hırvatistan ile birleştirilmesinin mümkün olmadığını açıklamıştır.²⁴⁵

Benzer şekilde Eski Yugoslavya topraklarını ve halklarını savaşa sürükleyen devlet Başkanı Slobodan Miloseviç, 2001 yılında yapılan seçimlerin ardından Batı destekli bir halk ayaklanması ile iktidarını kaybetmiştir. Yönetimi ele geçiren Batı destekli koalisyon Miloseviç'i USSM'ye ederek Sırbistan'ın uluslararası izolasyonla geçen dönemine son vermiştir. Söz konusu iki ülkedeki bu gelişmeler "Büyük Sırbistan" ve "Büyük Hırvatistan" hayallerinden vazgeçildiği ya da rafa kaldırıldığı şeklinde yorumlanmaktadır.²⁴⁶ Bununla birlikte tarihsel gelişmeler göz önüne alındığında aslında bu hayallerden vazgeçilmediği sadece uygun zamanda yeniden ele alınmak üzere rafa kaldırıldığını söylemek yerinde olacaktır.

Bosna'nın sınırlarına yakın bu gelişmeler ülke içinde de yumuşamaya yol açmıştır. 21. yüzyıl Bosna'nın birleşik bir devlet olma yolunda daha somut adımlar atılması için gerekli dış koşulları hazırlamıştır. Gerek Hırvatistan gerekse Sırbistan'ın Batı ile entegrasyon yolunda yerine getirmekte olduğu şartların en başında Bosna'yı bağımsız bir devlet olarak kabul eden politikalar üretilmesi gelmekte idi. Sırbistan'ın henüz kendi sınırları ile ilgili sorunları halledememiş

²⁴⁴ Gerald Knaux ve Marcus Cox, "Bosna Nereye Gidiyor?" , **NATO Dergisi**, Kış 2000-2001, s.6.

²⁴⁵ Pamela Ballinger, **History in Exile: Memory and Identity at the Borders of the Balkans**, New Jersey: Princeton University Press, 2003, s.250.

²⁴⁶ Vojin Dimitrijevic, "Justice Must Be Done and Be Seen to Be Done: The Milosevic Trial" **East European Constitutional Review**, Vol.11 No. 1/2, 2002.

olması Bosna'ya tarafsız bakmasını engellemektedir. Bu durumun Bosna'ya yansımaları ve siyasilerin milliyetçi çıkışları da zaman zaman görülmektedir.

Bosna'nın komşuları içerisinde ilk olumlu ilişki kurduğu ülke de Hırvatistan olmuştur. İki ülke Serbest Ticaret Antlaşması başta olmak üzere aralarında birçok antlaşma imzalamışlardır. İlişkilerinin normalleştirilmesi adına en son adımlardan birisi de çifte vatandaşlık anlaşmasıdır. İki ülke içişleri bakanlarınca 4 Ağustos 2005 tarihinde imzalanan anlaşmaya göre Bosna'da yaşayan etnik Hırvatlara Hırvat vatandaşlığı alma hakkı verilmesi hususu yasal hale getirilmiştir.²⁴⁷

Son dönem gerçekleştirilen üst düzey ziyaretlerde de Hırvatistan yetkilileri AB üyeliğine ilişkin reformlarda Bosna'ya yardım sözü verdiklerini ifade etmektedirler.

3.3.1. Dayton Kriterlerinden AB Kriterlerine Bosna-Hersek

Savaş sonrasında Bosna-Hersek, Dayton Barış Anlaşması'nın hükümleri çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır. Aradan geçen zaman içinde ise bir anlamda, “Dayton kriterlerinin” yerini yavaş yavaş “AB Kriterleri” almaya başlamıştır. Bosna-Hersek geleceğini AB üyeliğinde görmektedir ancak, üyeliğe gidişte en önemli aşamalardan biri olan güçlü ve istikrarlı devlet yapısı Bosna-Hersek'in önündeki en önemli sorun olarak algılanmaktadır. Diğer taraftan, Bosna-Hersek Anayasası Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni de açık olarak ihlâl etmektedir. Bu yüzden, AB üyesi olabilmek için, Bosna-Hersek'te anayasa dahil, değişik reformların yapılması gerekecektir. Bosna-Hersek için Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan İlerleme Raporları dışında, AB Konseyi tarafından Bosna-Hersek için hazırlanan 30 Ocak 2006 tarihli “Avrupa Ortaklığı” belgesinde de,

²⁴⁷ “Road map to Europe: The Stabilisation and Association Process”, **The European Union's Vision for Southeastern Europe**, http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/region/road_map_to%20_europe.pdf, 20.10.2008.

bu ülkeden yerine getirmesi istenen reformlar ayrıntılı bir şekilde gözler önüne serilmiştir.²⁴⁸

Kasım 2009’a kadar mevcut haliyle yürürlükte kalacak olan Bosna-Hersek’in Avrupa Ortaklığı belgesi 2007 Kasım ayı içinde gözden geçirilmiş olmakla beraber Bosna-Hersek, Avrupa Ortaklığı belgesinde belirtilen reformların yarısını bile yerine getirmemiştir.²⁴⁹ Neticede, Bosna-Hersek 16 Haziran 2008’de AB ülkeleri ile İstikrar ve İşbirliği Anlaşması’nı (Stabilisation and Association Agreement-SAA) imzalamış ise de, bu ülke yöneticilerinin elinde, yerine getirilmesi gereken oldukça kabarık bir reformlar listesi bulunmaktadır. 2006-2008 dönemde RS Başbakanı Milorad Dodik ülkede yapılmaya çalışılan neredeyse bütün reformlara engel olmuştur. Dodik prensipte Bosna-Hersek’in AB üyeliğine karşı değildir ancak Dodik AB’den Bosna-Hersek’i “bağımsız devletlerden oluşan bir birlik” olarak algılamasını beklemektedir. Nitekim Dodik, AB’ye üyelik sürecinde RS’nin yetkilerinin azaltılmasına çalışılırsa, buna karşı çıkacaklarını açıkça söylemiştir. Gelinek nokta itibarıyla, Bosna-Hersek’in tam bir yol ayrımında olduğu söylenebilir. Bu ülke önümüzdeki dönemde ya kendi içinde bütünlüşmüş modern bir Avrupa devletine dönüşecek, ya da mevcut bölünmüşlüğü sürdürecektir. FBİH’te yaşayan Boşnakların bir kısmı, Bosna-Hersek’in birkaç yıl içinde, üyelik konusunda AB ile “sağlam bir anlaşmaya” varmaması halinde, ülkelerinin geleceğinin pek parlak olmayacağına inanmaktadır.

3.3.2.Yüksek Temsilcilik Makamı ve Bosna-Hersek

Bosna’da uluslararası himaye yönetiminin başı olan OHR, Dayton Barış Antlaşması’nın uygulanmasını denetleyen en yetkili makamdır. Oluşturulduğu 1995 yılından beri Bosna’da pek çok kanunun çıkarılmasını ve uygulanmasını üstlenen OHR’nin geniş çaplı olağanüstü yetkilerinin ülkenin demokratikleşmesinin önündeki en önemli sorunlardan biri olduğu tartışılmaktadır. Bosna’daki uluslararası

²⁴⁸ “Council Decision of 30 January 2006 on the Principles, Priorities and Conditions Contained in the European Partnership with Bosnia and Herzegovina and Repealing Decision 2004/515/EC”, **Official Journal of the European Union**, 7 Şubat 2006, s. 19-31.

²⁴⁹ Erhan Türbedar, “Bosna-Hersek ve Avrupa Birliği”, 27 Haziran 2008, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2277&kat2=1>.

misyonun varlığı konusundaki eleştiriler iki temel sorun çerçevesinde toplanmaktadır. Bunlardan ilki OHR'nin kullandığı olağanüstü yetkiler konusudur. Dayton'ın imzalanmasının ardından gelen süreçte Bosna'da birçok kurum oluşturulmuştur ancak OHR Bosna'daki mevcut yerel kurumları gerektiğinde geçersiz sayarak yerel görevlileri görevlerinden uzaklaştırabilmesine imkân tanıyan yetkiler kullanmıştır. OHR'nin yetkilerinin arttırılmasının gerisinde yüksek temsilcinin sadece karar verme sürecinde değil, Bosna'daki farklı siyasi aktörler arasında denge kurmak ve ılımlı siyasetçilerin de yolunu açması bakımından etkili olması hedeflerini kapsamaktadır.²⁵⁰

Bu hedeflere kısmen ve görece ulaşılabilmektedir çünkü Bosna'da, ılımlı partilerin pek öne çıkamadıkları görülmüştür. Dayton'ın uygulanması sürecinde Bosnalı siyasetçilerin sürekli olarak gerçekleri gizledikleri gerekçesi ile PIC, OHR'ye 1997 yılında oldukça geniş yetkiler tanımıştır. Bu yetkiler Yüksek temsilci Wolfgang Petrisch tarafından 2000 yılı Temmuz ayında çıkartılan bir karar ile daha da arttırılmıştır. Bu tarihten sonra OHR çok sayıda siyasetçi ve bakanı görevlerinden almıştır. Söz konusu yetkiler literatürde “*Bonn powers*” (Bonn yetkileri) olarak tanımlanmaktadır. Bosna'da uygulanan politikaların Dayton'a uygun olup olmadığına karar veren tek yetkili organ OHR'dir. Bugüne kadar Bosna'da görev yapan Yüksek Temsilciler kendilerinin yetkilerinin sınırlanamayacağını ve Dayton'ın 10 numaralı ekinin kendilerine güç ve yetkilerinin sınırlarını yorumlama hakkı verdiğini savunmuşlardır.²⁵¹ OHR'nin olağanüstü yetkiler kullandığını savunan görüşe göre, bu yetkilerle Bosna'nın tam bir demokrasiye kavuşamayacağı ifade edilmektedir. Çünkü gerek yapılan seçim sonuçları gerekse halk tarafından seçilen politikacıların tarzları uluslararası toplumun çıkarları ile uyumsuzsa halkın seçimi göz ardı edilebilmektedir. Bu da Bosna'da demokratik bir temsil sisteminden bahsedebilmeyi imkânsız kılmaktadır. Yine aynı görüşe göre, Bosna'da olağanüstü durumun sona erdiği, ülkenin geleceğine yönelik kararların artık yerel makamlarca alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Yüksek Temsilcilik makamı yerine Bosna'ya sadece bir AB Özel Elçisinin atanması ve bu elçinin Bonn yetkileri olmadan ülkenin AB perspektifine yönelik çabalarında yol gösterme görevini üstlenmesi

²⁵⁰ Bieber, A.g.m., s .206.

²⁵¹ http://www.ohr.int/print/?content_id=3407,12.07.2008.

önerilmektedir.²⁵² Buna göre; tam bağımsız bir Bosna AB ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşması görüşmelerine başlayabilirse o zaman uluslararası toplumun başarısından söz edilebilecektir.

OHR'nin ikinci sorunu olarak, bu makamın varlığının hükümet ve yönetimlerin daha etkili olabilmeleri için gerekli kurumsallaşması sürecini zorlaştırdığına dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, Bosna'daki uluslararası kurumlar yerel kurumların yerine geçmiş durumdadır. Nitelikli elemanlar da daha yüksek ücretlerle bu uluslararası kurumlarda istihdam edilmektedirler ve OHR hiçbir siyasi sorumluluğu olmadan ülkenin siyasi gündemini belirlemektedir. Himaye altındaki ülkelerde neredeyse iki yılda bir uluslararası misyonların görevleri değiştikçe temel stratejiler de değişmekte, bu durum da reformların sürekliliğine bir engel teşkil etmektedir. YSCF'den bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetlerden birisi olan Makedonya'da 2001 yılında Arnavut militanlar ile yerel güçler arasında yaşanan çatışmaların ardından Batı'nın arabuluculuğu ile ülkeye Ohri Barış Antlaşması ile resmileştirilen bir yapı getirilmiştir. Makedonya'da bulunan AB özel Temsilcisi, Bosna'daki Yüksek Temsilci gibi özel yetkiler taşımamakta ve ülkenin AB ile entegrasyon yolundaki çabalarına destek vermektedir. Makedonya, Ohri Antlaşması'ndaki hükümlerin önemli kısmını yerine getirmiş ve en son olarak da güçlü muhalefete karşın yerel yönetim yasası çıkartılarak Arnavut nüfus yerel yönetim sürecine daha iyi bir şekilde dâhil edilmiştir. Bosna-Hersek'te de artık savaş durumunun sona erdiği, birçok reform yapıldığı ancak yönetimin uluslararası varlığın bir müdahalesi olmadan kendi kurumlarıyla AB sürecine hazırlanması gerektiği savunulmaktadır. BM yönetiminin ise Bosna yönetiminden tamamen çekilmesi ve temel görevinin güvenlik ve azınlıkların korunması ile sınırlı olması gerektiği ifade edilmektedir.²⁵³ Nitekim, OHR'nin kapatılması ve sonra Bosna-Hersek'te yetkileri azaltılmış bir AB Özel Temsilciliği'nin oluşturulması planlanmaktadır.

²⁵² Gerald Knaus, "Debate: Does the international presence in the Balkans require radical restructuring?" **Nato Review**, Kış 2005.

²⁵³ Venice Commission Report, 11 Mart 2005, [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)004-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)004-e.asp).

3.3.3.Avrupa ile Bütünleşme Süreci

Bosna-Hersek'i barışa kavuşturan Dayton Barış Antlaşması'nın Bosna için belirlediği nihai hedefin ülkenin Batılı kurumlar ile bütünleşmesinin sağlanması olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda Bosna'nın önüne iki ana perspektif konulmuştur. Bu perspektiflerin ilki NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) programına dahil olmak, ardından NATO'nun bir üyesi olmak ve son olarak da AB ile entegrasyonu sürecini gerçekleştirmektir. Söz konusu hedefler Bosna'nın yeniden bir savaş ortamına dönmemesi ve bütün etnik halkların ortak bir hedef için birlikte hareket etmelerini sağlamak için gerekli bir perspektif olarak sunulmaktadır. AB savaş sonrası kurumsallaşma süreci içinde olan Bosna'ya bölgesel yaklaşım çerçevesinde verdiği mali yardımlar dışında ikili doğrudan bir ilişki yürütmemiştir ancak 1998 yılından itibaren OHR'nin Bosna'daki çalışmaları ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Nitekim Haziran 1998'de AB Bakanlar Konseyi toplantısında AB ile Bosna arasında ikili ilişkilerin gelişmesi için AB-Bosna Danışma Görev Gücü (EU/BiH Consultative Task Force CTF) kurulmasına karar verilmiştir.

AB Bosna karar verme mekanizmaları ile ilgilenmeye başlamakla birlikte, bunu Dayton Antlaşması çerçevesinde PIC çalışmalarına destek vererek yaptığını ifade etmekte idi. Aralık 1998 tarihli Madrid Toplantısı'ndan çıkan PIC bildirisinde Bosna-Hersek'in Avrupa kurumlarıyla bütünleşmesinin başlıca şartının Dayton'daki yükümlülüklerin yerine getirilmesi olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda AB'nin Bosna siyaseti ile olan dolaylı ilgisi Dayton Antlaşması'nın sivil yönlerinin uygulanması ile sınırlanmıştı. AB, 2000'li yıllara gelindiğinde Dayton Antlaşması'nın esnekliği ve OHR'nin yukarıdan baskıcı yönetimi altında zorlanan Bosna ile ikili müzakerelerini kendi yönetmeyi ve Bosna'daki karar verme mekanizmalarına doğrudan katılmayı tercih etmiştir. Mart 2000'de AB, Bosna'yı entegrasyona taşıyacak İstikrar ve Ortaklık Süreci'ndeki (SAP) ilk adım olan yol haritasını açıklamıştır. Söz konusu dokümanda Bosna'nın AB ile İstikrar ve Katılım Antlaşması'nı (SAA) imzalayabilmesi için yerine getirmesi gereken 18 maddelik şarta yer verilmektedir. Bu şartlar insan hakları alanında, daha etkin bir kamu idaresinin oluşturulması, yargı sisteminin iyileştirilmesi, örgütlü suçlarla etkin

mücadelenin sağlanması, gümrük ve vergi reformunun tamamlanması, tek ekonomik bölge oluşturulmasını sağlayacak yapısal idari değişikliklerin sürdürülmesi, enerji piyasasının AB'ye entegre edilmesi, istatistik alanındaki kanunun uygulanması ve yayıncılık yasası gibi alanları kapsamaktadır. AB'nin Kasım 2000'de Zagreb'de gerçekleştirilen zirvesinde Bosna'daki halkları temsil eden liderler, yol haritasını benimsediklerini ilân ederlerken, OHR de Zagreb Deklarasyonu ile AB'nin isteklerini Bosna'da uygulayabilme gücüne kavuşmuştur.²⁵⁴

Bosna'ya sunulan bu yol haritası ülkenin AB ile entegrasyonunun çerçevesini çizerken PIC ve OHR'nin başından beri Bosna'da gerçekleştirmeye çalıştığı reformlar ve ortak kurumların oluşturulması çabaları bir Avrupa perspektifiyle pekiştirilmiştir. OHR, AB'nin Zagreb Zirvesi'nden sonra Bosna halklarının yaşam şartlarının iyileştirilebilmesinin tek yolunu Avrupa ile bütünleşme olarak ortaya koymaktadır. Batılı diplomatlar artık Bosna'da uluslararası toplumun varlığı tartışmalarının arka planda kaldığını, onun yerine Bosna'nın genelde uluslararası topluluk özelde de Avrupa içerisinde yer alması için gereken stratejileri tartışmanın önem taşıdığını ifade etmektedirler.²⁵⁵ AB, 1991 tarihinden itibaren Batı Balkanlar olarak nitelendirdiği bölgeye 2000 yılına kadar çeşitli yardım programları ile 6, 8 milyar Avro yardım yapmıştır. 2000 tarihinde bu yardımların yeni bir program adı altında daha sistemli bir şekilde verilmesi planlanmıştır. Zagreb Zirvesi'ni takiben AB, SAP sürecine dâhil olan beş Batı Balkan ülkesi için Komisyon kararı ile İstikrar, Kalkınma, Gelişme ve Yeniden İnşaa Yardımı olarak ifade edilen CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization) programını ve teknik yardım programını başlatmıştır.²⁵⁶

2001 yılında Avrupa Komisyonu Bosna için 2002-2006 dönemini kapsayan ve AB yardımı için çerçeve programı ortaya koyan bir ülke stratejisi belirlemiştir. 2001 yılından bu yana CARDS programı dahilinde Bosna'ya 240 milyon Avro'dan fazla yardım yapılmıştır.

²⁵⁴ Zagreb Summit, Final Declaration, 24 Kasım 2000, <http://faq.macedonia.org/politics/eu/zagreb.summit.pdf>.

²⁵⁵ Carl Bildt, "Is the Peace a Success?", **Remarks to the Peace Implementation Council**, Brüksel, 23 Mayıs 2000.

²⁵⁶ EC Council Regulation, No. 2666/2000, 5 Aralık 2000.

Bosna-Hersek ancak 16 Haziran 2008’de SAA’yı imzalayabilmiştir Birlik bu tarihten itibaren Bosna-Hersek hükümetinin SAA koşullarını karşılayacak şekilde yıllık planlarının hazırlanmasında ve uygulanmasında doğrudan yer almaya başlamıştır.

Bosna-Hersek, yeniden bütünleşme yolunda bir geçiş süreci yaşamaktadır. Bu süreç içerisinde Bosna halklarının ya da seçilmiş siyasi temsilcilerinin fazla bir inisiyatifi olmamıştır. Diğer bir deyişle Bosna kamuoyunun önüne bir Avrupa hedefi konulmuş ve seçim yapmaları istenmiştir. Bu seçim elbetteki demokratik bir seçim değildir. Çünkü Bosna halklarının Avrupa perspektifine olumsuz bakmak için pek fazla şansları olmamıştır. Aksi takdirde Bosna ülkenin yapılanması için gerekli yardımlardan mahrum kalacağı gibi Avrupalı kurumlara giremeyerek Batı Balkanlar’ın en geri kalmış ülkesi olarak kalma yaptırımına da maruz kalabilecektir. Bu anlamda Bosna’ya 2000 yılında sunulan yol haritası ve Avrupa perspektifi, halkları reformlara daha sıcak bakmaya teşvik etmiş ve daha fazla mesafe kat edilmesini sağlamıştır. Bu da OHR makamının işlerini kolaylaştırmış ve ona politikalarında belki demokratik olmayan ama uluslararası toplumu tatmin edecek görece bir meşruluk kazandırmıştır.

3.4. Kosova Bağımsızlığının Bosna-Hersek’e Yansımaları

Bosna-Hersek, Kosova’nın bağımsızlık ilanının etkilerinin en çok hissedildiği ülkelerdendir, çünkü RS baştan beri, Kosova’yı kendi sınırları içinde tutmaya çalışan Belgrad tarafından uluslararası topluma karşı bir koz olarak kullanılmıştır. Bundan cesaret alan RS yetkililerinden ayrılıkçı açıklamalar gelince, FBiH’deki Boşnak yetkilileri de sert cevaplar vermiş ve sonuçta her iki tarafta da milliyetçilik fitili yeniden ateşlenmiştir.

Önce, Karadağ’ın 21 Mayıs 2006’daki bağımsızlık halkoylamasından esinlendiği düşünülen RS Başbakanı Milorad Dodik, kendilerine de bağımsızlık

verilmesi için halkoylaması hakkı tanınmasını talep etmiştir.²⁵⁷ Şubat 2006'da Kosova'nın gelecekteki statüsü üzerine görüşmeler başladığında, Vojislav Koštunitsa'nın başbakanlığındaki Sırbistan Hükümeti, RS'yi daha açık bir şekilde kendi amaçlarına yönelik kullanmaya başlamıştır. “Kosova bağımsız olursa, RS de bağımsız olabilir” diyen Sırbistan, Bosna-Hersek'in içişlerine karışmaya devam ettiğini göstermiştir. Nitekim, Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığı'nın Boşnak Üyesi Haris Silajciç, Kosova ile RS arasında paralellikler kurduğu gerekçesiyle, Sırbistan'ı ülkesinin içişlerine karışmakla suçlamıştır. Başbakan Koštunitsa, Sırbistan milli çıkarlarının önceliğinin, Kosova'nın kaybedilmemesi ve RS'nin varlığının korunması olduğunu açıklamıştır. Diğer taraftan Koštunitsa, BM Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarihli 1244 numaralı kararının çiğnenmesi durumunda, Dayton Barış Anlaşması'nın da çiğnenebileceği tehdidinde bulunmuştur. Hatırlatmak gerekirse, söz konusu 1244 numaralı kararda, Kosova'nın bir şekilde Sırbistan'ın sınırları içinde kalması öngörülmektedir. Dayton Barış Anlaşması ise, 1992-1995 yıllarında yaşanan Bosna Savaşı'nı sonlandıran anlaşma olduğuna göre, Koštunitsa'nın 1244 numaralı karar ile Dayton Anlaşması arasında paralellik kurmuş olması, “Kosova'yı bağımsız yaparsanız, biz de RS'yi bağımsız yaparız” şeklinde yorumlanabilir.

Kosova'nın bağımsızlık ilânıyla birlikte RS'li yetkililer, halkoylaması yoluyla Bosna'dan kopmayı dile getirmeye başlamıştır. 21 Şubat 2008 tarihinde ise RS Meclisi'nin kabul ettiği bir kararda özetle, “Kosova'nın bağımsızlığını tanımıyoruz. BM üyesi ülkelerin çoğunluğu, özellikle de AB üyesi ülkelerin çoğunluğu bağımsızlığı tanırsa, RS Meclisi bununla yeni bir uluslararası ilkenin geliştirildiğini kabul ederek, RS'nin bağımsızlık halkoylaması hakkının var olduğunu varsayacaktır” denilmiştir.²⁵⁸ Dolayısıyla, Bosna-Hersek bünyesindeki Sırp Cumhuriyeti'nin birlikten ayrılma talebini sürekli diri tutacağı anlaşılmaktadır.²⁵⁹

²⁵⁷ Türbedar, “Kosova'nın Bağımsızlık İlânı :Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri”,s.42

²⁵⁸ http://www.narodnaskupstinars.net/cir/ostalaakta/ostaliakt.php?id_akta=20ostalaakta/ostaliakt.php?id_akta=20, 12.08.2008.

²⁵⁹ Gözde Kılıç Yaşın, “Balkanlarda Kosova Etkisi: Sürdürülebilir Sorun”, **Cumhuriyet/Strateji Eki**, 20 Ekim 2008.

RS'nin söz konusu meclis kararında yer alan ifadelerin Belgrad tarafından empoze edildiği ve bu durumun da FBİH' nin kendi geleceğini tayin etmesi yönünde zorluklar yaşamaya devam edeceği düşünülmektedir.

Her ne kadar Kosova'nın bağımsızlık ilânından sonra, bu kaybın telâfi edilmesi için RS'nin bağımsız olması gerektiği bazı Sırp milliyetçileri tarafından dillendirilse de RS Başbakanı Milorad Dodik, uluslararası toplum izin vermeden, Bosna-Hersek'ten kopamayacaklarının bilincindedir. Dodik, Ağustos 2007'de yaptığı bir konuşmada, "Sırp Cumhuriyeti her zaman var olacak, Bosna-Hersek devletin var olup olmayacağı ise uluslararası topluluğun tutumuna bağlı kalacaktır" diyerek, aslında izlediği stratejisini de belli etmiştir.²⁶⁰ Dodik, "Bağımsız devletlerden oluşan bir birlik" olarak tanıtmaya çalıştığı Bosna-Hersek'in bir entitesi olan RS'yi adeta farklı bir devletmiş gibi göstermekte, anayasa değişikliği hakkında yürütülen tartışmalar çerçevesinde anayasaya "kendi kaderini belirleme hakkı" ilkesinin yerleştirilmesi için ısrar etmektedir. Dodik'in zaman zaman "halkoylamasına hakkımız olmalı" kelimelerini kullanıyor olmasının da, bilinçli bir stratejinin parçası olduğu söylenebilir.

Kosova'nın statüsünün Bosna-Hersek'teki Sırlarla Boşnaklar arasında yerleştiği siyasi gerginlik, Bosnalı Hırvatlar da yansımıştır. Bir başka ifadeyle, Boşnak ve Bosnalı Sırp politikacılar arasında devam eden atışmalar, Hırvatları da kendi başlarının çaresine bakmaya sevk etmiştir.

Dolayısıyla Hırvatlar kendilerine de bir federal birimin tanınmasını istemiştir. Gerçi, 2005 yılından beri Bosnalı Hırvatları kendileri için bir entite talep etmeye sevk eden, yine RS Başbakanı Milorad Dodik olmuştur.²⁶¹ Boşnaklar Hırvatlardan gelen federalleşme önerisine karşı çıkıp, Bosna-Hersek'in etnik yapıya göre değil, tarihsel, kültürel coğrafi veya ekonomik ilkelere göre bölgelere ayrılmasının sözcülüğünü yapmıştır. Ancak bu öneri, Bosnalı Hırvatların son zamanlarda gittikçe daha açık bir şekilde kendi kendilerini yönetmeyi talep ettikleri gerçeğini değiştirmemekle beraber Bosnalı Hırvatlar Bosna-Hersek toprak bütünlüğüne artık

²⁶⁰ Türbedar, "Kosova'nın Bağımsızlık İlânı :Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri",s.43.

²⁶¹ Türbedar, **A.g.m.**, s.43.

ciddi tehdit oluşturmamaktadır. Zira anavatanları Hırvatistan, Bosnalı Hırvatlara ülkelerinin Bosna-Hersek, başkentlerinin de Saraybosna olduğunu sürekli hatırlatmaktadır. Ne var ki, Belgrad'dan Bosnalı Sırlara benzer mesajlar gitmemektedir.

SONUÇ

Bosnalı Sırlar'ın, Sırp Milliyetçiliği, dinsel farklılıklar ve kendilerini kurban olarak gösteren tarihi mitler çerçevesinde şekillenen Bosna-Hersek Sorunu'na bakış açılarının nihai amacı Büyük Sırbistan Projesini gerçekleştirmektir. Sırların bu sorunu algılayış biçimlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için tarihsel süreç içerisinde nasıl oluştuğunun incelenmesi gerekir.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki egemenliğinin kapılarını önemli ölçüde açan 1389 Birinci Kosova Savaşını kazanmış gibi davranan Sırlar, söz konusu savaşta yenilgiyi hiçbir zaman sindirememiş, yüzyıllarca bu olayın intikamını Balkanlar'daki Müslümanlardan almışlardır.

Bosna-Hersek'in tarihsel süreçte yaşananlar ve ekonomik nedenlerle dolayı Müslümanlığı seçip Osmanlı Tebaasına girmeleriyle imtiyazlı bir toplumsal, ekonomik ve siyasi statü elde etmeleri, 15. ve 19. yüzyıl aralığında Osmanlı Devleti tarafından savaşlarda gösterdikleri başarılarından dolayı ödül olarak Avrupa'nın değişik yerlerine yerleştirilmiş olmaları nedeniyle Sırların nefreti iyice artmıştır.

Rusya'nın Osmanlı Devleti ile imzaladığı barış antlaşmalarından çeşitli imtiyazlar elde eden Sırların 1830 yılında özerkliğe kavuşmuşlarıyla birlikte, Balkanlar'da "Büyük Sırbistan"ın kurulması yönünde fikirler ileri sürülmeye başlamıştır.

Boşnaklar II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından kurulan Tito'nun Cumhurbaşkanı seçildiği Yugoslavya Federasyonu'nda, Bosna-Hersek Federasyonu içerisinde yer almışlardır.

"Zayıf Sırbistan güçlü Yugoslavya" ilkesiyle hareket eden Tito'nun, Sırların bölgedeki hakimiyetini azaltma yoluna gitmesi, Boşnak Müslümanları ilk defa etnik olarak tanımlanması Sırlarda ulusçu yönelimlere ivme kazandırmıştır.

Tito sonrası dönem geleneksel olarak ulusal düşmanlıkların mirasçısı olan bu ülkedeki ayrılıkçı ivmeyi tekrar harekete geçirmeye uygun bir ortam oluşturmuş, saklanan, bastırılmaya çalışılan milliyetçilik hızla yayılmaya başlamıştır. 1980'lerin başında askeri işgale maruz kalmış olan Kosova'nın durumu, Sırp milliyetçiliğinin yeniden canlanmasında önemli bir etken olmuştur.

1989'da ülkede siyasal parçalanma ve ekonomik bozulma en üst düzeye ulaşmıştır. Yugoslavya'nın en büyük etnik grubunu oluşturan Sırp ve Hırvatlar arasında başlayan çatışmalar sonrasında ülke iç savaşa sürüklenmiştir.

1 Mart 1992'de Bosna-Hersek Hükümeti'nin bağımsızlığını ilân etmesi ve Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi'nin 6 Nisan 1992'de Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanımasından sonra, Belgrad'ın Bosna'ya yönelik silahlı saldırısı başlayan Bosna Savaşı'nı sona erdiren Dayton Barış Antlaşması gereğince, ülke iki birimden (entite) oluşan bir devlet hâline gelmiştir. Bunlardan biri, on kantona bölünmüş ve Boşnaklar ile Hırvatların kontrolünde olan "Bosna ve Hersek Federasyonu" (FBIH), diğeri ise Sırların kontrolündeki "Sırp Cumhuriyeti"dir (RS). Böylece Bosnalı Sırlar Bosna'nın yarısını elde edip Sırbistan'a bağlayamamışlar ancak kendi sınırları içinde bir yönetime kavuşmuşlardır.

Dayton Antlaşması birleşik bir Bosna oluşturulmasını hedeflemesine rağmen, uygulamada Bosna yeterince bütünleşememiştir. Boşnaklar ve Hırvatların bir federasyon çatısı altında birleşmeleri uygun görülüşken, savaşı başlatan halk olarak kabul edilen Sırların etnik temizlik politikalarıyla belirlenen sınırlarının antlaşma ile bir cumhuriyet olarak onaylanmış olması uluslararası toplumun bir çelişkisi olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim barış müzakerelerinin arabulucusu Richard Holbrooke, Sırp kesimini Cumhuriyet adı ile tanımış olmalarının Dayton Antlaşması'nın en önemli kusurlarından birisi ve Sırp tarafına verilen büyük bir ödün olduğunu açıkça ifade etmiştir.

Dayton Antlaşması'nın Bosna Hersek'i bu şekilde bölüştürmüş olması, ülkenin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına sürekli bir tehdit oluşturmaya devam etmektedir. Bosna-Hersek savaş ile yok olmaktan kurtulmuş ise de, Bosnalı

Sırpların milliyetçi partileri Sırp Demokratik Partisi (SDS) ve Hırvat Demokratik Birliği'nin (HDZ) varlığı yüzünden yok olma tehlikesini hâlâ taşımaktadır. SDS her zaman bağımsız bir Sırp Cumhuriyeti, HDZ ise Bosna sınırları içinde üçüncü bir Hırvat birimini arzulamaktadır. Uluslararası topluluk ise bu istekleri frenleyen bir mekanizma olarak görevini sürdürmeye devam etmektedir. Bosna-Hersek Birleşmiş Milletler Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) Bosna Hersek'teki barışın korunması, etnik gerginliğin hafifletilmesi, ülke çapında hareket özgürlüğünün sağlanması, mültecilerin geri dönmesi, gayrimenkullerin sahiplerine geri verilmesi, devlet çapında bir savunma bakanlığının oluşturulması ve buna benzer konularda önemli başarılarla imza atmıştır.

Dayton Barış Antlaşması sonrası en ciddi etnik sorunların Boşnaklarla Bosnalı Sırpalar arasında yaşandığı ortadadır. Boşnaklar Bosna-Hersek'in yeniden bütünleştirilmesi için çaba harcarken, Bosnalı Sırpalar RS'nin yetkilerinin azaltılmasına karşı çıkmaktadırlar. En önemlisi RS vatandaşları Saraybosna'yı değil, Belgrad'ı kendi başkentleri olarak kabul etmekte ve Sırbistan'la gittikçe artan oranda özel ilişkiler geliştirmektedir. Sırp milliyetçileri açısından RS ayrı bir devlettir ve "geçici olarak" Bosna-Hersek toprakları içindedir. RS Başbakanı Milorad Dodik dahi entitelerinin Bosna-Hersek devleti içinde isteksiz yaşadığını, bir devlet olarak Bosna-Hersek'in onlara dayatılmış olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bu yüzden Boşnakların çoğunluğu, RS'nin varlığının Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğüne sürekli bir tehdit oluşturduğunu düşünmektedir.

Bosnalı Hırvatlar'ın Bosna-Hersek toprak bütünlüğüne artık ciddi bir tehdit oluşturmadığı söylenebilir çünkü, anavatanları Hırvatistan, Bosnalı Hırvatlara ülkelerinin Bosna-Hersek, başkentlerinin de Saraybosna olduğunu sürekli hatırlatmaktadır. Ne var ki, Belgrad'dan Bosnalı Sırlara benzer mesajlar gitmemektedir.

Sırbistan'ın ise RS'nin çıkarlarını korumak bahanesiyle bölge politikalarına müdahaleleri olmakla beraber uluslar arası soyutlanmışlıktan kurtulmak ve Avrupa Birliği'ne girmek amacıyla Yugoslavya topraklarını ve halklarını savaşa sürükleyen devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'i Uluslararası

Savaş Suçluları Mahkemesi'ne teslim etmiştir. Söz konusu iki ülkedeki bu gelişmeler "Büyük Sırbistan" hayalinden vazgeçildiği ya da rafa kaldırıldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Bununla birlikte tarihsel gelişmeler göz önüne alındığında aslında bu hayallerden vazgeçilmediği sadece uygun zamanda yeniden ele alınmak üzere rafa kaldırıldığını söylemek yerinde olacaktır.

Sırp milliyetçiliğinin Memorandum'un yeniden gündeme getirdiği mitler aracılığıyla kendini ortaya koyması, Miloseviç dönemi Sırp muhalefetine de kendini göstermiştir. Partilerin hepsi Memorandum'un temel düşüncesi olan Sırplar'ın tarihsel "kurban" konumunu vurgulamışlar, ve Yugoslavya sınırları içinde dağınık halde yaşayan Sırplar'ın bir araya geldiği bir ulus-devlet oluşturmayı amaçlamışlardır. Miloseviç'in 1989'da iktidara gelmesinin ardından, 1990'da siyasal partilerin kurulması ve seçimlerin gerçekleşmesiyle Sırp siyaset hayatında bugün de kilit rol oynayan siyasi liderler ve partiler ortaya çıkmıştır. Sırp siyasal hayatına 1990'larda damgasını vurmuş dört parti, Sırp Radikal Partisi , Sırp Yenilenme Partisi, Demokratik Parti ve Sırp Demokratik Partisi'dir. Başlıca bu partilerden oluşan muhalefet, tutarlı ve bütünsel bir stratejiden ve parti içi birlikten yoksun olmak gibi iki özelliğe sahiptir. Bu dönemin partilerinin amacı, bütün Sırpların bir devlet çatısı altında toplanması fikri, yani "daha büyük Sırbistan fikri" olmuştur. Bu partilerin hepsinin ortak noktası Yugoslavizmi hata olarak görmeleridir. Fakat bu fikre verilen önem derecesi partiden partiye değişmektedir. Sınırların değişebilirliği ve 'Büyük Sırbistan' fikri, Batı düşmanlığıyla beraber Sırp Radikal Partisi için merkezi bir önem taşımıştır. Sırp Radikal Partisi, Yugoslavizm'i 'hastalık' olarak görüp reddetmiş ve Sırp toplumunun içinde bulunduğu sorunlu durumdan Yugoslavizm'i sorumlu tutmuştur. Buna bağlı olarak Sırp Radikal Partisi, Yugoslavya ulus-devleti fikrini de reddetmiş ve "Büyük Sırbistan adı altında birleşik Sırp devleti" fikrini öne çıkarmıştır. Sırp Yenilenme Partisi de Yugoslavizm fikrini reddetmekle ve Sırplar açısından sınırların değişilebilirliği üzerinde durmakla beraber, amacını tarihsel ve etnik sınırlara göre belirlenmiş bir Sırp Cumhuriyeti'nin muhtemel bir Yugoslav konfederasyonu içinde yer alması olarak belirlemiştir. Fakat bu amaca ulaşmak için, her türlü etnik temizliğe karşı çıkmıştır. Demokratik Parti ise milliyetçilikten ziyade, ekonomik kalkınmaya ağırlık veren parti programı ele alındığında, kendisinden beklenmeyen bir şekilde Büyük Sırbistan fikrine destek

vermiş ve bu amaçla Sırp Radikal Partisi ile savaşı onaylayan grubun içinde yer almıştır. Sırp Demokratik Partisi ise 2000’li yıllara kadar Miloseviç rejimiyle hiçbir dönemde koalisyona girmemekle birlikte, Miloseviç’in milliyetçi söylemini tamamen benimseyen bir yaklaşım içinde bulunmuştur. Sırbistan’da bulunan tüm bu siyasal partilerin uzantıları günümüzde RS’de yer aldığı için de Bosnalı Sırp’ların politikaları da merkezi Sırbistan’da bulunan bu partilere göre şekillenmektedir.

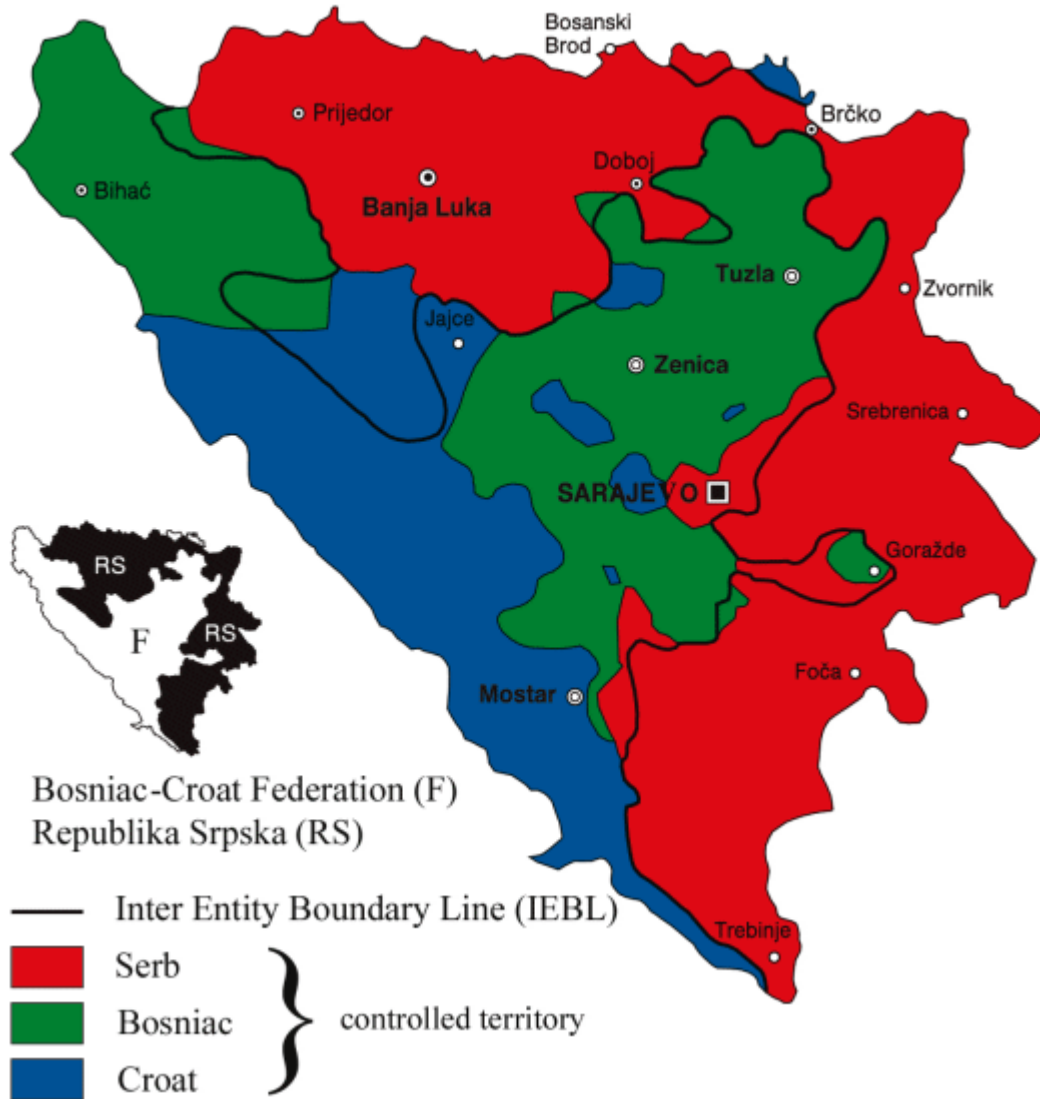
Günümüzde Bosnalı Sırp’ların en büyük sıkıntılarının başında, RS’de ulus-devlet örtüşmesinin sağlayamadıkları düşüncesi yer almaktadır. İkinci büyük problem ise Miloseviç döneminin mirası olan yapının ordu, polis, hukuk, gizli serviste hala devamlılığının olmasıdır. Bir diğer engel ise Bosnalı Sırp’ların Yugoslavya’da yaşanan iç savaşla ilgili olarak mitlerden beslenen bir geçmişle yüzleşme probleminden kurtulamamasıdır. Bu mitler Avrupa’nın bugünüyle de ilişkilendirilip günümüz Sırp siyasetinde de sık sık gündeme gelmekte, bugünkü siyasi talepleri karşılamak için araç olarak kullanılmaktadır.

EKLER

EK I HARİTALAR

Harita I Dayton Barış Antlaşması Sonrası Bosna-Hersek

Bosnia and Herzegovina under the Dayton Peace Agreement
and the front lines at the end of 1995

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ALKAN Necmettin, **Dağılan Yugoslavya Mozağinde Bosna**, İstanbul, Beyan Yayınları, 1995.

ARMAOĞLU Fahir, **XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınları, 2000.

BALKAN Eren, **Balkanlar Ortadoğu ve Balkanlar İnceleme Vakfı**, İstanbul, Obix Yayınları, 1993.

BALLINGER Pamela: **History in Exile: Memory and Identity at the Borders of the Balkans**, New Jersey: Princeton University Press, 2003.

BEREKETLİ Mustafa, **Berlin Anlaşması'ndan Günümüze Balkanlar**, İstanbul, Rumeli Vakfı Kültür Yayınları, 1999.

BORA Tanıl, **Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası: Bosna Hersek**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1999.

....., **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1995.

BRINGA Tone, **Being Muslim the Bosnian Way: Identity and Communication in a Central Bosnian Village**, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1995.

BRUBAKER Rogers, **Nationalism Reframed. Nationhood and the National Question in the New Europe**, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

CAPLAN Richard, **Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia**, Cambridge University Press, 2005.

CHANDLER David, **Bosnia: Faking Democracy After Dayton**, London, Pluto Press 2000.

DEMİRTAŞ COŞKUN Birgül ve **LÜTEM** Ömer Engin, **Balkan Diplomasisi**, Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Ankara, ASTEM Yay., Ankara , 2001.

DİMİTRİJEVIĆ Nenad ve **KOVACS** Petra (der.), **Managing Hatred and Distrust: The Prognosis for Post-Conflict Settlement in Multiethnic Communities in the Former Yugoslavia**, Budapeşte: Open Society Institute Yayınları, 2004.

DYKER David (ed.) ve **VEJVODA** Ivan, (ed.) **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, London & New York, Longman Publishers, 1996.

FRIEDMAN Francine, **Bosnia and Herzegovina : A Polity On the Brink**, New York, Routledge, 2004.

GLENNY Misha, **The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War**, London, Penguin Books, 1992.

GÖRGÜLÜ İsmet, **YILMAZ** Veli ve **ERDİNÇ** Ali, **Bosna-Hersek**, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 1992.

HOBBSAWM, J. Eric, **1780'dan Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, (çev.) Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993.

HOLBROOKE Richard, **Bir Savaşı Bitirmek**, (çev.) Belkıs Çorakçı Dişbudak, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.

HONIG Jan Willem ve **BOTH** Norbert, **Srebrenica Record of A War Crime**, Penguin Books, 1997.

IGNATIEFF Michael, *Blood and Belonging. Journeys into the New Nationalism*, London, BBC Books, 1993.

İLHAN Mehmet Suat, **Bosna-Hersek Vahşeti ve Dünya Kamuoyu**, Ankara, Biz Bize Yay., 2007.

JELAVIC Barbara , **Russia's Balkan Enlargement: 1806–1914**, UK, Cambridge University Press, 1991.

KAHRAMANYOL Mustafa, **Kosova ve Sancak Üzerine**, İstanbul, Bosna-Sancak Kültür ve Yardımlaşma Derneği Bülteni, sayı. 3, Nisan 1998.

KARATAY Osman, **Ba'de Harabi'l Bosna, İstanbul**, İz Yayıncılık, 1997.

.....**Kosova :Kanlı Ova**, İstanbul, İz Yay., 1998.

.....**Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu**, Ankara, Orient Yay., 2006.

KISSINGER Henry, **Diplomasi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.

KOHN Hans, **The Idea of Nationalism. A Study in its Origins and Background**, 9.Baskı, New York: The MacMillan Company, 1967

KUNT Metin (der.) ve **WOODHEAD**, Christine (der.), **Kanuni ve Çağı:Yeniçağda Osmanlı Dünyası**, (çev.) Sermet Yalçın, İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları No:124, 2002.

KRLİÇ Metin, **Milliyetçilik ve Etnik Milliyetçilik, Sırbistan ve Karadağ Örneği** , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, 2007.

MALCOLM Noel,**Kosova**, İstanbul, Sabah Kitapları, 1998.

.....,Bosna'nın Kısa Tarihi,Om Yay., Aşkım Karadağlı(çev.) , İstanbul,Om Yayınevi,1999.

MANTRAN, Robert Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I:Osmanlı Devleti'nin Doğuşundan 18.Yüzyılın Sonuna,(çev.) Server Tanilli, İstanbul,Adam Yayınları,1999.

MAZOWER M.,War in Bosnia: An Analysis, London, 1992.

MC CARTY Justin Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi,1821-1922, (çev.)Bilge Umar, İstanbul,İnkılap Kitabevi, 1998.

MURVAR Varto , Nation and Religion in Central Europe and the Western Balkans-The Muslims in Bosna, Hercegovina and Sandžak: A Sociological Analysis, Volume I, University of Wisconsin,1989.

ÖZKIRIMLI Umut (der), 21.Yüzyılda Milliyetçilik, İstanbul,Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

..... ,**Milliyetçilik Kuramları:Eleştirel Bir Bakış, İstanbul, Sarmal Yayınevi,1999.**

POPOVIC Aleksandre,Balkanlar'da İslâm,İnsan Yayınları,1995.

POULTON Hugh Balkanlar Çatışan Azınlıklar Çatışan Devletler, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1993.

RAMET Sabrina P., Nationalism and Federalism in Yugoslavia, 1962-1991, Bloomington, University of Indiana, 1991.

RHODES Anthony, Where the Turk Trod-A Journey to Sarajevo with Slavonic Mussulman, London, 1956.

SABUTAY Tülay ve **AKGÜN**, Cem, **Bosna Hersek Ülke Etüdü**, İstanbul, İTO Yayınları, 1998.

SAID V. Edward W., **Orientalism**, New York:Random House, 1979.

SAMARY Catherine, **Parçalanın Yugoslavya, Bosna'da Etnik Savaş**, (çev.) Bülent Tanatar, İstanbul, Yazın Yayıncılık, 1995.

SANDER Oral, **Siyasi tarih, 1918-1994**, İstanbul, İmge Kitabevi, 2001.

SELYER Mustafa, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, İstanbul, IQ Yayıncılık,2003.

SMITH Anthony, **Myths and Memories of the Nation**, Oxford University Press, Oxford,1999.

SÖNMEZOĞLU Faruk (der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul,Der Yay., İstanbul, 1994.

TAŞAR M. Murat **Bosna Hersek ve Post modern Ortaçağ'a Giriş**, İstanbul, Birleşik Yayınları,1996.

ÜLGER İrfan Kaya, **Yugoslavya Nasıl Parçalandı: Balkan Dramının Perde Arkası**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2003.

WOODWORD Susan L, **Balkan Tragedy Chaos and Dissolution After War**, Washington, The Brookings Instituton, 1995 .

YERASIMOS Stefan, **Millet ve Sınırları, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.

MAKALELER

“Bosna’dan Kosova’ya BM’nin Sabıkaları”, **Politika**, 11 Ağustos 1998.

“Bosnia: Ten Years After”, **Transition Online**, 22 Kasım 2007, <http://www.tol.cz>.

“İnsanlığın Bittiği Yer: Srebrenica”, www.nethaber.com.

“Kosova Raporu”, **İstanbul, İHH İnsani Yardım Vakfı**, 2002.

“Let’s Kill The Muslims!”, **Newsweek**, 8 Kasım 1993.

“One Millionth Returnee Goes Home In Bosnia and Herzegovina”, 21 Eylül 2004, <http://www.unhcr.ba/press/2004pr/210904.htm>.

“Politicians Discuss Possibility of Bosnia Being Organized in Three Entities”, **HINA News**, 20 Ağustos 2004.

“Road map to Europe: The Stabilisation and Association Process”, The European Union’s Vision for Southeastern Europe,
http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/region/road_map_to%20europe.pdf.

“The Fall of Yugoslavia”, **Fama International**, June 1999,
<http://www.famainternational.com>.

“US wraps up military program in Bosnia-Herzegovina”, **RFE/RL Newsline Southeastern Europe**, 31 Ekim 2002.

“Yugoslavya’yı Kimler Parçaladı”, **İstanbul, Yeni Avrasya Dergisi Eki**, 2000.

ARIK Umut, “21. yy da Uluslararası Güvenlik Sistemi ve Türkiye”, **Avrasya Etütleri**, Cilt. 2, Sayı. 4, Kış 1995-1996.

BANAC Ivo, “Sırbistan’da Milliyetçilik”, Gencer Özkan (çev.),Kemal Saybaşılı ve Gencer Özkan,**Yeni Balkanlar Eski Sorunlar**, İstanbul, Bağlam Yay., 1997.

BOUGAREL Xavier, “Bosnia and Herzegovina-State and Communitarianism” (ed.)David DYKER and Ivan VEJVODA, **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, London & New York,Longman Publishers, 1996.

BIEBER Florian, “Bosnia–Herzegovina: Developments towards a More Integrated State?”, **Journal of Muslim Minority Affairs**, Cilt. 22, No. 1, 2002.

BİLDT Carl, “Is the Peace a Success?”, **Remarks to the Peace Implementation Council**, Brüksel, 23 Mayıs 2000.

CUBRO Mirza, “Interview: High Representative, Paddy European Union” **Nezavisne Novine**, 19 Mayıs 2005.

DIMITRIYEVIC Vojin , “Justice Must Be Done and Be Seen to Be Done: The Milosevic Trial” **East European Constitutional Review**, Vol.11 No.1/2, 2002.

DIMITROVA Svetla “Yeni Konut Projeleri Balkanlar’daki Sürgünlere Yarayacak” **Southeastern European Times**, 7 Nisan 2005, <http://www.setimes.com>.

DYKER David, “The Degeneration of the Yugoslav Communist Party as a Managing Elite– a Familiar East European Story?”, **Yugoslavia and After**, ed. David A. Dyker(ed.) ve Ivan Vejvoda(ed.), Londra, 1996.

EKER Süer, “Bosna’da Etno-Linguistik Yapı ve Türk Dili ve Kültürü Üzerine”, **Millî Folklor**, 2006, Sayı 72.

FEROZ Ahmad, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu”, Marian Kent (der.), **Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu ve Büyük Güçler**, (çev.) Ahmet Fethi, İstanbul, Tarih Yurt Yayınları, 1999.

HALLIDAY Fred , “Evrensellik ve Haklar: Milliyetçiliğin Karşısındaki Tehditler”, Umut Özkırımlı (der.), 21. Yüzyılda Milliyetçilik, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

HAYDEN BAKİÇ Milica ve **HAYDEN** Robert M., “Orientalist Variations on the Theme ‘Balkans’: Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics”, **Slavic Review**, Cilt 51, Sayı 1, Bahar 1992.

HUTCHINSON John, “Milliyetçilik, Globalizm ve Medeniyetler Çatışması”, Umut Özkırımlı (der.), **21. Yüzyılda Milliyetçilik**, Bilgi Üniversitesi Yay., 2008, İstanbul.

İLBEĞİ Hamza, “Dağılan Yugoslavya – Kosova Ekseninde Türk Olma Bilinci” Bekir Günay (der.), **Avrupa’dan Asya’ya Sorunlu Türk Bölgeleri**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2005.

İNALCIK Halil, “Türkler ve Balkanlar”, **BAL-TAM Türklük Bilgisi** 3, Eylül 2005.

KARATAY Osman, “Etnik Tutumun Tarihsel Kökleri ve Türk Kimliğinin Geleceği”, <http://www.bilgesam.org/tr/levsel-aratrmalar/sosyo-kultur/66-etnk-tutumun-tarhsel-koekler-ve-tuerk-kmlnn-gelece-.html>.

KNAUS Gerald, “Debate: Does the international presence in the Balkans require radical restructuring?” **Nato Review**, Kış 2005.

KNAUS Gerald ve **MARCUS** Cox , “Bosna Nereye Gidiyor?” NATO Dergisi, Kış 2000-2001.

KOCAOĞLU Mehmet, “Bosnalı Müslümanların Acısı” **Avrasya Dosyası**, Cilt: 3, Sayı3, Sonbahar 1996.

KOVAC Janez , “Bosnia’s British Bulldozer”, **International War and Peace Report**, No. 383, 18 Kasım 2002.

KUT Şule “Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye’nin Bosna–Hersek ve Makedonya Politikası:1990–1993”, Faruk Sönmezoğlu, (der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul, Der Yay., İstanbul, 1994.

PFAFF William, “Milosevic Could Yet Meet the Fate He Deserves”, **International Herald Tribune**, 29 Mart 1996.

PRASO Murat, “Demographic Consequences of the 1992-95 War, Mart-Nisan 1996”, <http://www.barnsdle.demon.co.uk/bosnia/dem.html>.

PUGH Michael ve **COBBLE** Margaret, “Non-Nationalist Voting in Bosnian Municipal Implications for Democracy and Peacebuilding” , **Journal of Peace Research**, Cilt. 38, No. 1, 2001.

OVERING Joanna, “The Role of Myth: An Anthropological Perspective, or: ‘The Reality of the Really Made-Up’”, **Myths and Nationhood**, (Ed.) Geoffrey Hosking, George Schöpflin, London, Hurst & Company, 1997.

ROSENBAUM Allan, “Building One Local Government from three: A Progress Report from Brcko”, Nenad Dimitrijevic(der.) ve Petra Kovacs (der.), **Managing Hatred and Distrust: The Prognosis for Post-Conflict Settlement in Multiethnic Communities in the Former Yugoslavia**, Budapeşte,Open Society Institute Press, 2004.

SMITH Anthony , “The Origins of Nations”, **Nationalism**, (Ed.) John Hutchinson & Anthony D. Smith, Oxford: Oxford University Press, 1994.

SAVAŞ Hüseyin “Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu–II”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt : 25, Mayıs 2001.

TOAL Gerard “Embedding Bosnia-Herzegovina in Euro- Structures: From Dayton to Brussels”, **Eurasian Geography and Economics**, Cilt. 46, No. 1, Ocak 2005.

TRIFUNOVSKA Snezana (der.), “Convention Between Russia and Turkey Explanatory of the Treaty of Bucharest 1826”, **Yugoslavia Through Documents From its Creation to its Dissolution** Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1994.

.....,“Firman of the Sultan of Turkey Relating to Servia,Constantinopole,October 1830” Dordrecht,Martinus Nijhoff Publishers, 1994.

.....,“Hattı-Sheriff Issued by the Sublime Porte to Servia, Constantinopole,1 October 1829”, **Yugoslavia Through Documents From its Creation to its Dissolution**, Dordrecht,Martinus Nijhoff Publishers, 1994.

.....,“Threaty of Peace Between Russia and Turkey, Bucharest, 16 May 1812”, **Yugoslavia Through Documents From its Creation to its Dissolution**, Dordrecht,Martinus Nijhoff Publishers, 1994.

TÜRBEDAR Erhan, “Bosna Hersek’te Anayasa Değişikliği: Normal Bir Devlete Dönüşme Umudu”, **Stratejik Analiz**, Cilt 2, No. 25, Mayıs 2002.

.....,“Bosna-Hersek ve Avrupa Birliği”, 27 Haziran 2008, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2277&kat2=1>.

.....,“Bosna: Yüzyılın Davasına Kısmi Adalet”, <http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=1481&kat1=&kat2=2>.

.....,“Kosova’nın Bağımsızlık İlanı Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya’ya Etkileri” **Avrasya Dosyası**, Cilt 14, Sayı 1, 2008.

.....,“Yüzyılın Davası:Bosna Adalet Peşinde”, **Stratejik Analiz**, Sayı 73, Mayıs 2006.

ÜLGER İrfan Kaya, "Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya'nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi",
<http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&sayi=6&no=31>.

VELEBİT Vladimir, “Kosovo:A Case of Ethnic Change of Ethnic Change Population”, **East European Quarterly**, Cilt 33, Sayı 2,Yaz 1999.

WALSH James, “The Butcher of The Balkans”, **Time**, 4 ocak 1993.

YAŞIN KILIÇ Gözde, “Balkanlarda Kosova Etkisi: Sürdürülebilir Sorun”,**Cumhuriyet/Strateji Eki**, 20 Ekim 2008.

YÜRÜR Pınar , “Balkanlar’da Uluslararası Himaye Yönetimleri: Bosna-Hersek Örneği”, **Avrasya Dosyası** Cilt 14, Sayı/No 1, 2008.

MAHKEME KARARLARI VE KOMİSYON RAPORLARI

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD)Raporu , Transition Report 2007: People in Transition, Kasım 2007.

“Constitutional Court of Bosnia-Herzegovina”, **Partial Decision**, Case No.U5/98-III, 1 Temmuz 2000.

“Council Decision of 30 January 2006 on the Principles, Priorities and Conditions Contained in the European Partnership with Bosnia and Herzegovina and Repealing Decision 2004/515/EC”, **Official Journal of the European Union**, L 35, 7 Şubat 2006.

“Reshaping International Priorities in Bosnia and Herzegovina, Part Three: The End of the Nationalist Regimes and the Future of the Bosnian State”, **ESI Report**, Berlin, 22 Mart 2001.

EC Council Regulation, No. 2666/2000, 5 Aralık 2000.

Venice Commission Report, [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)004-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)004-e.asp), 2005.

Zagreb Summit, Final Declaration
<http://faq.macedonia.org/politics/eu/zagreb.summit.pdf>, 2000.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/region/road_map_to%20_europe.pdf.

<http://sancak.ihh.org.tr/dinamikler/tarihselsurec/yugoslavya.html>.

<http://www.abhaber.com/haber.php?id=17628>.

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/Bosna/2siyasi.htm>, Siyasi İdari ve Coğrafi Durum.

<http://www.nato.int/docu/review/2004/issue4/turkish/art1.html>.

<http://www.nethaber.com>.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/71034.asp>.

http://www.ohr.int/print/?content_id=3407.

<http://www.setimes.com>.

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=34029>

<http://www.un.org/icty/glance/index.htm>.

<http://www.genocid.org>.

<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=23&id=947>.

ÖZGEÇMİŞ

Gonca KAPADAN

Eğitim

2007 Bahar	Tallinn Üniversitesi - ERASMUS Programı, Tallinn/ESTONYA
2005-2009	Kocaeli Üniversitesi - Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Programı, KOCAELİ
2001-2005	Kocaeli Üniversitesi - Uluslararası İlişkiler Bölümü Lisans Programı, KOCAELİ
1997-2001	Kadıköy Kız Lisesi (Y.D.A.) Moda, İSTANBUL

Diller

İngilizce	İleri Düzey
Estonca	Başlangıç Düzey
Almanca	Başlangıç Düzey

Kişisel

Doğum Tarihi	01.04.1982
Doğum Yeri	ALMANYA

İletişim

E-Posta	<u>goncakapadan@gmail.com</u>
----------------	--------------------------------------